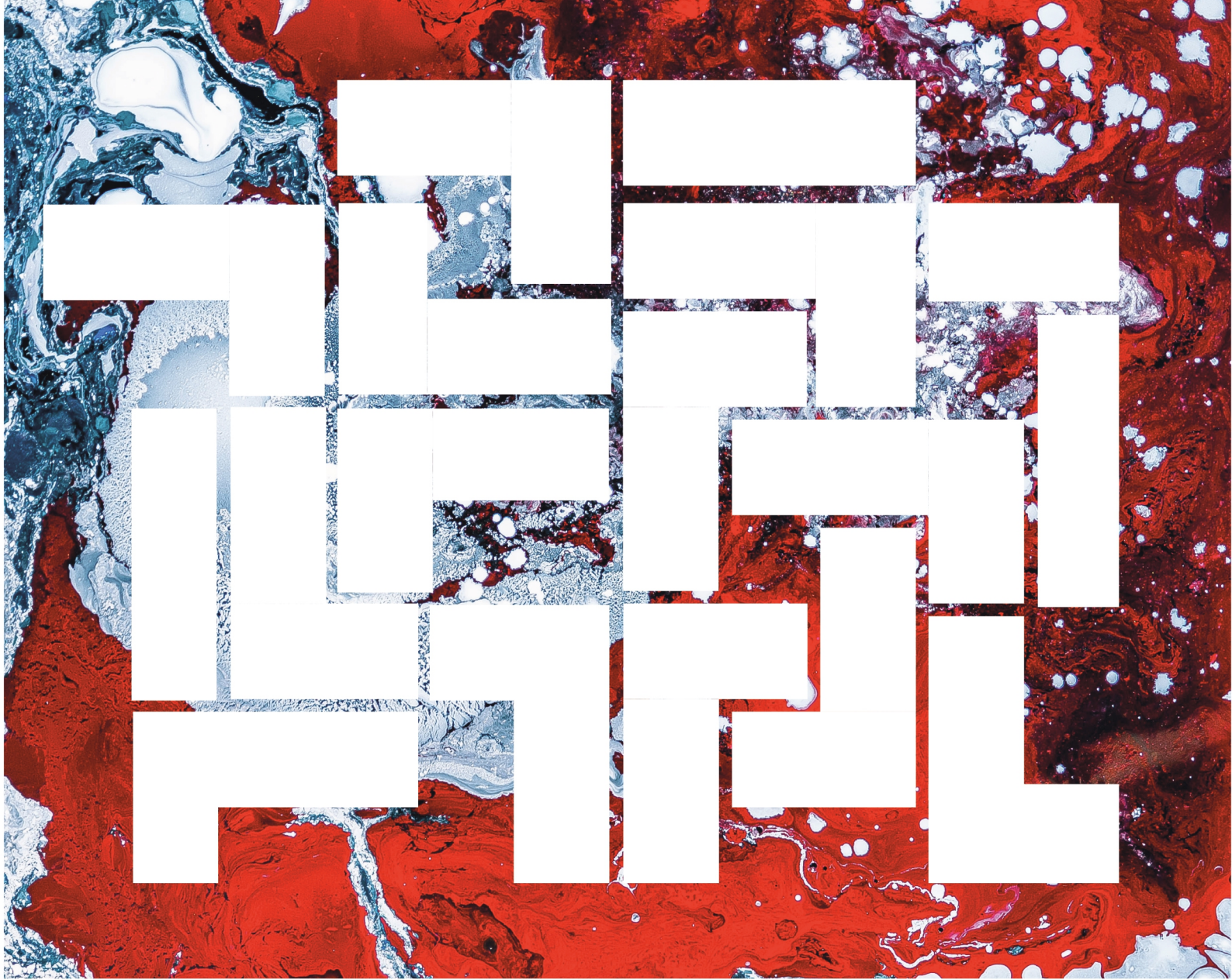

TJSS

CİLT/VOLUME: 4
SAYI/NUMBER: 1
YIL/YEAR: 2025
e-ISSN: 2822-4191

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
ISTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

TJSS

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapi Journal of Social Sciences

Derginin Sahibi / Owner

İstanbul Topkapı Üniversitesi Mtevelli Heyeti Başkanı, Nihat KIRMIZI

Genel Koordinatör / General Coordinator

İstanbul Topkapı Üniversitesi Rektörü, Emre ALKİN

Baş Editör / Chief Editor

İstanbul Topkapı Üniversitesi, Özlem KUNDAY

Editör yardımcısı / Associate Editor

İbrahim GÜRLER

Editör yardımcısı / Associate Editor

Burcu ÖZGÜL

e-ISSN: 2822-4191

Yayın Aralığı/Publication Period: Yılda 2 Sayı – 6 ayda 1

2025 © TJSS

Bu derginin tüm hakları TJSS adına İstanbul Topkapı Üniversitesi'ne aittir. İzin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi (TJSS), Google Scholar ve Base (Bielefeld Academic Search Engine) tarafından taranmakta ve Dergipark'ta yer almaktadır.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Ali Selman ÖZDEMİR

Nihan AKDEMİR

Burcu ÖZGÜL

Nur Esra ATMACA

Rahşan PEKTAŞ

Dergi Sorumlusu / Journal Executive

Sanem SANCAR KIRMIZI

Kapak Tasarımı ve Dizgi / Design

Tuğçe ÇELİK

Orbay ÖZGÜRBÜZ

İletişim / Contact

tjss@topkapi.edu.tr

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Yayın Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Ahmet SELAMOĞLU, Fenerbahçe Üniversitesi, Türkiye
Ayşe Gönül DEMİREL, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Ayşe GÜNSEL, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Cemal ZEHİR, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Emine Esra KARADENİZ, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Ercan GEGEZ, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Türkiye
Ezgi YILDIRIM SAATÇİ, Okan Üniversitesi, Türkiye
İlke TAŞÇIOĞLU, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Türkiye
Serdar BOZKURT, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yonca GÜROL, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Gökçen ARKALI OLCAY, Gebze Teknik Üniversitesi, Türkiye
Çağatay AKARÇAY, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Ebru AKARÇAY, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Hüseyin DOLUCA, Universität Augsburg, Almanya
Paul Leonard GALLINA, Bishop University, William School of Business, Sherbrooke, Quebec,
Canada
Ufuk GÜR, TU Delft University of Technology, Hollanda

Bu Sayıda Emegi Geçen Hakemler / Referees of this Issue

Zeynep Ayfer BOZAT
Alp PAR
Ayşe Gönül DEMİREL
Melike CEYLAN
Aykut TAMİR
Yunus YÜCEL
Gözde GÜNDOĞDU MEYDANERİ
Nilgün ONNAR
Nezih ORHON
Cenk DEMİRKIRAN

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Alan Editörleri / Field Editors

Psikoloji / Psychology

Yunus YÜCEL
Melike CEYLAN

Ekonomi / Economics

Gül DERTLİ
Arifenuur GÜNGÖR

Güzel Sanatlar / Fine Arts

Emine Dilay GÜNEY
Hande CANGÖKÇE

İşletme Yönetimi / Business Management

Cansu GÖKMEN KÖKSAL
Burcu ÖZGÜL

*Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler / Political
Science and International Relations*

Cihat YAYCI
Elif GENÇKAL EROLER

Tarih / History

Kerim Köksal KAYA
Enver Emre ÖCAL

İletişim Bilimleri / Communication Sciences

Nur Esra ATMACA
Rahşan PEKTAŞ

Editör Asistanları / Asst. Editors

Gizem ALKALAY ÖZGÜRBÜZ
Zeynep Sümeyra BAKIR YILDIRIM
Sena GÖNCÜLER

Dil Editörleri/ Language Editors

Şafakcan ALTUNBAŞ
Vildan ÖZTÜRK

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

İçindekiler / Contents

Sayfa - 10

Learning from Mistakes: A Thematic Analysis of Flight 401's Situational Awareness Lapses

Ezgi YILDIZ

Sayfa - 24

Exploring the Interconnection of CSR, Ethics, and Corporate Governance

Irmak YOLCU

Sayfa - 47

MAXQDA Programının Nitel Araştırma Analizlerinde Kullanımı: Temsili Bir Çalışma

Cem GÜLCAN

Sayfa - 60

Suçta Sürüklenen Çocuk Kavramı ve Uygulama Üzerine

Halil Selçuk KANDEMİR

Sayfa - 68

**Zihin Kuramı Becerisinin Çocukların Farklı İçerikteki Dedikodulara Yönelik
Değerlendirmelerindeki Etkisi**

Muhammed Şükrü AYDIN

İkra Nur AY

Zeynep Sena GRAM

Hülya TAŞ

Zeynep Şevval TAŞ

Sayfa - 83

Uçuş Fobisinde EMDR Uygulamasının Etkinliği: İki Olgu Sunumu

Ömer USLUSOY

Ecem GÜLSOY

Sayfa - 92

**Hegemonya Bağlamında YouTube Yeni Nesil Kanaat Önderlerinde İdeoloji: Kafalar Kanalı
Örneği**

Şemi Umut KARATAŞ

EDİTÖRDEN

Topkapı Sosyal Bilimler Dergisinin 4. yayın yılına girdiğimiz 2025 senesinin ilk sayısı olan Ocak sayımız ile sizlerle birlikteyiz.

Her zaman olduğu gibi bu sefer de büyük bir emek ve iş bilirlği sonucu oluşan bu sayımızda da pek çok kişinin emeği bulunmaktadır. Dergimize eserlerini gönderen kıymetli yazarlarımız başta olmak üzere, değerli görüşleriyle bize destek veren hakemlerimize, çok kıymetli Editör yardımcılarımıza, yayın ve yazı kurullarımıza en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Dergimizin bu sayısında yine sosyal bilimlerin farklı alanlardan yedi makale yer almaktadır.

Ocak 2025 sayımızın ilk makalesi Ezgi Yıldız'a ait ve "Learning from Mistakes: A Thematic Analysis of Flight 401's Situational Awareness Lapses" başlığını taşımaktadır. Bu çalışma, Uçuş 401 üzerinden durumsal farkındalık kavramının, havacılıkta temel bir unsur olarak nasıl önemli bir role sahip olduğunu ve güvenlik, operasyonel verimlilik ve mürettebat eğitimi açısından önemini ele almaktadır.

Irmak Yolcu tarafından hazırlanmış olan "Exploring the Interconnection of CSR, Ethics, and Corporate Governance" başlıklı çalışma sayımızda yer alan ikinci makalemizdir. Bu makale, modern iş uygulamaları bağlamında KSS, etik ve kurumsal yönetim (CG) arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir.

Sayımızın üçüncü makalesi Cem Gülcan tarafında hazırlanan "MAXQDA Programının Nitel Araştırma Analizlerinde Kullanımı: Temsili Bir Çalışma" başlıklı eserdir. Bu makalede de MAXQDA programının nitel araştırmalardaki yeri, önemi ve kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda tamamen temsili bir çalışma gerçekleştirilerek, bu yolla programın (MAXQDA 2020) sağladığı kullanım şekillerinden birisine dair okuyuculara yol göstermek amaçlanmıştır.

Dergimizde yer alan dördüncü çalışmanın başlığı "Suça Sürüklenen Çocuk Kavramı ve Uygulama Üzerine" dir. Halil Selçuk Kandemir, bu çalışmasında iktisat tarihi konusunu oluşturan eserlere vurgu yapmıştır. Toplumda bilinen adıyla "Suça Sürüklenen Çocuk" adını taşıyan ve bu kavramı bünyesinde ihtiva eden, TBMM tarafından kabul edilerek 15 Temmuz 2005 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuğu Koruma Kanunu, ülkemizde suça bulaşmış çocukların suça bulaşmasına sebep olan nedenleri ortadan kaldırarak tekrar etmemelerini, toplum nezdinde damgalanmaktan koruyarak toplumdaki ayrışmamalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu sayımızda yer alan beşinci çalışma Muhammed Şükrü Aydın, İkra Nur Ay, Zeynep Sena Gram, Hülya Taş ve Zeynep Şevval Taş tarafından ortaklaşa kaleme alınan "Zihin Kuramı Becerisinin Çocukların Farklı İçerikteki Dedikodulara Yönelik Değerlendirmelerindeki Etkisi" başlığını taşımaktadır. Bu araştırmada çocukların olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikoduları değerlendirme becerilerinin zihin kuramı gelişimine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yarı-deneysel desene sahip olan bu çalışma, çocuklara ilk olarak olumlu, olumsuz ve nötr dedikodu senaryoları izletilmiş ve buradaki karakterlere etiket (sticker) paylaşımları ile dedikoduyu değerlendirmelerinin ölçümü alınmıştır.

Sayımızda yer alan bir diğer çalışma ise Ömer Uslusoy ve Ecem Gülsoy tarafından hazırlanan "Uçuş Fobisinde EMDR Uygulamasının Etkinliği: İki Olgu Sunumu" başlığını taşımaktadır. Yazarlar bu çalışmada uçuş fobisi odağında iki farklı olguyu ele almışlar ve her iki olguda da EDMR terapisi uygulamışlardır. EDMR terapisi sonucu danışanların korku ve kaçınmalarının ortadan kalktığı

görümüştür.

Bu sayımızda yer alan son makalenin başlığı “Hegemonya Bağlamında YouTube Yeni Nesil Kanaat Önderlerinde İdeoloji: Kafalar Kanalı Örneği” Şemi Umut Karataş tarafından yürütülen çalışmada, hayatın her alanına dahil olan sosyal medya uygulamalarının ideolojik olarak nasıl rıza yaratımı gerçekleştirdiğini hegemonya bağlamı üzerinden ve yeni nesil kanaat önderlerinin nasıl oluştuğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sosyal Bilimlerin çeşitli alanlarından eserlerin yer aldığı dergimizin mevcut literatüre katkıda bulunması dileğiyle siz değerli okurlarımızla buluşturuyoruz.

Prof. Dr. Özlem KUNDAY
Baş Editör

EDITORIAL

As we start the fourth publishing year of Topkapı Social Sciences Journal, we welcome you to our first issue of January 2025.

Like in previous years, this issue is also prepared due to many valuable people's great effort and collaboration. I would like to thank all the authors who sent their work to our journal, our referees who did not spare their support, and our valuable associate editors, publishing, and editorial boards who worked in meticulous detail with great devotion.

Our journal's January issue comprises seven articles from different fields of social sciences.

The first article belongs to Ezgi Yıldız and is titled "Learning from Mistakes: A Thematic Analysis of Flight 401's Situational Awareness Lapses". This study employs a thematic approach to unravel the intricate circumstances that led to the tragedy, focusing on key factors such as aircraft descent, cockpit instrument functionality, pilots' distraction, air traffic control (ATC) involvement, cockpit warning system operation, autopilot disengagement, and the subsequent emphasis on Crew Resource Management (CRM) and cockpit communication.

The second article in our issue titled "Exploring the Interconnection of CSR, Ethics, and Corporate Governance", prepared by Irmak Yolcu. This paper explores the intricate relationship between CSR, ethics, and Corporate Governance (CG) within the context of modern business practices. CSR encompasses voluntary actions taken by businesses to integrate social, environmental, and ethical considerations into their operations and decision-making processes.

The third article, "Usage of MAXQDA Program in Qualitative Research Analyzes: A Representative Study," was prepared by Cem Gülcan and focuses on the importance and use of the MAXQDA program in qualitative research. By conducting a purely representative study, it aims to guide readers through one of the usage methods provided by the program MAXQDA.

The title of the fourth study is "Concept of the Child Led to Crime and its Application". In this study, Halil Selçuk Kandemir emphasized the Law on the Protection of Children, numbered 5395, which was accepted by the Grand National Assembly of Turkey and published in the Official Gazette on July 15, 2005, under the name commonly known as "juvenile delinquency". Kandemir compiles the measures taken, the methods employed in practice, the criticisms thereof, and the benefits to the delinquent child/society.

The fifth study in this issue is titled "The Effect of Theory of Mind Abilities on Children's Evaluations of Gossip with Different Contents", co-written by Muhammed Şükrü Aydın, İkra Nur Ay, Zeynep Sena Gram, Hülya Taş, and Zeynep Şevval Taş. This research aims to examine whether children's ability to evaluate positive, negative and neutral gossip differs depending on the development of theory of mind ability.

Another study in our issue is "Effectiveness of EMDR In Flight Phobia: Two Case Reports" prepared by Ömer Uslusoy and Ecem Gülsoy. This study aims to present a general framework for phobias that may arise as a result of trauma; after a phobic fear develops, the thought of encountering or avoiding the object of fear may be considered as a trauma. Based on the information that EMDR therapy is effective in various phobic conditions, two different cases with a focus on flight phobia are described in this article.

The title of the last article in this issue is “Comparative Analysis of the Federal Structures of Germany and the USA” by Semi Umut Karataş. The study conducted by Karataş focuses on revealing how social media applications, which are included in life at every moment, create ideological consent through the context of hegemony and how new generation opinion leaders are formed.

We hope you enjoy reading our January issue, which includes studies from various social science areas that contribute to the existing literature.

Prof. Dr. Özlem KUNDAY
Chief Editor

Review Article/İnceleme Makalesi

Learning from Mistakes: A Thematic Analysis of Flight 401's Situational Awareness Lapses

Hatalardan Öğrenme: Uçuş 401'in Durumsal Farkındalık Hatalarının Tematik Analizi

Ezgi YILDIZ ¹

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.001>

ABSTRACT

Situational awareness stands as a cornerstone in aviation, holding paramount significance for safety, operational efficiency, and crew training. The dynamic aviation environment necessitates perpetual elevation of the crew's situational awareness through comprehensive training programs. Effective communication within the crew fortifies this foundation, creating an environment where situational awareness thrives. This trait is not merely desirable but a critical component in averting aviation accidents. The Eastern Airlines Flight 401 accident stands as a poignant case study in aviation safety history, offering crucial insights into situational awareness lapses. This analysis employs a thematic approach to unravel the intricate circumstances that led to the tragedy, focusing on key factors such as aircraft descent, cockpit instrument functionality, pilots' distraction, air traffic control (ATC) involvement, cockpit warning system operation, autopilot disengagement, and the subsequent emphasis on Crew Resource Management (CRM) and cockpit communication. Practical implications stress the importance of comprehensive training, effective communication, technological understanding, and addressing human factors in aviation safety. The enduring legacy of the Eastern Airlines Flight 401 accident underscores the recognition of Crew Resource Management (CRM) as crucial, emphasizing enhanced communication, task delegation, and teamwork. Future research directions include exploring aviation technology, investigating psychological and physiological factors affecting situational awareness, scrutinizing Air Traffic Control (ATC) dynamics, addressing challenges tied to technological reliance, analyzing CRM practices, studying human-machine interfaces, evaluating training program effectiveness through simulation studies, fostering cross-disciplinary collaboration, conducting longitudinal studies, and exploring global comparative studies. These research paths aim to enhance our understanding of situational awareness and contribute to ongoing improvements in aviation safety practices.

Keywords: *Situational awareness in aviation, crew training for aviation safety, flight safety dynamics, aviation accident analysis, crew resource management.*

¹Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Havacılık Psikolojisi Araştırma Enstitüsü, ezgi.yildiz@boun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5140-0889

ÖZ

Durumsal farkındalık, havacılıkta temel bir unsur olarak önemli bir role sahiptir ve güvenlik, operasyonel verimlilik ve mürettebat eğitimi açısından büyük önem taşır. Dinamik havacılık ortamı, mürettebatın durumsal farkındalığını sürekli olarak artırmak için kapsamlı eğitim programlarının gerekliliğini ortaya koyar. Mürettebat arasında etkili iletişim kurulması, bu temelin güçlendirilmesini sağlayarak durumsal farkındalığın gelişimini destekler. Bu özellik, havacılık kazalarının önlenmesinde kritik bir faktördür, yalnızca arzu edilen bir nitelik değil. Eastern Airlines Flight 401 kazası, havacılık güvenliği tarihinde dikkate değer bir vaka incelemesi sunar ve durumsal farkındalık hatalarına ilişkin önemli içgörüler sağlar. Bu analiz, trajedinin yol açtığı karmaşık durumları çözmek için tematik bir yaklaşım benimser ve uçak inişi, kokpit enstrüman işlevselliği, pilotların dikkati dağıtıcı etkisi, hava trafik kontrol (HTK) katılımı, kokpit uyarı sistemlerinin işleyişi, otomatik pilotun devre dışı bırakılması ve sonrasında Ekip Kaynak Yönetimi (CRM) ve kokpit iletişimine vurgu yapar. Uygulamaya yönelik sonuçlar, kapsamlı eğitimin, etkili iletişimin, teknolojik anlayışın ve havacılık güvenliğinde insan faktörlerinin ele alınmasının önemini vurgular. Eastern Airlines Flight 401 kazasının kalıcı mirası, Mürettebat Kaynak Yönetimi (CRM) tanınmasını ve iletişimin, görev dağıtımının ve takım çalışmasının artırılmasını vurgular. Gelecek araştırma alanları, havacılık teknolojisinin keşfi, durumsal farkındalığı etkileyen psikolojik ve fizyolojik faktörlerin incelenmesi, Hava Trafik Kontrolü (HTK) dinamiklerinin değerlendirilmesi, teknolojik bağımlılığa bağlı zorluklarla başa çıkılması, CRM uygulamalarının analizi, insan-makine arayüzlerinin incelenmesi, eğitim programlarının etkinliğinin simülasyon çalışmalarıyla değerlendirilmesi, disiplinler arası işbirliğinin teşvik edilmesi, uzun vadeli çalışmaların yapılması ve küresel karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasıdır. Bu araştırma alanları, durumsal farkındalığı artırmayı ve havacılık güvenliği uygulamalarında sürekli iyileştirmelere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Havacılıkta durumsal farkındalık, havacılık kaza analizi, ekip kaynak yönetimi, havacılıkta emniyet, durum farkındalığı*

1. Learning from Mistakes: A Thematic Analysis of Flight 401's Situational Awareness Lapses

The aviation industry constitutes a critical sector operating within a complex and dynamic environment. Due to the inherent characteristics of this industry, the capacity of both the crew and systems to accurately evaluate their situation assumes a pivotal role in accident prevention and the enhancement of operational efficiency. This article aims to expound upon the significance of situational awareness in aviation and undertake an analysis of the Eastern Airlines Flight 401 accident to scrutinize the role of situational awareness in such accidents.

1.1. Situational Awareness

Situation awareness (SA) is a cognitive process that involves perceiving and comprehending the elements of the environment, understanding their meaning, and projecting their future states (Endsley & Jones, 2013). It is essentially an individual or collective awareness of the current situation, including an understanding of relevant events, conditions, and potential developments (Stanton et al., 2017). Situation awareness is dynamic and requires constant monitoring and updating as circumstances change (Lundberg, 2015). Situation awareness is closely related to various domains,

and its application extends across different fields such as aviation, military operations, driving and transportation, healthcare, industrial and manufacturing processes, emergency response, human-computer interaction and sports (Baumgartner & Haslum, 2021; Gasaway, 2013; Huffman et al., 2022; Jiang et al., 2023; Matthews et al., 2001; Nguyen et al., 2019; Salmon et al., 2012; Wright & Endlsey, 2017). In other words, situation awareness is related to any context where individuals or groups need to comprehend, interpret, and respond to the environment around them (Endsley & Garland, 2000). The level of situation awareness influences decision-making, performance, and overall effectiveness in various activities and professions (Endsley, 1990; Salas et al., 2017).

1.2. The Role of Situational Awareness in Aviation

In aviation, situation awareness is fundamental for pilots and air traffic controllers. Pilots need to be aware of their aircraft's position, weather conditions, air traffic, and potential hazards (Endlsey et al., 1998). Air traffic controllers, on the other hand, are required to possess situation awareness to manage and coordinate the movement of aircraft in their assigned airspace (Endsley et al., 2000). Furthermore, situational awareness encompasses the crew's proficiency in precisely assessing evolving conditions and potential hazards during a flight. This proficiency is indispensable for conducting a secure flight and adeptly managing potential emergencies.

In aviation, situational awareness assumes paramount importance for augmenting safety and operational efficiency (Harrald & Jefferson, 2007). Numerous aviation accidents are caused by an absence of situational awareness (Kalagher et al., 2021). The continual assessment of environmental factors by the crew throughout each phase of the flight allows the identification of potential hazards, enabling proactive measures and the anticipation of potential issues (Patriarca et al., 2019). Furthermore, situational awareness makes the adept management of flight operations possible by equipping the crew with accurate and simultaneous and up-to-date information concerning air traffic conditions, meteorological factors, and other variables, thereby culminating in judicious operational decision-making.

Numerous studies substantiate the critical role of situational awareness in aviation safety and operational efficiency (Endsley, 1999; Idowu & Shogbonyo, 2022; Salas, 2017). These studies affirm that the augmentation of situational awareness through training programs and simulations significantly contributes to the crew's adept management of emergencies and the perpetuation of safe flights.

1.3. The Role of Situational Awareness in Aircraft Accidents

Situational awareness consistently emerges as a pivotal factor in aviation accidents. Many such accidents occur due to a deficit in this awareness, resulting in inaccurate assessments or responses. The role of situational awareness in aviation accidents encompasses early hazard identification, swift adaptation to environmental variables, effective communication and teamwork, and emergency management.

Primarily, situational awareness empowers the crew to detect potential hazards in their initial stages. A conscious awareness of environmental factors such as air traffic conditions, weather events, technical malfunctions, or other adverse elements enables the crew to take preventive measures and proactively address potential issues. Moreover, the aviation milieu is characterized by perpetually changing dynamics, necessitating the crew's rapid adaptation to these variables, which is crucial for navigating sudden changes like weather fluctuations, heightened traffic density, or system malfunctions, thereby constituting a critical role in accident prevention.

Situational awareness assumes criticality for swift adaptation to environmental variables, instantaneous decision-making, operational flexibility, safety, traffic management, stress mitigation, and technical malfunction management (Adams et al., 1995; Endsley, 1999; Shawn-Burke et al., 2005). In aviation, instant decision-making is often imperative, and environmental variables such as weather and traffic conditions, or technical malfunctions may necessitate prompt responses from the crew. Situational awareness facilitates rapid adaptation to these variables, optimizing the process of instantaneous decision-making (Endsley, 1999).

Swift adaptation to environmental variables is equally imperative for safety (Bourgeon et al., 2013; Ji et al., 2018). Effectively addressing unexpected weather changes or hazards emanating from other aircraft mandates the efficacious application of situational awareness, essential for sustaining safe flights and averting potential accidents. Additionally, situational awareness assists the crew in promptly responding to changing system statuses, thereby minimizing the impact of technical malfunctions.

In addition to safety considerations, situational awareness contributes substantively to operational efficiency (Endsley & Garland, 2000). The crew's continuous assessment of environmental factors, coupled with accurate information about air traffic conditions, meteorological conditions, and other variables, ensures conscientious operational decision-making, thereby enhancing the overall effectiveness of flight operations. Professionals in the aviation domain routinely operate under stressful conditions (Stokes & Kite, 2017). Situational awareness functions as a facilitator in helping individuals cope more effectively with stressful situations (Loft et al., 2023). The ability to swiftly adapt to environmental variables supports stress management, enabling the crew to act in a controlled manner (Tianchai, 2022). Effective communication and cohesive teamwork stand as imperatives for ensuring situational awareness (Berggren et al., 2011). Prudent information exchange and the cultivation of shared situational awareness among team members lay the groundwork for establishing a collective understanding and coordinated actions. Moreover, situational awareness aids the crew in accurately evaluating emergencies and effectively managing them.

1.4. Aviation Accidents Due to Lack of Situational Awareness

Several aircraft accidents have occurred due to a lack of situational awareness, exemplified by instances such as Air France Flight 447, Turkish Airlines Flight 1951, and Colgan Air Flight 3407. The causative factors in the Air France Flight 447 accident included a lack of situational awareness and ineffective teamwork. Icing on the aircraft's pitot tubes resulted in inaccurate speed measurements, causing the crew to misinterpret the situation and respond inappropriately. The aircraft subsequently crashed into the Atlantic Ocean, resulting in the loss of 228 lives. The Turkish Airlines Flight 1951 accident was predicated on a radio altimeter error during landing. However, another contributory factor was the lack of crew's situational awareness. Communication gaps with air traffic control and challenges in managing the system error played a role in the accident process. The Colgan Air Flight 3407 accident similarly resulted from a lack of crew's situational awareness and erroneous responses. The aircraft crashed due to a failure to respond appropriately in icy conditions, leading to the loss of over 50 lives.

2. The Present Study

Situational awareness often becomes evident when it is lacking or deficient, as seen in incidents like the Eastern Airlines Flight 401 crash in December 1972 (NTSB, 1973). The crew's preoccupation

with a faulty landing gear indicator light led to a tragic outcome due to a disengaged autopilot. The aim of the current study is to analyze the Eastern Airlines Flight 401 accident, which was the first ever jumbo jet to crash and caused the largest number of deaths in the US civil aviation history, in terms of situational awareness.

3. Method

The analysis of accident reports in the MAXQDA 22 Qualitative Analysis Program employed the widely used qualitative research technique of content analysis. This process involves initial coding of data through repeated readings, leading to the identification of themes. The author of this paper conducted multiple readings of the accident report to comprehend the data. Initial coding and the development of preliminary themes were initiated during these readings. To ensure objectivity, an independent graduate student, unaware of the study's purpose, conducted further readings and coding of the accident report. The first author and the graduate student revisited the data iteratively, making necessary adjustments until a consensus was reached on coding and themes. A comprehensive review of all coding and themes was performed to finalize the thematic analysis. Cohen's Kappa was calculated to determine inter-coder reliability between the two raters, resulting in an initial agreement of .88. Subsequently, both raters achieved a consensus on all identified themes.

4. Description of the Accident

On December 29, 1972, Eastern Air Lines Flight 401 (EAL 401), a Lockheed L-1011, was a scheduled passenger flight from John F. Kennedy International Airport (JFK) to Miami International Airport (MIA). The flight, with 143 passengers and 13 crew members, was uneventful until the approach to MIA when issues with the nose landing gear were detected. The landing gear handle was set to "down," but the green light indicating the nose gear's proper extension did not illuminate. Despite attempts to solve the issue, the crew couldn't confirm the gear's position. The flight informed MIA tower and was instructed to climb to 2,000 feet. The crew continued troubleshooting, including attempting to visually check the gear's alignment.

During these efforts, a series of events unfolded, including altitude deviations, discussions about the faulty nose gear indicator, and attempts to get the gear light to function. At 23:41:40, the flight requested to turn around, and at 23:41:47, MIA approach control granted the request. However, at 23:42:12, the aircraft crashed into the Everglades, resulting in its destruction. The crash occurred in clear weather conditions, and there was no Moon. The investigation revealed that the crew's preoccupation with the faulty landing gear indicator led to a lack of altitude awareness, ultimately causing the tragic accident.

5. Results

The content analysis of the accident report of Eastern Airlines Flight 401 resulted in the following 7 themes: (1) Aircraft descent and crash site examination, (2) Autopilot and cockpit instruments, (3) Pilots' distraction and medical conditions, (4) Air traffic control involvement, (5) Cockpit warning system, (6) Autopilot disengagement and crew training, and (7) Crew Resource Management (CRM) and cockpit communication. Observation and analysis related to each theme is presented in Table 1.

Table 1: Situational Awareness Themes in Eastern Airlines Flight 401 Accident

Theme	Observation	Analysis
Aircraft Descent and Crash Site Examination	The crash site and debris suggested a gradual descent with the plane hitting the water in a “nose up” position.	Investigators recognized the importance of the crash site in understanding the events leading to the accident. The physical evidence pointed towards a specific descent pattern.
Autopilot and Cockpit Instruments	The autopilot was set to maintain an altitude of 2,000 feet, but the aircraft descended. Investigators examined cockpit instruments and settings.	The autopilot discrepancy raised questions about its functionality. Thorough examination of cockpit instruments was essential to understand why the autopilot did not maintain the specified altitude.
Pilots’ Distraction and Medical Conditions	The pilots were preoccupied with a faulty landing gear indicator light. Captain Bob Loft had a brain tumor that might have affected his peripheral vision.	Pilot distraction and potential medical conditions were explored as factors affecting situational awareness. Understanding the mental and physical state of the crew became crucial.
Air Traffic Control (ATC) Involvement	Miami air traffic control did not alert Flight 401 about its dropping altitude.	Investigation into ATC procedures and actions revealed a potential gap in communication. Understanding the interaction with ATC was vital in assessing the external awareness of the crew.
Cockpit Warning System	The aircraft’s warning system, designed to alert if the plane deviated 250 feet from the selected altitude, sounded at 1,750 feet, but the pilots missed it.	The investigation delved into why the warning went unnoticed, revealing that the crew’s focus on the landing gear issue led to a lack of awareness of the descending altitude.

Autopilot Disengagement and Crew Training	The autopilot was inadvertently disengaged due to a slight bump on the control column. Pilots admitted overreliance on autopilot technology.	Autopilot disengagement highlighted the need for comprehensive pilot training and awareness. The crew's dependence on automation became a critical theme in understanding the accident.
CRM and Cockpit Communication	The accident led to the realization of the importance of Crew Resource Management (CRM). CRM emphasizes effective communication and teamwork in the cockpit.	The enduring legacy of Flight 401 was the transformation in how pilots were trained, focusing on better communication, task delegation, and improved teamwork to enhance situational awareness.

In summary, situational awareness themes in the Eastern Airlines Flight 401 accident encompassed aircraft behavior, autopilot functionality, crew distraction, external communication, warning systems, and the subsequent emphasis on CRM for enhanced aviation safety.

6. Discussion

The Eastern Airlines Flight 401 accident serves as a pivotal event, prompting a meticulous thematic analysis to understand the situational awareness lapses that played a role in the tragedy. This study aimed to analyze various aspects contributing to the mishap and draw lessons from the accident that continue to shape contemporary aviation safety practices.

6.1. Situational Awareness

Situational awareness stands as a cornerstone in the aviation sector, holding paramount significance for safety, operational efficiency, and crew training (Wiener et al., 1995). The ability to cultivate and enhance this skill is instrumental in navigating a myriad of challenges encountered during flights, ultimately contributing to the elevation of safety standards across the industry (Nguyen et al., 2019; Williams, 2002). Recognizing its pivotal role, it becomes imperative for aviation stakeholders to meticulously design training programs and operational processes with the explicit goal of perpetually elevating the crew's level of situational awareness (Endsley & Robertson, 2000; Robertson & Endsley, 1997).

In the dynamic environment of aviation, situational awareness emerges as a linchpin in accident prevention (Endsley & Garland, 2000; Kalagher et al., 2021). The crew's meticulous assessment of their surroundings, coupled with the capacity for rapid adaptation to changing variables, becomes the bedrock of a safe flight. Effective communication within the crew further fortifies this foundation, creating a synergistic environment where situational awareness thrives (Endsley, 1999). Consequently, the aviation industry must prioritize the development of comprehensive training programs and strategic initiatives aimed at augmenting situational awareness.

Overall, situational awareness is not merely a desirable trait but a critical component in averting aviation accidents. It is the product of a well-trained crew's ability to keenly observe, adapt swiftly,

and communicate effectively. As such, investing in strategies and programs that enhance situational awareness becomes an imperative responsibility for the aviation industry. The commitment to this endeavor not only ensures safer skies but also underscores a proactive approach to addressing the evolving challenges within the aviation landscape.

6.2. The Accident

The Eastern Airlines Flight 401 accident of 1972 stands as a watershed moment in aviation history, illuminating the paramount importance of situational awareness—a fundamental concept in ensuring the safety and success of flight operations. This article delves into the intricate web of situational awareness themes revealed by the investigation, offering profound insights into the complexities that arise from a combination of aircraft operations, human factors, and communication protocols. The current study identified several themes related to situational awareness that contributed to the accident.

Situational awareness, the perceptual understanding of elements within one's environment, emerges as the linchpin of aviation safety, especially when examining the circumstances surrounding the Eastern Airlines Flight 401 tragedy. This unfortunate event serves as a poignant case study, illustrating how lapses in situational awareness can precipitate catastrophic outcomes, unraveling the intricacies of aviation mishaps. The examination of the crash site and debris provides a critical starting point. The observation that the aircraft descended gradually with a distinctive “nose-up” impact underscores the significance of physical evidence in comprehending the sequence of events leading to the accident. Investigators keenly recognized the crash site's importance, emphasizing the need to decipher the language spoken by the wreckage.

Further scrutiny into the autopilot and cockpit instruments reveals a critical nexus between technology and human understanding. The autopilot's failure to maintain the specified altitude prompts a meticulous examination of cockpit instruments. This theme underscores the necessity of understanding not only the functioning of automated systems but also the potential discrepancies that may arise, demanding a comprehensive grasp of the technological aspects governing flights. Furthermore, the investigation into the pilots' distraction and potential medical conditions delves into the human element of situational awareness. The crew's preoccupation with a faulty landing gear light, coupled with Captain Bob Loft's brain tumor, emphasizes the intricate interplay between psychological and physiological factors. This theme brings to light the imperative of understanding the mental and physical states of the crew as integral components of situational awareness.

The role of Air Traffic Control (ATC) in the accident introduces an external dimension to situational awareness. The revelation that Miami ATC did not alert Flight 401 about its descending altitude exposes potential gaps in communication protocols. Understanding the external environment and fostering effective communication with ATC emerges as a critical aspect of maintaining situational awareness. The unnoticed warning from the cockpit warning system further underscores the delicate balance required for effective situational awareness. The investigation reveals that the crew's fixation on the landing gear issue led to a lack of awareness regarding the descending altitude. This theme emphasizes the susceptibility of situational awareness to distractions, urging a comprehensive approach to address potential blind spots.

The inadvertent autopilot disengagement and subsequent crew training theme illuminate the dynamic relationship between automation and human intervention. Pilots' admission of overreliance on

autopilot technology signals the necessity of comprehensive training that emphasizes awareness beyond automated systems. This theme exposes the necessity of cultivating a balanced reliance on technology while maintaining human vigilance. Finally, the enduring legacy of the Flight 401 accident lies in the recognition of Crew Resource Management (CRM) as a cornerstone of aviation safety. The transformation in pilot training, focusing on improved communication, task delegation, and teamwork, underscores the profound impact of situational awareness on the industry's evolution. The lessons learned from this tragic event continue to shape aviation practices, emphasizing the importance of fostering a culture of awareness and safety.

6.3. Practical Implications for the Aviation Industry

The Eastern Airlines Flight 401 accident, a pivotal moment in aviation history, imparts profound lessons that reverberate in contemporary aviation safety practices. The study's thematic analysis on situational awareness lapses offers applicable insights for the aviation industry, guiding the development of strategies to enhance safety, operational efficiency, and crew training.

Firstly, the aviation industry must prioritize comprehensive situational awareness training. Authorities should recognize situational awareness as a cornerstone for safety and operational efficiency. They should design and implement comprehensive training programs that perpetually elevate the crew's situational awareness, emphasizing the dynamic nature of aviation, where rapid adaptation and meticulous assessment are crucial components of safe flight. Secondly, it is essential to foster effective communication among crew members. The pivotal role of effective communication in fortifying situational awareness should be acknowledged. Strategies and initiatives to enhance communication skills in the cockpit, ensuring a synergistic environment where situational awareness thrives, must be developed. Crew resource management (CRM) should be prioritized as an integral part of training, emphasizing teamwork and communication.

Thirdly, airline companies should invest in understanding and proficiency with technology. They should comprehend the critical nexus between technology and human understanding, ensuring pilots possess a comprehensive grasp of automated systems, including potential discrepancies that may arise. Developing training modules that focus on the functioning of cockpit instruments, autopilot systems, and technological aspects governing flight is crucial. Next, they should address human factors in situational awareness. The intricate interplay between psychological and physiological factors in situational awareness must be recognized. Insights from the investigation into pilots' distraction and potential medical conditions must be incorporated into crew training programs, encouraging an understanding of mental and physical states as integral components of situational awareness.

Furthermore, communication with Air Traffic Control (ATC) must be enhanced by acknowledging the external dimensions to situational awareness involving ATC. Fostering effective communication with ATC through improved protocols and procedures and addressing potential gaps in communication protocols, ensuring timely alerts about critical changes in aircraft parameters, are essential. Also, the aviation industry should mitigate distractions and address potential blind spots. Recognizing the susceptibility of situational awareness to distractions, developing comprehensive approaches to address potential blind spots, particularly during critical phases of flight, and implementing protocols to manage distractions effectively, emphasizing crew awareness and vigilance, are imperative.

Balancing automation reliance with human vigilance is also crucial. The inadvertent autopilot disengagement as a lesson in the dynamic relationship between automation and human intervention must

be acknowledged. Implementing training programs that emphasize a balanced reliance on technology while maintaining human vigilance and encouraging pilots to be aware beyond automated systems fosters a holistic approach to flight operations. Finally, airline companies should institutionalize CRM as a cornerstone of aviation safety by recognizing the enduring legacy of the Flight 401 accident in highlighting CRM as a cornerstone of aviation safety. Integrating CRM principles into pilot training, focusing on improved communication, task delegation, and teamwork, and emphasizing the cultural shift towards a proactive approach to awareness and safety within the aviation landscape is paramount.

In sum, the practical implications derived from the Eastern Airlines Flight 401 accident emphasize the need for a holistic and proactive approach to enhance situational awareness in the aviation industry. By prioritizing comprehensive training, effective communication, comprehension of technology, and addressing human factors, stakeholders can shape a safety culture that honors the lessons learned from this tragic event. The commitment to fostering a culture of awareness and safety ensures that the legacy of Flight 401 continues to positively impact aviation practices.

7. Future Research

The exhaustive analysis of the Eastern Airlines Flight 401 accident has not only unraveled the intricacies surrounding situational awareness but has also propelled the need for future research endeavors to deepen our comprehension of these lapses and their impact on flight operations. This pivotal event, occurred in 1972, serves as a catalyst for shaping the trajectory of aviation safety practices, prompting the exploration of novel avenues for research. Firstly, there is a pressing need to delve into the evolving landscape of aviation technology and its integration with human understanding. Future research should investigate how advancements in autopilot systems and cockpit instruments can be harmonized with human cognition to not only enhance situational awareness but also mitigate the risk of technological discrepancies that might compromise safety during flight operations.

A second avenue for research should focus on the intricate interplay between psychological and physiological factors influencing situational awareness. Empirical studies should be conducted to discern how stress, distraction, and medical conditions impact crew performance. This research would emphasize the development of tailored training programs that account for the well-being of aviation professionals in general, ensuring optimal situational awareness even in challenging circumstances. Furthermore, the external dimensions of situational awareness, particularly the role of Air Traffic Control (ATC), warrant dedicated attention. Future research should scrutinize communication protocols between cockpit crews and ATC, aiming to identify potential gaps and vulnerabilities in the current systems. The objective is to develop strategies that improve external awareness and communication in dynamic flight environments, ultimately enhancing overall situational awareness.

The ongoing challenges associated with reliance on technology in aviation constitute a critical area for exploration. Future research should involve the development of comprehensive training programs that address the delicate balance between automation and human intervention. Strategies should be designed to instill a culture of awareness and vigilance among aviation professionals, fostering a mindset that sees automation as a complement rather than a sole dependency. In addition, in-depth analyses of Crew Resource Management (CRM) practices should be conducted, focusing on the enduring legacy of the Flight 401 accident. Research should explore how CRM principles have evolved over time and assess their effectiveness in enhancing communication, task delegation, and teamwork. Identification of areas for further improvement and adaptation in contemporary aviation settings is crucial.

The design of human-machine interfaces in modern aircraft emerges as another avenue for research. Investigating how these interfaces influence situational awareness can provide valuable insights, contributing to the optimization of usability. Research in this area can lead to the development of user-friendly interfaces that enhance crew understanding and decision-making. To assess the effectiveness of situational awareness training programs, future research could involve the development and execution of simulation studies. Utilizing advanced simulation technologies can recreate realistic scenarios, allowing for the evaluation of crew responses to varying levels of complexity and stress. Encouraging cross-disciplinary collaboration is paramount for comprehensive situational awareness research. Collaboration between aviation experts, psychologists, human factors specialists, and medical professionals can provide a holistic approach to addressing situational awareness, recognizing it as a multifaceted concept involving technology, human cognition, and behavior.

Long-term studies should be undertaken to assess the long-term impact of safety practices implemented in the aftermath of the Flight 401 accident. Evaluating how lessons learned from this tragedy have shaped organizational cultures, training methodologies, and industry-wide safety standards over time can provide valuable insights into the enduring effects of such incidents. Finally, global comparative studies can be initiated to explore variations in situational awareness practices and safety protocols across different aviation authorities. Identifying successful strategies and best practices that can be universally applied would contribute to enhancing situational awareness and overall safety in diverse aviation environments. Embarking on these future research endeavors will fortify the aviation industry's commitment to advancing safety standards, ensuring that lessons learned from past incidents continue to shape the evolving landscape of aviation safety practices.

8. Conclusion

In conclusion, this comprehensive analysis offers insights into situational awareness themes in the Eastern Airlines Flight 401 accident. By dissecting each theme, the study provides a nuanced understanding of the multifaceted factors contributing to the tragedy and emphasizes the enduring impact on aviation safety practices.

References

- Adams, M. J., Tenney, Y. J., & Pew, R. W. (1995). Situation awareness and the cognitive management of complex systems. *Human factors*, 37(1), 85-104. <https://doi.org/10.1518/001872095779049462>
- Baumgartner, P., & Haslum, P. (2021). Situational Awareness for Industrial Operations. In *Data and Decision Sciences in Action 2: Proceedings of the ASOR/DORS Conference 2018* (pp. 125-137). Springer International Publishing.
- Berggren, P., Prytz, E., Johansson, B., & Nählinder, S. (2011, September). The relationship between workload, teamwork, situation awareness, and performance in teams: a microworld study. In *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting* (Vol. 55, No. 1, pp. 851-855). Sage CA: Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Bourgeon, L., Valot, C., & Navarro, C. (2013). Communication and flexibility in aircrews facing unexpected and risky situations. *The International Journal of Aviation Psychology*, 23(4), 289-305. <https://doi.org/10.1080/10508414.2013.833744>

- Endsley, M. R. (1990). *Situation awareness in dynamic human decision making: Theory and measurement* (Doctoral dissertation, University of Southern California).
- Endsley, M. R. (1999). Situation awareness in aviation systems. *Handbook of aviation human factors*, 11, 257-276. <https://124.im/uUCD>
- Endsley, M. R., Farley, T. C., Jones, W. M., Midkiff, A. H., & Hansman, R. J. (1998). *Situation awareness information requirements for commercial airline pilots*. International Center for Air Transportation.
- Endsley, M. R., & Garland, D. J. (2000). Theoretical underpinnings of situation awareness: A critical review. *Situation awareness analysis and measurement*, 1(1), 3-21. <https://124.im/Nkgb9>
- Endsley, M. R., & Jones, W. (2013). *Situation awareness*. The Oxford handbook of cognitive engineering, 1, 88-108.
- Endsley, M., Sollenberger, R. L., Nakata, A., & Stein, E. S. (2000). *Situation awareness in air traffic control: Enhanced displays for advanced operations* (No. DOT/FAA/CT-TN00/01). William J. Hughes Technical Center (US).
- Endsley, M. R., & Robertson, M. M. (2000). *Training for situation awareness*. *Situation awareness analysis and measurement*, 349-365.
- Gasaway, R. (2013). *Situational awareness for emergency response*. Fire Engineering Books.
- Harrald, J., & Jefferson, T. (2007, January). Shared situational awareness in emergency management mitigation and response. In *2007 40th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS'07)* (pp. 23-23). IEEE. DOI: 10.1109/HICSS.2007.481
- Huffman, S., Crundall, D., Smith, H., & Mackenzie, A. (2022). Situation Awareness in sports: A scoping review. *Psychology of Sport and Exercise*, 59, 102132. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102132>
- Idowu, A., & Shogbonyo, M. (2022). Situational Awareness and Workload Management in Aviation: A Case Analysis of the Crash of American Airlines Flight 965. *International Journal of Aviation Research*, 14(1). <https://124.im/InYgTqi>
- Ji, M., Xu, Q., Xu, S., Du, Q., & Li, D. (2018). Proactive personality and situational judgment among civil flying cadets: The roles of risk perception and cognitive flexibility. *Transportation research part F: traffic psychology and behaviour*, 59, 179-187. <https://doi.org/10.1016/j.trf.2018.08.021>
- Jiang, J., Karran, A. J., Coursaris, C. K., Léger, P. M., & Beringer, J. (2023). A situation awareness perspective on human-AI interaction: Tensions and opportunities. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 39(9), 1789-1806. <https://doi.org/10.1080/10447318.2022.2093863>
- Kalagher, H., de Voogt, A., & Boulter, C. (2021). Situational Awareness and General Aviation Accidents. *Aviation Psychology and Applied Human Factors*.
- Loft, S., Tatasciore, M., & Visser, T. (2023). Managing Workload, Performance, and Situation Awareness in Aviation Systems. In *Human Factors in Aviation and Aerospace* (pp. 171-197). Academic Press.

- Lundberg, J. (2015). Situation awareness systems, states and processes: a holistic framework. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 16(5), 447-473. <https://doi.org/10.1080/1463922X.2015.1008601>
- Matthews, M. D., Shattuck, L. G., Graham, S. E., Weeks, J. L., Endsley, M. R., & Strater, L. D. (2001, October). Situation awareness for military ground forces: Current issues and perspectives. In *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting* (Vol. 45, No. 4, pp. 351-355). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications. <https://doi.org/10.1177/154193120104500418>
- NTSB: Aircraft Accident Report Eastern Airlines, Inc. L-1011, N310EA, Miami, Florida December 29, 1972. Aircraft Accident Report NTSB-AAR-73-14, National Transportation Safety Board Bureau of Aviation Safety Washington, D.C., 20591, June 1973.
- Nguyen, T., Lim, C. P., Nguyen, N. D., Gordon-Brown, L., & Nahavandi, S. (2019). A review of situation awareness assessment approaches in aviation environments. *IEEE Systems Journal*, 13(3), 3590-3603. DOI: 10.1109/JSYST.2019.2918283
- Patriarca, R., Di Gravio, G., Cioponea, R., & Licu, A. (2019). Safety intelligence: Incremental proactive risk management for holistic aviation safety performance. *Safety science*, 118, 551-567. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2019.05.040>
- Robertson, M. M., & Endsley, M. R. (1997, October). Development of a situation awareness training program for aviation maintenance. In *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting* (Vol. 41, No. 2, pp. 1163-1167). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications. <https://doi.org/10.1177/10711813970410029>
- Salas, E. (Ed.). (2017). *Situational awareness*. Routledge.
- Salas, E., Prince, C., Baker, D. P., & Shrestha, L. (2017). Situation awareness in team performance: Implications for measurement and training. *Situational awareness*, 63-76. <https://doi.org/10.1518/001872095779049525>
- Salmon, P. M., Stanton, N. A., & Young, K. L. (2012). Situation awareness on the road: review, theoretical and methodological issues, and future directions. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 13(4), 472-492. <https://doi.org/10.1080/1463922X.2010.539289>
- Shawn Burke, C., Wilson, K. A., & Salas, E. (2005). The use of a team-based strategy for organizational transformation: Guidance for moving toward a high reliability organization. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 6(6), 509-530. <https://doi.org/10.1080/24639220500078682>
- Stanton, N. A., Salmon, P. M., Walker, G. H., Salas, E., & Hancock, P. A. (2017). State-of-science: situation awareness in individuals, teams and systems. *Ergonomics*, 60(4), 449-466. Stanton, N. A., Salmon, P. M., Walker, G. H., Salas, E., & Hancock, P. A. (2017). State-of-science: situation awareness in individuals, teams and systems. *Ergonomics*, 60(4), 449-466.
- Stokes, A. F., & Kite, K. (2017). *Flight stress: Stress, fatigue and performance in aviation*. Routledge.
- Tianchai, M. (2022). *An Investigation of How Cognitive Flexibility and Active-Coping Strategy Influence Pilots' Stress Level When Working in High-Risk Environment* (Doctoral dissertation, University of Southern Queensland).

Wiener, E. L., Kanki, B. G., & Helmreich, R. L. (Eds.). (1995). *Cockpit resource management*. Gulf professional publishing.

Williams, K. W. (2002). Impact of aviation highway-in-the-sky displays on pilot situation awareness. *Human Factors*, 44(1), 18-27. <https://doi.org/10.1518/0018720024494801>

Wright, M. C., & Endsley, M. R. (2017). Building shared situation awareness in healthcare settings. In *Improving healthcare team communication* (pp. 97-114). CRC Press. <https://124.im/xE6F>

Theoretical Article/Teorik Makale

Exploring the Interconnection of CSR, Ethics, and Corporate Governance

Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Etik ve Kurumsal Yönetim Arasındaki Bağlantının Araştırılması

Irmak YOLCU ¹

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.002>

ABSTRACT

The Corporate Social Responsibility (CSR) phenomenon has sparked ongoing debates over its interpretation, the predominant types of CSR practiced in the industry, and the outcomes of enterprises' engagement in socially responsible activities.

This paper explores the intricate relationship between CSR, ethics, and Corporate Governance (CG) within the context of modern business practices. CSR encompasses voluntary actions taken by businesses to integrate social, environmental, and ethical considerations into their operations and decision-making processes. Ethics, on the other hand, pertains to the principles or standards of conduct that govern individual and organizational behavior, guiding individuals in distinguishing right from wrong. Corporate governance refers to the system of processes, practices, and structures through which corporations are directed and controlled. While these concepts represent distinct aspects of organizational behavior and management, they are interconnected and mutually reinforcing.

Strong corporate governance practices can facilitate CSR engagement by providing oversight and accountability mechanisms, while ethical leadership and a culture of integrity are critical components of effective corporate governance. Furthermore, CSR initiatives often involve ethical considerations, as companies navigate complex dilemmas related to sustainability, human rights, and social justice. By integrating CSR into their corporate governance frameworks, organizations can enhance transparency, stakeholder engagement, and long-term value creation. This paper underscores the importance of embracing a holistic approach to corporate sustainability and governance, contributing to a more equitable and sustainable future for all stakeholders. This paper also indicates how companies should learn the intersection of CSR, ethics and corporate governance and create sustainable company practices while creating stakeholder trust businesses can create fairer and sustainable future for all stakeholders.

Keywords: *Corporate social responsibility, ethics, corporate governance*

¹Uzm, Bağımsız Araştırmacı, irmakyolcu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5742-95354

ÖZ

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) olgusu, yorumlanması, sektörde uygulanan yaygın KSS türleri ve işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılımının sonuçları konusunda tartışmalara yol açmaya devam ediyor.

Bu makale, modern iş uygulamaları bağlamında KSS, etik ve kurumsal yönetim (CG) arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir. KSS, işletmelerin sosyal, çevresel ve etik hususları faaliyetlerine ve karar alma süreçlerine entegre etmek için gerçekleştirdiği gönüllü eylemleri kapsar. Öte yandan etik, bireysel ve kurumsal davranışı yönlendiren ve bireylere doğruyu yanlıştan ayırma konusunda rehberlik eden davranış ilkeleri veya standartları ile ilgilidir. Kurumsal yönetim, şirketlerin yönlendirildiği ve kontrol edildiği süreçler, uygulamalar ve yapılar sistemini ifade eder. Bu kavramlar örgütsel davranış ve yönetimin farklı yönlerini temsil ederken, birbirleriyle bağlantılıdır ve karşılıklı olarak güçlenirler.

Güçlü kurumsal yönetim uygulamaları, gözetim ve hesap verebilirlik mekanizmaları sağlayarak KSS katılımını kolaylaştırabilir; etik liderlik ve dürüstlük kültürü ise etkili kurumsal yönetimin kritik bileşenleridir. Dahası, şirketler sürdürülebilirlik, insan hakları ve sosyal adaletle ilgili karmaşık ikilemlerle uğraşırken, KSS girişimleri sıklıkla etik hususları içerir. Kuruluşlar, KSS'yi kurumsal yönetim çerçevelerine entegre ederek şeffaflığı, paydaş katılımını ve uzun vadeli değer yaratmayı geliştirebilir. Bu belge, kurumsal sürdürülebilirlik ve yönetişime bütünsel bir yaklaşım benimsemenin, tüm paydaşlar için daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunmanın önemini altını çizmektedir. Bu belge aynı zamanda şirketlerin KSS, etik ve kurumsal yönetimin kesişimini nasıl öğrenmeleri gerektiğini ve paydaş güveni yaratırken sürdürülebilir şirket uygulamaları yaratmaları gerektiğini de göstermektedir. İşletmeler tüm paydaşlar için daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek yaratabilir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, etik ve kurumsal yönetim, etik

1. Introduction

In today's fast-changing business landscape, the intricate relationships between Corporate Social Responsibility (CSR), Ethics, and Corporate Governance (CG) have become increasingly central to discussions about sustainable business practices. These interconnected concepts play a pivotal role in shaping organizational behavior and determining how businesses interact with stakeholders. As companies navigate the complexities of operating in a globalized world, understanding the dynamics among CSR, Ethics, and CG is critical for fostering responsible conduct, maintaining stakeholder trust and creating long-term value.

The significance of CSR, Ethics, and CG has been amplified by a recent surge in corporate scandals, which has led to increased scrutiny from stakeholders and regulatory bodies. This has emphasized the importance of aligning business practices with robust ethical frameworks and governance structures. Stakeholders, including investors, customers, and employees, now demand higher standards of accountability, transparency, and ethical conduct from organizations. Companies that fail to adhere to these principles risk losing credibility and competitive advantage in the market.

It is essential to view CSR, Ethics, and CG not as isolated concepts but as interdependent constructs that together shape the ethical and governance landscape of organizations. By clustering these constructs, we can better understand how they collectively contribute to corporate performance and stakeholder trust. Companies with strong ethical practices tend to have more robust CSR initiatives and sound governance structures, leading to an enhanced organizational reputation and financial outcomes.

Corporate Governance (CG), ethics, and Corporate Social Responsibility (CSR) are interdependent constructs that shape organizational behavior. CG involves board structure, transparency, accountability, risk management, and stakeholder engagement, ensuring governance practices align with ethical principles. Ethics encompasses leadership integrity, decision-making processes, organizational culture, and codes of ethics that uphold organizational actions. CSR initiatives focus on environmental sustainability, social contributions, employee welfare, and stakeholder-centric approaches. These constructs overlap through ethical governance, integrating transparency and ethical leadership, sustainable corporate practices that address environmental concerns, and ethical CSR, ensuring that CSR initiatives are driven by genuine ethics rather than reputational motives. Together, these clusters form a comprehensive framework that enables businesses to create long-term value.

Understanding the relationships between CSR, ethics, and CG requires examining their theoretical foundations. Corporate Governance (CG) is primarily concerned with how organizations are directed and controlled, ensuring transparency, accountability, and risk management to protect stakeholders' interests (Cadbury, 1992). Scholars such as Aguilera & Cuervo-Cazurra (2004) emphasize CG's role in mitigating agency problems, improving performance, and maintaining stakeholder trust. Strong corporate governance practices, including independent board structures and robust risk management, are key to maintaining investor confidence and aligning management's actions with shareholder goals (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2004).

Ethics, on the other hand, focuses on the moral principles guiding decision-making processes and leadership practices within organizations. Ethical leadership, organizational culture, and codes of ethics form the core ethical framework that fosters integrity and fairness in business operations (Ferrell & Fraedrich, 2015). CSR initiatives, meanwhile, aim to ensure that companies operate sustainably, contributing positively to society by addressing environmental and social concerns (Carroll, 1979). Together, these constructs shape the ethical landscape of organizations, influencing corporate behavior and stakeholder relationships.

These concepts are deeply intertwined, with corporate governance serving as the framework that structures ethical behavior and CSR initiatives. Companies that integrate CSR into their governance structures tend to have better risk management and reputation. Aguilera et al. (2007) highlight that firms with ethical governance structures are more likely to engage in sustainable and socially responsible activities, creating long-term value for stakeholders.

To fully grasp these concepts, it is essential to explore their key dimensions in detail. A comprehensive understanding requires examining the underlying principles, such as how Corporate Governance (CG) provides a framework for ethical behavior, while Ethics shapes decision-making and organizational culture. Meanwhile, Corporate Social Responsibility (CSR) connects a company's commitment to societal and environmental issues. By investigating each aspect—governance structures, ethical leadership, and CSR initiatives—one can better appreciate their interdependencies and overall impact on organizational sustainability and stakeholder trust.

2. Corporate Governance, Ethics And Corporate Social Responsibility

Corporate governance has these four aspects;

- **Board Structure and Effectiveness:** Focuses on the composition, independence, and responsibilities of the board of directors in monitoring and guiding management practices.

- **Transparency and Accountability:** Mechanisms ensuring that corporate actions and decisions are visible and comprehensible to stakeholders, fostering trust and reducing agency problems.
- **Risk Management:** Systems in place to identify, assess, and mitigate risks within the organization, including financial, operational, and reputational risks.
- **Stakeholder Engagement:** Strategies for involving and responding to stakeholders, ensuring that their interests are considered in decision-making processes.

Ethics Constructs are ethical leadership, decision-making processes, organizational culture and codes of ethics and compliance programs.

- **Ethical Leadership:** Leadership practices that emphasize integrity, fairness, and responsibility in guiding organizational behavior.
- **Decision-Making Processes:** The ethical principles that underpin corporate decision-making, including fairness, honesty, and respect for stakeholders' rights.
- **Organizational Culture:** The values and norms that promote ethical behavior within the organization, shaping how employees and leaders interact and make decisions.
- **Codes of Ethics and Compliance Programs:** Formalized policies and training programs that set standards for ethical conduct and ensure adherence to laws and regulations.

Corporate Social Responsibility (CSR) constructs are environmental sustainability, social contributions, employee welfare and stakeholder-centric approaches.

- **Environmental Sustainability:** Corporate initiatives aimed at reducing environmental impact, such as energy efficiency, waste management, and sustainable sourcing.
- **Social Contributions:** Activities related to philanthropy, community development, and supporting social causes that benefit society at large.
- **Employee Welfare:** Programs that ensure fair labor practices, employee well-being, and opportunities for professional development.
- **Stakeholder-Centric Approaches:** Practices that focus on creating value for a wide range of stakeholders, including customers, employees, suppliers, and communities.

There are some overlapping areas of these three constructs. These are listed below;

- **Ethical Governance:** Overlap between Corporate Governance and Ethics involves governance practices that emphasize transparency, accountability, and ethical leadership. Boards and management are responsible for setting ethical standards and ensuring they are followed.
- **Sustainable Corporate Practices:** The intersection of CG and CSR involves implementing governance structures that promote sustainable business practices, addressing environmental and social concerns while meeting stakeholder expectations.
- **Ethical CSR:** This overlap between Ethics and CSR focuses on ensuring that corporate social initiatives are driven by genuine ethical considerations, not just for compliance or reputational purposes, but for real societal impact.

In clustering these constructs, Corporate Governance serves as the framework that structures ethical behavior and CSR initiatives, while ethics forms the moral foundation that drives responsible decision-making. CSR, in turn, represents the tangible outcomes of ethical governance in contributing to societal and environmental well-being. These clusters are interdependent, contributing to a holistic view of how organizations can create long-term value for all stakeholders.

In recent years, there has been a growing interest and scrutiny surrounding the relationship between CSR, ethics, and corporate governance. As businesses increasingly recognize the significance of operating in a socially responsible and ethical manner, scholars and practitioners alike have sought to understand the intricate connections between these concepts. It is clear that these elements do not function in isolation but rather intersect and influence one another in complex ways. As such, a comprehensive examination of these relationships is essential for both academic purposes and practical application.

In the next section, the literature review aims to provide an overview of existing research on the relationship between CSR, ethics, and corporate governance, examining how these elements intersect and influence one another within the context of modern business practices. CSR, ethics, and corporate governance are interconnected aspects of modern business management. Understanding the relationships between these concepts is crucial for fostering sustainable business practices and maintaining stakeholder trust. Literature review aims to explore the evolving dynamics and interplay among CSR, ethics, and corporate governance in contemporary business environments.

In order to be competitive, companies should be running in accordance with good corporate governance practices while not breaking the codes of ethics. Adhering to ethical principles is the correct approach for conducting business, and it should permeate all aspects of corporate governance and guide every decision and action to be taken by the board. Ethical considerations should align with stakeholder and employee rights, ensuring fairness and integrity in all dealings. Ethical choices are integral to the core business strategies pursued by boards and guide the direction of the organization as a whole in achieving its objectives. The contribution of organizations to corporate governance and CSR rules cannot be denied. Moreover, organizations play a pivotal role in demonstrating adherence to ethics, corporate governance, and CSR rules and regulations. These rules continue to permeate various levels of organizations, spanning different sizes, capabilities, and motivations worldwide. Also, global companies are practicing the rules of ethics in their best practices in means of respecting the employees, stakeholders and competitors and also becoming more competitive.

Furthermore, the contributions of organizations to good governance rules have had various impacts on economies. Shareholders are a paramount concern for companies, and their confidence has been diminishing in organizations that do not uphold ethical standards and adhere to corporate governance rules. Also, public disclosure has affected the market value of these companies extremely. With the rise of globalization, companies experience increased deterritorialization and reduced governmental oversight, necessitating greater accountability (Crane & Matten, 2007). Consequently, corporate governance has become a crucial element in managing organizations within the current global and intricate environment. CSR is one of the important challenges with regards to the competitive edge for the organizations especially for today's fast changing world. On the other hand, ethics has been mostly neglected in a lot of research in order to classify the companies' prestige in the global competitive world. Over time, Corporate Social Responsibility (CSR) has undergone thorough examination from various perspectives, including normative, institutional, stakeholder, integrative, political, and

transactional viewpoints. This multifaceted analysis has greatly enriched our understanding of CSR, offering insights into its complexities. However, despite the breadth of viewpoints, CSR remains a concept subject to ongoing debate and contestation (Gond and Moon, 2011). Furthermore, CSR is commonly defined as “actions that appear to further some social good, beyond the interest of the firm and that which is required by the law” (McWilliams & Siegel, 2001). This broad definition highlights the diverse motivations driving CSR initiatives within companies. Indeed, the relationship between CSR and firm performance has been a significant focus of research, with numerous studies indicating a strong correlation between CSR activities and financial outcomes (Waddock & Graves, 1997; McWilliams & Siegel, 2001; Orlitzky et al., 2003).

3. Literature Review

The literature highlights their evolving role in contemporary business practices. Scholars have emphasized that robust governance structures are crucial for organizations to maintain transparency and accountability while promoting ethical decision-making (Hillman & Dalziel, 2003). Several studies show a strong correlation between CSR initiatives and improved corporate financial performance (McWilliams & Siegel, 2001), highlighting CSR’s strategic importance for organizations seeking to enhance their reputation and competitiveness. Ethics has also been extensively studied, particularly in the context of leadership and organizational culture. Ethical leadership is essential for fostering a culture of integrity and ensuring that corporate governance is grounded in fairness and responsibility (Treviño & Nelson, 2016).

This literature review aims to provide an overview of existing research on the relationship between CSR, ethics, and corporate governance, examining how these elements intersect and influence one another within the context of modern business practices. The review seeks to fill a gap in the literature by not only exploring the theoretical underpinnings of CSR, ethics, and CG but also providing a conceptual framework that integrates these aspects within a broader understanding of sustainable business management.

At the same time, the integration of CSR, ethics, and CG into a cohesive framework has gained scholarly attention. Recent studies suggest that businesses that adopt ethical governance structures are better positioned to implement sustainable practices and meet the growing demands of stakeholders (Waddock & Graves, 1997). In sum, the literature demonstrates the importance of viewing CSR, ethics, and CG as interconnected constructs that collectively influence corporate behavior and contribute to long-term value creation. This conceptual model will help illuminate the interactions among CSR, ethics, and governance and guide future research in examining these complex relationships.

The escalation of corporate scandals has underscored the significant impact stakeholders wield on corporate growth and financial prosperity. In the contemporary corporate landscape, stakeholders harbor lofty expectations, demanding adherence to corporate governance standards and regulations as a prerequisite for success in the competitive business arena. To remain competitive, companies should align their operations with robust corporate governance practices while adhering to strict ethical standards.

Adhering to ethical principles is not only the correct approach for conducting business but also should permeate all aspects of corporate governance and guide every decision and action to be taken by the board. Ethical considerations should align with stakeholder and employee rights, ensuring fairness and integrity in all dealings. Ethical choices are integral to the core business strategies pursued by boards

and guide the direction of the organization as a whole in achieving its objectives. The contribution of organizations to corporate governance and CSR rules cannot be denied. Furthermore, organizations play a pivotal role in demonstrating adherence to ethics, corporate governance, and CSR rules and regulations. Recent scholarly literature has extensively explored the interconnected dynamics of Corporate Governance (CG), Ethics, and Corporate Social Responsibility (CSR), emphasizing their critical roles in shaping modern business practices and organizational behavior. These concepts are pivotal in guiding how companies operate, interact with stakeholders, and contribute to societal well-being.

4. Conceptual Framework Model: Corporate Governance, Ethics, And CSR

This study tries to investigate and explore the relationships between CSR, Ethics and Corporate Governance with a descriptive approach. In depth literature interview is carried out to explore the relationships between these constructs in literature. The main constructs and some of the overlapping sub-constructs are given below.

1. Corporate Governance

- o Governance structure
- o Transparency and accountability
- o Protection and engagement of stakeholders

2. Ethics

- o Ethical leadership
- o Organizational culture and values
- o Ethical principles in decision-making processes

3. Corporate Social Responsibility (CSR)

- o Social responsibilities
- o Environmental sustainability
- o Economic contribution and societal benefits

This conceptual framework model illustrates how Corporate Governance, Ethics, and Corporate Social Responsibility (CSR) interact and create value together. This model demonstrates how companies integrate governance practices, ethical values, and social responsibilities to enhance sustainability and stakeholder relations.

Recent literature on corporate governance, ethics, and corporate responsibility has emphasized the evolving landscape of business practices and the imperative for organizations to prioritize ethical conduct and social responsibility. Scholars and practitioners have explored various dimensions of corporate governance, including board effectiveness, executive compensation, and shareholder activism, highlighting the importance of transparency, accountability, and stakeholder engagement.

Furthermore, there has been an increasing focus on integrating environmental, social, and governance (ESG) factors into corporate decision-making processes. This trend reflects a broader acknowledgment

of the interdependence between business operations and societal well-being, prompting companies to embrace sustainable practices and make positive contributions to the communities in which they operate.

Additionally, recent literature has examined the role of technology in shaping corporate governance practices, particularly in areas such as data privacy, cybersecurity, and artificial intelligence governance. With the increasing digitalization of business operations and artificial intelligence there is a heightened awareness of the ethical implications and risks associated with technological advancements, prompting organizations to develop robust governance frameworks to address these challenges. Overall, contemporary literature on corporate governance, ethics, and corporate responsibility underscores the need for organizations to embrace ethical leadership, foster a culture of integrity, and integrate responsible business practices into their strategies to create long-term value for both shareholders and society.

CSR refers to a company's commitment to operate in an economically, socially, and environmentally sustainable manner while balancing the interests of various stakeholders. Recent research emphasizes the strategic importance of CSR in enhancing corporate reputation, attracting investors, and mitigating risks. Scholars have examined the impact of CSR initiatives on financial performance, organizational legitimacy, and stakeholder relationships, highlighting the potential benefits of responsible business practices.

Corporate governance pertains to the systems, processes, and structures through which organizations are directed and controlled. It encompasses mechanisms aimed at ensuring accountability, transparency, and the protection of stakeholders' interests. The seminal work of Cadbury (1992) highlights the significance of effective corporate governance in mitigating agency problems, enhancing organizational performance, and maintaining stakeholder confidence.

Corporate governance refers to the system of processes, practices, and structures through which corporations are directed and controlled (OECD, 2015). Effective corporate governance mechanisms are essential for ensuring accountability, transparency, and integrity within organizations (Mallin, 2013). Scholars have investigated the relationship between corporate governance and various organizational outcomes, including financial performance, risk management, and stakeholder engagement (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2004; Hillman & Dalziel, 2003). The role of corporate governance in promoting ethical behavior and CSR engagement has also been a subject of interest among researchers (Aguilera et al., 2007; Solan & Solomon, 2020). Corporate governance can be defined as a framework encompassing laws, regulations, and established business practices that govern the relationship between corporate managers, entrepreneurs, and those who provide resources to corporations within a market economy (OECD, 2001).

Corporate Governance encompasses the systems and processes through which organizations are directed and controlled. It includes mechanisms aimed at ensuring transparency, accountability, and the protection of stakeholders' interests (Cadbury, 1992). Effective CG structures are fundamental for minimizing agency problems, enhancing organizational performance, and maintaining stakeholder confidence (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2004). Scholars argue that strong CG practices contribute to ethical conduct within organizations by defining clear roles, responsibilities, and decision-making processes (Hillman & Dalziel, 2003).

Ethics within the context of business refers to the moral principles and values that guide organizational conduct and decision-making processes. Ethical considerations such as honesty, fairness, and integrity are essential for fostering trust among stakeholders and enhancing organizational reputation (Velasquez et al., 2011). Ethical leadership plays a crucial role in promoting a culture of integrity within organizations, influencing how decisions are made and implemented (Treviño & Nelson, 2016). Ethical behavior is seen as a prerequisite for sustainable business practices, aligning corporate actions with societal expectations and legal requirements (Ferrell & Fraedrich, 2015).

CSR refers to the ethical obligation of companies to contribute positively to society while conducting business. Companies are expected to go beyond legal obligations and proactively address social, environmental, and economic issues. Carroll (1979) proposed a widely accepted framework for CSR, identifying economic, legal, ethical, and philanthropic responsibilities. Corporate Social Responsibility (CSR) involves a company's commitment to operate in an economically, socially, and environmentally sustainable manner while balancing the interests of various stakeholders (Carroll, 1979). CSR initiatives extend beyond legal obligations to address societal and environmental challenges, encompassing activities such as philanthropy, environmental stewardship, and ethical labor practices (Porter & Kramer, 2006).

CSR's impact on firm performance has been widely debated, with research suggesting that CSR practices can enhance corporate reputation and financial performance by fostering stakeholder trust (Waddock & Graves, 1997; McWilliams & Siegel, 2001). Scholars argue that integrating CSR into business strategies not only enhances corporate reputation and attractiveness to investors but also fosters long-term sustainability and gives competitive advantage (Aguinis & Glavas, 2012).

Ethics refers to the principles governing right and wrong behavior. Ethical leadership, decision-making, and organizational culture are essential in shaping the behavior of employees and guiding corporate decisions. Treviño et al. (2003) emphasize that ethical behavior in companies builds trust with stakeholders and contributes to long-term organizational sustainability. Ethical frameworks often involve codes of ethics and compliance programs to ensure that businesses act with integrity and fairness.

The literature review employs a comprehensive methodological approach to synthesize existing research on the relationships among CG, Ethics, and CSR. In studies focusing on the impact of CG mechanisms on ethical behavior, CSR initiatives, and organizational outcomes were prioritized. Meta-analytical studies were also included to provide a quantitative synthesis of empirical findings across multiple studies, offering insights into the overall effect sizes and trends in the literature.

The synthesis of findings from diverse sources provided a nuanced understanding of how CG practices, ethical considerations, and CSR strategies interact within organizational contexts. By critically analyzing empirical studies and theoretical perspectives, the literature review identifies key themes, theoretical gaps, and methodological limitations in current research.

Meta-Analysis has emerged as a valuable methodological approach to synthesize and analyze findings from existing research on the relationships among CG, Ethics, and CSR. Meta-analytical studies have examined the impact of ethical leadership on organizational performance, finding positive associations with employee satisfaction, organizational commitment, and financial outcomes (Brown & Treviño, 2006). Similarly, meta-analyses focusing on CSR have highlighted its positive effects on corporate financial performance and stakeholder relations, underscoring its strategic importance for business success (Margolis & Walsh, 2003; Orlitzky et al., 2003).

The integration of these concepts into organizational frameworks highlights their collective impact on corporate behavior and performance. Companies that prioritize ethical leadership, effective governance structures, and proactive CSR initiatives are better positioned to navigate complex business environments, mitigate risks, and create value for stakeholders and society at large.

Corporate governance serves as the foundation for how corporations are directed and controlled. It encompasses a framework of rules, practices, and processes designed to ensure transparency, accountability, and integrity within organizations. Effective corporate governance mechanisms are essential for maintaining stakeholders' confidence in the company's operations and promoting ethical behavior. Scholars have extensively studied the impact of corporate governance on various organizational outcomes, including financial performance, risk management, and stakeholder engagement.

Rezaee (2009) identified corporate governance as “a process through which shareholders induce management to act in their interest, providing a degree of confidence that is necessary for capital markets to function effectively”. La Porta et al., (2000) stated that corporate governance is the set of systems by which outside investors preserve themselves against appropriation by insiders, i.e. the managers and controlling shareholders.

Corporate governance structures typically include a board of directors responsible for overseeing the company's management and strategic direction. The board plays a critical role in setting corporate policies, monitoring performance, and ensuring compliance with legal and ethical standards. Additionally, corporate governance frameworks often include mechanisms for shareholder participation and protection of minority interests.

Corporate governance serves as the cornerstone of organizational oversight and management. It encompasses a framework of principles, processes, and structures designed to ensure transparency, accountability, and integrity in corporate decision-making. Effective corporate governance mechanisms are essential for aligning organizational objectives with stakeholder interests, mitigating risks, and fostering sustainable growth.

Moreover, at the heart of corporate governance lies the board of directors, entrusted with the responsibility of overseeing the company's affairs and safeguarding shareholder interests. The board plays a pivotal role in setting strategic direction, appointing executive leadership, and monitoring performance. Moreover, corporate governance frameworks often include mechanisms for shareholder participation, such as annual general meetings and proxy voting, to ensure accountability and transparency.

“Ethics” commonly refers to rules or principles that define right and wrong aspects. It can be defined as: “Ethics is a fundamental trait which one adopts and follows as a guiding principle or basic dharma in one's life. It implies moral conduct and honorable behavior on the part of an individual. Ethics in most cases run parallel to law and shows due consideration to others' rights and interests in a civilized society. Compassion, on the other hand, may induce a person to give more than what ethics might demand.” In the present framework of the topic of organizational ethics is presumed to have a specific significance. Numerous studies have been conducted to underscore the significance of CSR. As companies maintain interdependent relationships with the societies in which they operate, their approach towards stakeholders is regarded as imperative. Ethics form the moral compass that guides individual and organizational behavior within the business realm. In the context of business ethics,

scholars explore the principles, values, and norms that govern ethical decision-making and conduct in organizational settings. Ethical considerations are paramount in shaping corporate culture, fostering trust among stakeholders, and enhancing organizational reputation. Ethics within the context of business refers to the moral principles and values that guide organizational conduct and decision-making processes. Ethical considerations encompass a wide range of issues, including honesty, integrity, fairness, and accountability. Business ethics scholars, such as Velasquez et al. (2011), emphasize the importance of ethical behavior in enhancing organizational reputation, fostering trust among stakeholders, and promoting long-term sustainability.

Ethical leadership is instrumental in promoting a culture of integrity and accountability within organizations. Leaders who prioritize ethical principles demonstrate a commitment to doing what is right, even when faced with difficult decisions or conflicting interests. By championing ethical conduct and fostering a culture of transparency and fairness, organizations can cultivate a strong ethical framework that permeates all levels of the organization. Ethics serve as the guiding principles that govern individual and organizational behavior. Within the realm of business ethics, scholars explore the ethical responsibilities of corporations, ethical decision-making processes, and the influence of ethical leadership. Ethical considerations are integral to CSR, as companies are expected to uphold ethical standards in their interactions with stakeholders and society at large.

Ethical behavior within organizations involves adhering to moral principles and standards of conduct, even in the face of conflicting interests or pressures. Ethical leadership is vital for fostering a culture of integrity and ethical decision-making across the organization. Leaders who prioritize ethics demonstrate a commitment to doing what is right, even when it may not be the most financially advantageous option.

Ethics are principles or standards of conduct that govern individual and organizational behavior, guiding individuals in distinguishing right from wrong (Treviño & Nelson, 2016). Within the realm of business ethics, scholars have examined the ethical responsibilities of corporations, ethical decision-making processes, and the impact of ethical leadership on organizational outcomes (Ferrell & Fraedrich, 2015; Treviño et al., 2003). Ethical considerations are integral to CSR, as businesses are expected to uphold ethical standards in their interactions with stakeholders and society at large.

Moreover, interest in this subject is growing, driven by the acknowledgment that the absence of ethics can significantly undermine organizational performance and capabilities (Cleek & Leonard, 1998). Cleek & Leonard (1998) conducted research on this topic, utilizing a survey instrument applied to graduate and undergraduate students. Cleek & Leonard (1998) indicated “codes of ethics are not powerful enough tools to affect ethical decision-making behavior”. The authors posited that this may be attributed to the notion that the mere creation of Codes of Ethics (CE) is insufficient. CE merely serves as a means of introducing an ethical culture to corporate employees. Many developments in business ethics have been initiated by pioneer Thomas Donaldson. One development is the implementation of social contract theory to address questions about the responsibilities of business actors (Donaldson 1982; Dunfee & Donaldson, 1995, 1999).

The business actors are companies which are following the codes of ethics in daily business operations. This paradigm has attracted an extensive interest among scholars (Wempe, 2009a). In *Corporations and Morality*, Donaldson enhanced one of the most maintained and extensive statements about the aim and obligations of for-profit corporations. There are two targets that Donaldson states “even if there were a right to incorporate,” “it would fail to justify corporate existence in the sense of showing why

corporations ought to exist” (Donaldson, 1982). Donaldson also states that, “We must consider not just its capacity to produce wealth, but rather the full range of its effects upon society” (Donaldson, 1982). Donaldson focuses on “indirect obligations” (Donaldson, 1982). These are requirements not officially described by current agreements and institutions. The point is that there are obligations that corporations ought to respect even if not institutionally needed. The ethical approach views ethics as a collection of rules and principles aimed at fostering accountable behavior. This perspective perceives ethics as integral to business practices. Arjoon (2005) contends that “effective corporate governance can be achieved by adopting a set of principles and best practices.” Additionally, companies must remain profitable to sustain their presence in the industry. However, while companies pursue profits, it is essential that they operate within ethical boundaries (Arjoon, 2005). Implementing mechanisms for ethical compliance can indeed enhance corporate reputation and contribute to the stability and growth of organizations. Such measures foster confidence both internally and externally.

CSR indicates the actions that companies take to integrate social, environmental, and ethical considerations into their operations and decision-making processes (Carroll, 1979). Research indicates that CSR initiatives can significantly impact multiple stakeholders, encompassing employees, customers, communities, and the environment (Margolis & Walsh, 2003). Scholars have explored the motivations behind CSR engagement, the benefits and challenges associated with CSR implementation, and the role of CSR in enhancing corporate reputation and competitive advantage (Aguinis & Glavas, 2012; Porter & Kramer, 2006).

The role of businesses in society has long been a topic of concern (Warren, 2003). However, to date, a definitive determination of this aspect has not been reached, as business communities and international civil societies have yet to arrive at a consensus regarding the overall duties of companies to society (Hopkins, 2004; Snider et al., 1996). Moreover, defining CSR is complex and dependent upon situational factors, leading to a multitude of diverse definitions for CSR. CSR refers to a company’s commitment to operating in a socially, economically, and environmentally sustainable manner while balancing the interests of various stakeholders. CSR involves initiatives aimed at addressing societal and environmental challenges beyond legal obligations. It encompasses a wide range of activities, including philanthropy, environmental sustainability, ethical labor practices, and community development. CSR has strategic importance for organizations seeking to enhance their corporate reputation, attract investors, and mitigate risks. Companies undertake CSR activities to showcase their dedication to social responsibility and to cultivate stronger relationships with stakeholders. CSR initiatives frequently entail partnering with stakeholders to tackle pressing social and environmental challenges and to generate shared value for both the company and society. CSR encompasses a company’s commitment to operating in a socially, economically, and environmentally sustainable manner, all while prioritizing the needs and interests of a diverse array of stakeholders.

CSR initiatives go beyond legal requirements to address societal and environmental challenges, ranging from environmental leadership to community engagement and ethical labor practices.

CSR is increasingly acknowledged as a strategic imperative for organizations aiming to bolster their corporate reputation, attract and retain talent, and foster stronger relationships with stakeholders. By integrating CSR considerations into business operations and decision-making processes, organizations can create shared value for both the company and society at large.

CSR elements encompass the economic, social, and environmental impacts of business operations, as well as how companies respond to the expectations of customers, employees, shareholders, and other

stakeholders within these contexts. It is important to note that CSR is no longer limited to corporate philanthropy; instead, fulfilling social responsibilities positively impacts companies' financial performance. In this way, CSR has set up the core principles for improving suitable strategies for containing its variable views in business practice. However, CSR is a fluid concept.

The concept of CSR is characterized by its convertible and overlapping nature, making its definition somewhat ambiguous. Indeed, for some scholars, CSR is viewed as a source of competitive advantage, while others see it as a necessary response to the increasing demands of key stakeholders such as employees, investors, consumers, and environmentalists (Bagi & Lana, 2004). The interpretation of CSR varies across generations, and its practices may evolve in response to societal changes, remaining a subject of ongoing debate. In the USA, companies often prioritize philanthropy as a key aspect of CSR, while in Northern economies, fulfilling social responsibilities may involve paying taxes. Despite these differences, a universally accepted terminology for this concept has yet to be established.

The concept of CSR lacks a definitive attribution to any specific author or historical moment (Gonzalez-Perez, 2013). The European Commission identifies (CSR) as “companies acting voluntarily and beyond the law to achieve social and environmental objectives during the course of their daily business activities”. Nevertheless, the understanding of the concept has evolved alongside economic and social advancements, with its modern interpretation tracing back to the 1950s. This pivotal moment in the development of CSR can be attributed to H. R. Bowen’s seminal work, “Social Responsibility of the Businessman,” published in 1953 (Gonzalez-Perez, 2013). Bowen argued that businessmen have a responsibility to adhere to policies and make decisions that align with the objectives and values of society.

Marsden comprehend CSR as an essence behavioral issue for companies. He indicated “CSR is not an optional add-on nor is it an act of philanthropy. A socially responsible corporation is one that runs a 22 European profitable business that takes account of all the positive and negative environmental, social and economic effects it has on society.” There are four key CSR principles to organize the relationship between ethics and CG policies are identified.

These four CSR principles, as outlined by Mermod & Idowu (2014), are believed to foster improved corporate ethical practices:

1. Societal approach: This principle emphasizes the importance of prioritizing employees' interests, upholding human rights, and contributing to overall social development.
2. Economic principle: Firms should strive for efficient performance while providing the community with necessary products and services, ensuring that their operations won't cause problems for their community.
3. Environmental principle: Companies bear responsibility for their impact on natural resources, and they would be responsible for any environmental damage incurred while pursuing profit maximization and resource exploitation.
4. Stakeholder approach: This principle advocates for companies to consider and address the concerns and interests of all stakeholders involved in their operations.

According to the 2023 Global Business Ethics Survey (GBES), a significant number of employees across 42 countries reported experiencing high levels of pressure to compromise ethical standards

at work. The survey revealed that workplace misconduct is on the rise globally, with employees often witnessing unethical practices. Despite the rise in observed misconduct, reporting of such incidents has also reached record levels. However, employees who report misconduct continue to face retaliation at concerning rates. Furthermore, the survey highlighted that only a small percentage of employees perceive their organizations as having a strong ethical culture, indicating ongoing challenges in creating and maintaining ethical workplace environments (Silva, 2023).

These findings suggest that while awareness of misconduct and the inclination to report it are improving, the ethical culture in many workplaces remains weak, and there is still significant work to be done to address retaliation and promote integrity in business practices (Chan et al., 2014; Trong-Tuan, 2012). Also, in a real-world study of corporate governance, CSR, and ethical behavior, a survey of 317 middle-level managers in Vietnam, conducted by Luu Trong-Tuan, found a significant relationship between corporate ethics and governance. The study, which targeted firms listed on the Ho Chi Minh City Stock Exchange, revealed that ethical principles such as the ethics of justice and legal CSR strongly influenced corporate governance practices. Moreover, ethical CSR, driven by care ethics, was shown to positively enhance governance structures. This demonstrates that firms with strong CSR initiatives and ethics training programs tend to have more robust governance mechanisms (Chan et al., 2014).

These findings emphasize the critical role of CSR and ethical considerations in shaping corporate governance, particularly in emerging markets like Vietnam, and suggest that companies which prioritize ethical behavior and social responsibility are better positioned for long-term success. This is consistent with broader studies on corporate sustainability and ethical disclosures across various regions, highlighting the global relevance of the topic (Chan et al., 2014).

The comparative study by Langlois & Schlegelmilch (1990) reveals significant differences in the content of ethics codes between the U.S. and Europe, especially concerning employee behavior, relationships with suppliers and contractors, and political interests. Additionally, variations are noted among European countries; for instance, France has a notably high percentage of codes addressing customer relations (93%), while German codes focus more on innovation and technology (60%) than those of other nations. Carasco & Singh (2003) analyzed the content and emphasis of transnational corporate ethics codes and found that these codes reflect both the interests of the firm and the issues against it, with the latter being more prominent in the codes.

There are various perspectives within the research on codes of ethics. Some scholars, such as Schwartz (2002), focus on analyzing the ethical and moral aspects of these codes, while others, like Murphy (2005), investigate the topics promoted in ethics statements for external audiences. Stohl et al. (2009) introduced a third generation of ethics codes, emphasizing corporate social responsibility and governance. Their study of the 2009 Most Admired Companies of the World indicated that many ethics codes resemble “codes of conduct” rather than purely ethical codes or “corporate social responsibility codes” (Calderon et al., 2012). These codes continue to be influenced by traditional norms related to immediate economic success, normative compliance, internal management, and sector-specific pressures. Davidson & Stevens (2013) found that when a code is endorsed by management, it increases the likelihood of fostering ethical behavior as a standard and boosting investor confidence. Garegnani et al. (2015) identified key quality drivers for assessing codes of ethics, including top management commitment, style and accessibility, whistleblowing mechanisms, stakeholder relations, compliance procedures, and legal considerations. Bodolica & Spraggon (2015) investigated disclosure trends and the content of ethics codes among publicly listed Canadian acquirers, revealing that the patterns

of these codes are influenced not only by regulatory requirements but also by values promoting sustainable corporations, indicating a growing commitment to social responsibilities.

In recent years, the interrelationship between (CSR), Ethics, and Corporate Governance has garnered significant attention from scholars, practitioners, and policymakers. This literature review aims to provide an overview of existing research on the intricate dynamics and interplay among these concepts within the realm of contemporary business environments. While CSR, ethics, and corporate governance are distinct concepts, they are interconnected and mutually reinforcing. Strong corporate governance practices provide the foundation for effective CSR engagement by ensuring transparency, accountability, and integrity within organizations. Ethical leadership plays a crucial role in guiding decision-making processes and promoting ethical behavior throughout the organization. CSR initiatives often involve navigating complex ethical dilemmas related to sustainability, human rights, and social justice.

Scholars argue that effective corporate governance practices are essential for promoting ethical conduct and facilitating the integration of CSR into business operations (Hemingway & Maclagan, 2004). Conversely, ethical leadership and a commitment to CSR principles can contribute to the enhancement of corporate governance practices (Kaptein, 2008). Moreover, the alignment of CSR initiatives with ethical values and corporate governance principles can lead to positive outcomes for organizations, including improved reputation, stakeholder trust, and financial performance (McWilliams & Siegel, 2001; Barnett, 2007). However, challenges persist in balancing the pursuit of profit with ethical considerations and societal responsibilities (Crane et al., 2008). The integration of CSR considerations into corporate governance frameworks can enhance transparency, stakeholder engagement, and long-term value creation. By aligning CSR strategies with ethical principles and corporate governance practices, organizations can show their dedication to responsible business practices and contribute to sustainable development. Research suggests that strong corporate governance practices can facilitate CSR engagement by providing the necessary oversight and accountability mechanisms (Maali et al., 2013).

Ethical leadership and a culture of integrity are also critical components of effective corporate governance, guiding decision-making processes and promoting ethical behavior throughout the organization (Brown & Caylor, 2006). Furthermore, CSR initiatives often involve ethical considerations, as companies must navigate complex ethical dilemmas related to sustainability, human rights, and social justice (Crane et al., 2008). By integrating CSR into their corporate governance frameworks, organizations can enhance transparency, stakeholder engagement, and long-term value creation (Gond et al., 2017). The ascent of CSR marks a significant paradigm shift in contemporary corporate culture and organizational behavior. This shift is prompted by escalating shareholder and stakeholder activism, fueled by international banking crises and global corporate scandals dominating headlines. As accountability and transparency concerns intensify, capitalism faces challenges in maintaining continuity while aligning with organizational conscience. The emergence of impact investing underscores the growing importance of social responsibility and ethics in corporate governance for achieving long-term success in the new global marketplace. Organizations are increasingly compelled to demonstrate that ethical and environmentally conscious business practices are not mutually exclusive from profitability. CSR has traditionally been situated within the realm of business ethics, serving as an endeavor to delineate the specific moral responsibilities of corporations and prompt them to acknowledge their societal obligations. CSR theory often operates under the premise that organizations should be regarded as moral agents. Organizations are often regarded as

moral agents, leading to the view that the shortcomings of (CSR) stem from this perspective. CSR and business ethics constitute a rapidly evolving frontier in the private sector, prompting companies to reevaluate their practices and expand their range of responsibilities. The traditional emphasis solely on shareholder value is deemed inadequate in the face of modern environmental and social challenges. Instead, an inclusive stakeholder model is emerging, promoting innovation, competitiveness, and sustainability for both businesses and society.

While CSR principles are gaining widespread acceptance and are increasingly being integrated into organizations' daily operations. It is crucial for corporations to display their commitment to social and environmental values. Moreover, as investment firms assess projects based on social and environmental criteria and socially responsible investment funds gain traction, companies are under growing pressure to align with these new standards and access the resources available through these funds (Manda, 2017). While the discourse on (CSR) predominantly draws from experiences in developed countries, its application in developing nations presents a distinct set of challenges. Despite being rooted in universal principles, CSR practices are influenced by varying societal expectations shaped by geography, culture, and levels of development (Manda, 2017). Indeed, it is essential for individuals to consider local specifics, such as the absence of a well-established model of corporate governance, the lack of locally available socially responsible investment and investment funds, and the limited implementation capacity of the government. These factors can significantly influence the feasibility and effectiveness of (CSR) initiatives within a given context. Understanding and addressing these local challenges is crucial for promoting sustainable business practices and societal development. A healthy board facilitates forming dynamics in which everyone is linked and listening, creating value, endorsement of explicit and authentic exploration of assumptions and joining in balanced ways. Powerful divergent opinions may be submitted and jumbled into a single, well-supported position that can be processed creatively. The traditional perspective on corporate governance asserts that governance should prioritize the interests of shareholders, echoing Friedman (1970) assertion that 'the social responsibility of business is to increase its profits.' This obligation is primarily rooted in the legal framework governing corporate operations, wherein executives are bound by a contractual fiduciary duty to act in the best interests of shareholders as their 'agents.' However, alternative theories of corporate governance and (CSR) present challenges to this dominant approach, drawing on pragmatic, empirical, and strategic considerations. These alternative perspectives question the singular focus on shareholder value and advocate for a broader consideration of stakeholders and societal impacts in corporate decision-making. The "morality pays" approach presents a contrasting objective for corporate governance, advocating that corporations should be managed according to the interests of all stakeholders. This perspective defends its premise using arguments akin to those posited by Blair and Stout or Rajan & Zingales (1998): namely, that such governance fosters organizational strength and success, or that failure to adopt it may lead to corporate downfall. Additionally, proponents of CSR argue that corporations have inherent social obligations, often framed as moral imperatives, in conducting their transactions. (CSR) refers to corporations considering and processing their influence on different stakeholders. Corporations are not independent entities operating in isolation to increase the shareholder's money and obtain their overall objectives. Organizations are responsible for the environment around them. They should act responsibly in accordance with the environment and society. Organizations started showing their ethical behavior and integrity as an enrichment for consumers since the 1990s. Since then, the aspect (CSR) has attracted a huge amount of contradiction. CSR philosophy reaches out beyond legal compliance and also offers that corporations should pay back to their societies where they manage their operations even if this payback lowers their profits.

This assumption has both is supported and opposed. Opponents argue that it is not the responsibility of organizations to engage in CSR activities, as their primary focus should be on generating profit. They believe that diverting resources away from core business operations reduces their economic contribution and diminishes their overall societal benefit. Proponents of CSR, on the other hand, contend that conducting business with a social conscience aligns corporations with the values of their customers and leads to long-term profitability. However, this perspective may be met with skepticism regarding the altruism of the motivation behind CSR initiatives. Critics question whether CSR is merely a tool for self-promotion and increasing shareholder value, especially if profit remains the primary focus. (CSR) and corporate governance (CG) are intertwined, although they are distinct concepts, they share common objectives. Corporate governance operates within a structured regulatory framework, defined by Blair (1995) as “the whole set of legal, cultural, and institutional arrangements that determine what publicly traded corporations can do, who controls them, how that control is exercised, and how the risks and returns from the activities they undertake are allocated.” While CSR can be practiced in a more flexible manner, it also complements corporate governance through the concept of “self-regulation.” This self-regulation framework aids organizations in making their objectives more explicit and achievable. Central to this concept is the adoption of a code of conduct, which serves as a crucial tool for corporate self-regulation.

Ethical considerations play a fundamental role in corporate decision-making processes. Ethical behavior involves adhering to moral principles and standards of conduct, even in the face of conflicting interests or pressures. Studies have explored the influence of organizational culture, leadership behavior, and ethical frameworks on ethical decision-making within companies. Ethical lapses can lead to reputational damage, legal liabilities, and financial losses, underscoring the importance of integrating ethics into corporate governance structures. Corporate governance frameworks establish the mechanisms and processes by which companies are directed and controlled. Effective governance practices promote transparency, accountability, and integrity throughout the organization. Research has examined the relationship between corporate governance structures, board diversity, and ethical leadership, emphasizing the role of boards of directors in fostering ethical cultures and overseeing CSR initiatives. Ethical lapses at the board level can erode stakeholder trust and undermine the legitimacy of corporate governance systems.

The relationships between CSR, ethics, and corporate governance are characterized by mutual influences and interdependencies. Ethical leadership is essential for driving CSR initiatives and embedding ethical values into corporate cultures. Conversely, CSR practices can enhance organizational ethics by promoting responsible behaviors and stakeholder engagement. Corporate governance mechanisms serve as safeguards to ensure ethical conduct and accountability in CSR implementation. Integrating CSR considerations into governance structures can enhance transparency, stakeholder engagement, and long-term value creation.

Despite significant progress, challenges persist in effectively integrating CSR, ethics, and corporate governance into organizational practices. Balancing competing interests, addressing stakeholder expectations, and measuring the impact of CSR initiatives remain ongoing challenges for organizations. Moreover, the evolving nature of business and societal expectations necessitates continuous innovation and adaptation in corporate governance frameworks and ethical leadership practices. By embracing a holistic approach to corporate sustainability and governance, businesses can navigate the complexities of the modern business landscape and contribute to a more equitable and sustainable future for all stakeholders. This requires organizations to prioritize ethical conduct, embrace CSR principles, and adopt robust governance practices. By integrating CSR considerations

into governance frameworks and fostering ethical leadership, organizations can enhance stakeholder trust and resilience in an increasingly interconnected and dynamic business landscape.

5. Conclusion

The interconnection between Corporate Governance, ethics, and CSR underscores the importance of embedding them while highlighting the importance of integrating these constructs into the strategic frameworks of organizations. Businesses that prioritize ethical leadership, robust governance structures, and proactive CSR initiatives are better equipped to navigate the challenges of modern business environments. As globalization and technological advancements continue to reshape the corporate landscape, understanding the dynamic interplay between these constructs will be essential for organizations aiming to foster sustainable practices and build stakeholder trust. In conclusion, the methodological approach adopted in this literature review underscores the significance of integrating diverse perspectives and empirical evidence to advance our understanding of CG, Ethics, and CSR in contemporary business environments. By synthesizing findings from meta-analytical studies and empirical research, this review contributes to a robust theoretical framework that informs organizational practices and policy development.

Future research should focus on exploring innovative governance mechanisms, leveraging technology for CSR reporting and accountability, and advancing ethical leadership practices in diverse organizational contexts. Also, future research should continue to explore emerging trends, such as the impact of digitalization and global supply chains on CG practices and ethical decision-making. Moreover, longitudinal studies could provide valuable insights into the evolving nature of CSR strategies and their long-term implications for organizational performance and societal impact. Understanding the interplay among Corporate Governance, Ethics, and CSR is essential for organizations striving to achieve sustainable growth and societal impact. By adopting robust governance practices, adhering to ethical principles, and embracing CSR as a strategic imperative, companies can enhance their resilience, reputation, and overall business success in an increasingly interconnected global economy. Ongoing research and meta-analytical studies will continue to refine our understanding and application of these concepts, shaping the future landscape of responsible corporate behavior and governance. Although the relationship between CSR, ethics, and corporate governance is complex and multifaceted, companies that prioritize ethical conduct, embrace CSR principles, and adopt robust governance practices are better positioned to create long-term value and mitigate risks. By integrating CSR considerations into governance frameworks and fostering ethical leadership, organizations can contribute to sustainable development while enhancing stakeholder trust and resilience in an increasingly interconnected and dynamic business landscape. This literature review provides insight into the evolving nature of CSR, ethics, and corporate governance and underscores the importance of ethical decision-making and responsible business practices in driving organizational success and societal impact. As a whole, these are critical aspects of contemporary business management. Understanding the complex dynamics and interactions among these concepts is essential for organizations aiming to foster responsible conduct, maintain stakeholder trust, and create long-term value in today's evolving business landscape.

Moreover, in recent years, (CSR) has evolved to encompass the voluntary integration of social and environmental considerations into business operations, often in collaboration with stakeholders. This shift reflects a growing recognition that businesses can contribute to societal well-being, even if it means sacrificing short-term profits for long-term benefits. Debates surrounding social responsibility

models have yet to yield a universally accepted framework that fully encapsulates the concept. Further advancements are anticipated in models focusing on social impact, particularly as the connection between CSR and stakeholder theory strengthens. Additionally, disagreements regarding CSR extend beyond traditional debates over its definition and practical implementation. They also encompass debates over the positive and negative implications associated with standardizing CSR practices within organizations. The integration of CSR principles provides a viable mechanism for enhancing ethical practices and addressing social concerns within corporate governance. However, debates surrounding social responsibility within corporate governance persist. For instance, Friedman (1962) argued that a company's primary obligation is to generate profits for its shareholders, positing that maximizing profits is the fundamental duty of management. In contrast, proponents of CSR, such as Carroll & Shabana (2010), refute this perspective, contending that socially responsible companies can achieve substantial benefits and advantages beyond mere profit maximization. As an example, by increasing the employees' morale, socially responsible businesses will come across a lot fewer labor problems and unsuccessful outcomes while raising the employees' productivity and the quality of the products or services. So that by following CSR principles the corporate governance practices on ethical issues will increase so that companies will benefit more from these consequences. Business practices demonstrate that organizations voluntarily integrate social and environmental considerations into their operations and relationships with stakeholders. However, it can be challenging to discern the motivations driving organizations to prioritize these aspects. Following ethical issues and formal regulations with corporate governance rules demonstrate companies as respectful organizations. Companies that prioritize ethical conduct, embrace CSR principles, and adopt robust governance practices are better positioned to create long-term value and mitigate risks. By integrating CSR considerations into governance frameworks and fostering ethical leadership, organizations can contribute to sustainable development while enhancing stakeholder trust and resilience in an increasingly interconnected and dynamic business landscape. Further research is needed to explore emerging trends, best practices, and potential solutions to the challenges associated with navigating the intersection of CSR, ethics, and corporate governance. And more research should continue to explore the synergies between CSR, ethics, and corporate governance, examining how organizations can utilize these connections to create positive social and environmental impacts while maximizing shareholder value. By embracing a holistic approach to corporate sustainability and governance, businesses can contribute to a more equitable and sustainable future for all stakeholders. As a result, by grounding CSR in strong corporate governance and ethical frameworks, companies can ensure that their social and environmental initiatives are authentic and impactful, enhancing both their reputational and financial standing in the long term.

References

- Aguilera, R. V., & Cuervo-Cazurra, A. (2004). Codes of good governance worldwide: What is the trigger? *Organization Studies*, 25(3), 415-443. doi:10.1177/0170840604040679
- Aguilera, R. V., Rupp, D. E., Williams, C. A., & Ganapathi, J. (2007). Putting the S back in corporate social responsibility: A multilevel theory of social change in organizations. *Academy of Management Review*, 32(3), 836-863. doi:10.5465/amr.2007.25275684
- Aguinis, H., & Glavas, A. (2012). What we know and don't know about corporate social responsibility: A review and research agenda. *Journal of Management*, 38(4), 932-968. doi:10.1177/0149206311436079

- Arjoon, S. (2005). Corporate Governance: An Ethical Perspective. *Journal of Business Ethics*, pp. 343-352. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-005-7888-5>
- Bagi, M. K. & Lana, N. (2004) 'An Overview of Corporate Social Responsibility in Croatia' Zagreb: AED
- Barnett, M. L. (2007). Stakeholder influence capacity and the variability of financial returns to corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 32(3), 794-816. <https://doi.org/10.5465/amr.2007.25275520>
- Blair, M. (1995), *Ownership and control: rethinking corporate governance for the twenty-first century*, Brookings Institution, Washington DC.
- Blair, M. M., & Stout, L. A. (1999). A Team Production Theory of Corporate Law. *Virginia Law Review*, 85(2), 247-328.
- Bodolica, V., & Spraggon, M. (2015). An examination into the disclosure, structure, and contents of ethical codes in publicly listed acquiring firms. *Journal of Business Ethics*, 126, 459-472. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-013-1966-x>
- Brown, M. E., & Caylor, M. L. (2006). Corporate governance and firm performance. *Corporate Governance: An International Review*, 14(3), 242-253. doi:10.1111/j.1467-8683.2006.00506.x
- Cadbury, A. (1992). *Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance*. Gee & Co Ltd.
- Calderon, M. A., Simons, F. E. R., Malling, H. J., Lockey, R. F., Moingeon, P., & Demoly, P. (2012). Sublingual allergen immunotherapy: mode of action and its relationship with the safety profile. *Allergy*, 67(3), 302-311. <https://doi.org/10.1111/j.1398-9995.2011.02761.x>
- Carasco, E. F., & Singh, J. B. (2003). *The content and focus of the codes of ethics of the world's largest transnational corporations*. Available at SSRN 388192. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=388192
- Carroll, A. B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *The Academy of Management Review*, 4(4), 497-505. doi:10.2307/257850
- Carroll, A. B., & Shabana, K. M. (2010). The business case for corporate social responsibility: A review of concepts, research and practice. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 85-105. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>
- Calderón, R., I. Ferrero & D. M. Redin. (2012). Ethical Codes and Corporate Responsibility of the Most Admired Companies of the World: Toward A Third Generation Ethics? *Business and Politics*, 14(4). <https://doi.org/10.1515/bap-2012-0044>
- Chan, M. C., Watson, J., & Woodliff, D. (2014). Corporate governance quality and CSR disclosures. *Journal of business ethics*, 125, 59-73. <https://doi.org/10.1007/s10551-013-1887-8>
- Cleek M. & Leonard S., (1998) *Can corporately codes of ethics influence behavior?* <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1017969921581>
- Crane, A., & Matten, D. (2007). *Business Ethics* (2nd Ed). Oxford University Press.

- Crane, A., Matten, D., & Spence, L. J. (2008). *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*. Routledge.
- Donaldson, T. (1982). Corporations & Morality. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1986. "Fact, Fiction, and the Social Contract: A Reply to Kultgen." *Business & Professional Ethics Journal* 5 (1): 40 – 46.1990. "Social Contracts and Corporations: A Reply to Hodapp." *Journal of Business Ethics* 9 (2): 133 –37.
- Dunfee, T. W., & Donaldson, T. (1995). Contractarian business ethics: *Current status and next steps*. *Business Ethics Quarterly*, 173-186. <https://doi.org/10.2307/3857352>
- Davidson, B. I., & Stevens, D. E. (2013). Can a code of ethics improve manager behavior and investor confidence? An experimental study. *The Accounting Review*, 88(1), 51-74. <https://doi.org/10.2308/accr-50272>
- Ferrell, O. C., & Fraedrich, J. (2015). *Business ethics: Ethical decision making & cases* (10th ed.). Cengage Learning.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman Publishing.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press. 1970. "The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits." *The New York Times Magazine* 13 September.
- Friedman, M. (1970). *The social responsibility of business is to increase its profits*. *The New York Times Magazine*, 13 September.
- Garegnani, G. M., Merlotti, E. P., & Russo, A. (2015). Scoring firms' codes of ethics: *An explorative study of quality drivers*. *Journal of Business Ethics*, 126, 541-557. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-013-1968-8>
- Gond, J. P., Kang, N., & Moon, J. (2017). The government of self-regulation: On the comparative dynamics of corporate social responsibility. *Economy and Society*, 46(1), 1-26. doi:10.1080/03085147.2016.1264260
- Gond, J. P., & Moon, J. (2011). Corporate social responsibility in retrospect and prospect: Exploring the life-cycle of an essentially contested concept. *ICCSR Research Paper Series*, 59, 1-40. <https://124.im/8HRDqi>
- Gonzalez-Perez M.A (2013)., *Corporate Social Responsibility and International Business: A Conceptual Overview*, in: *International Business, Corporate Social Responsibility*, eds. M.A. [https://doi.org/10.1108/S2051-5030\(2013\)0000011006](https://doi.org/10.1108/S2051-5030(2013)0000011006)
- Gray, R., Owen, D., & Adams, C. (1996). *Accounting and accountability: Changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Prentice Hall.
- Hawley, J. P., & Williams, A. T. (1996). *Corporate governance in the United States: The rise of fiduciary capitalism*. Working Paper, Saint Mary's College of California, School of Economics and Business Administration.
- Hopkins, M. (2004). Corporate social responsibility: An issue paper (Working Paper No. 27). Policy Integration Department, *World Commission on Social Dimension of Globalization*, *International Labour Organization*. http://www.ilo.org/integration/resources/papers/lang--en/docName--WCMS_079130/index.htm

- Hillman, A. J., & Dalziel, T. (2003). Boards of Directors and Firm Performance: Integrating Agency and Resource Dependency Perspectives. *Academy of Management Review*, 28(3), 383–396 <https://doi.org/10.5465/amr.2003.10196729>
- Hemingway, C. A., & MacLagan, P. W. (2004). Managers' personal values as drivers of corporate social responsibility. *Journal of Business Ethics*, 50(1), 33-44. <https://link.springer.com/article/10.1023/B:BUSI.0000020964.80208.c9>
- Kaptein, M. (2008). Developing a measure of unethical behavior in the workplace: A stakeholder perspective. *Journal of Management*, 34(5), 978-1008. <https://doi.org/10.1177/0149206308318614>
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (2000). Investor protection and corporate governance. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 3-27. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(00\)00065-9](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(00)00065-9)
- Langlois, C. C., & Schlegelmilch, B. B. (1990). Do corporate codes of ethics reflect national character? Evidence from Europe and the United States. *Journal of International Business Studies*, 21, 519-539. <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.jibs.8490340>
- Maali, B., Casson, P., & Napier, C. (2013). Social reporting by Islamic banks. *Abacus*, 49(3), 372-396. doi:10.1111/abac.12017
- Mallin, C. A. (2013). *Corporate governance* (4th ed.). Oxford University Press.
- Manda, A. (2017) Corporate Social Responsibility in Indian Scenario. *International Journal & Magazine of Engineering, Technology, Management and Research*, 433
- Margolis, J. D., & Walsh, J. P. (2003). Misery loves companies: Rethinking social initiatives by business. *Administrative Science Quarterly*, 48(2), 268-305. doi:10.2307/3556659.
- McWilliams, A., & Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: A theory of the firm perspective. *Academy of Management Review*, 26(1), 117-127. <https://doi.org/10.5465/amr.2001.4011987>
- Mermod, A. Y., & Idowu, S. O. (Eds.). (2014). *Corporate social responsibility in the global business world* (Vol. 258). Heidelberg: Springer. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-37620-7>
- Murphy, P. E. (2005). Developing, communicating and promoting corporate ethics statements: A longitudinal analysis. *Journal of business ethics*, 62, 183-189. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-005-0189-1>
- OECD (2001). *Corporate Governance and National Development*. Technical Papers No. 180. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015). *OECD Principles of Corporate Governance 2015*. OECD Publishing. doi:10.1787/9789264236882-en
- Orlitzky, M., Schmidt, F. L., & Rynes, S. L. (2003). Corporate social and financial performance: A meta-analysis. *Organization Studies*, 24(3), 403–441. <https://doi.org/10.1177/0170840603024003910>
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). Strategy & society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, 84(12), 78-92. <https://l24.im/u6nj>
- Rajan, R. G., & Zingales, L. (1998). Power in a Theory of the Firm. *Quarterly Journal of Economics*, 113(2), 387-432. <https://doi.org/10.1162/003355398555630>

- Rezaee, Z. (2009). *Corporate Governance and Ethics*. John Wiley & Sons, Inc, USA.
- Schwartz, M. S. (2002). A code of ethics for corporate code of ethics. *Journal of business ethics*, 41(1), 27-43. <https://link.springer.com/article/10.1023/a:1021393904930>
- Silva, F. (2023). 2023 *Global Business Ethics Survey: Part 1 Overview*. *Ethics & Compliance Initiative*. Available at: <https://www.ethics.org/2023-global-business-ethics-survey-part-1-overview/>
- Snider, J., Hill, R. P., & Martin, M. (2003). Corporate social responsibility in the 21st century: A view from the world's most successful firms. *Journal of Business Ethics*, 45(3), 243–257. <https://doi.org/10.1023/A:1024172918113>
- Solan, D., & Solomon, J. (2020). *Corporate governance and ethics*. In J. M. Clarke & M. T. Buchanan (Eds.), *The SAGE Encyclopedia of Business Ethics and Society* (2nd ed., pp. 471-474). SAGE Publications. doi:10.4135/9781483381428.n199
- Stohl, C., Stohl, M., & Popova, L. (2009). A new generation of corporate codes of ethics. *Journal of business ethics*, 90, 607-622. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-009-0064-6>
- Treviño, L. K., Weaver, G. R., & Brown, M. E. (2003). It's lovely at the top: Hierarchical levels, identities, and perceptions of organizational ethics. *Business Ethics Quarterly*, 13(2), 171-194. doi:10.2307/3857869
- Treviño, L. K., & Nelson, K. A. (2016). *Managing business ethics: Straight talk about how to do it right* (7th ed.). Wiley.
- Trong Tuan, L. (2012), "Corporate social responsibility, ethics, and corporate governance", *Social Responsibility Journal*, Vol. 8 No. 4, pp. 547-560. <https://doi.org/10.1108/17471111211272110>
- Velasquez, M., Andre, C., Shanks, T., & Meyer, M. (2011). *Ethics and the conduct of business* (7th ed.). Pearson.
- Waddock, S., & Graves, S. (1997). The corporate social performance-financial performance link. *Strategic Management Journal*, 18(4), 303-319. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199704](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199704)
- Warren, R. C. (2003). The evolution of business legitimacy. *European Business Review*, 15(3), 153–154. <https://doi.org/10.1108/09555340310484812>
- Wempe, B. (2009). *Contractarian business ethics: Critical perspectives on ethics, business and management*. Springer.

İnceleme Makalesi/ Review Article

MAXQDA Programının Nitel Araştırma Analizlerinde Kullanımı: Temsili Bir Çalışma

Usage of MAXQDA Program in Qualitative Research Analyzes: A Representative Study

Cem GÜLCAN¹

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.003>

ÖZ

MAXQDA programı, nitel araştırmalarda günden güne adından daha da söz ettirir bir hale gelmektedir. Pazarlamadan sosyolojiye, reklamcılıktan psikolojiye kadar hemen tüm sosyal ve beşeri bilimlerde kullanımı yaygınlaşan MAXQDA, kullanıcılarına pek çok farklı avantaj sağlamaktadır. Sağladığı bu avantajlar sebebiyle araştırmacı ve akademisyenler tarafından pek çok farklı türden çalışmada araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle, nitel araştırmalarda en temel problemlerden birisi olan, araştırmacının çalışmayı manipüle etme ihtimalini en aza indirmesi ve sözel verileri görselleştirmeye yardımcı olması, programın sağladığı en önemli avantajlar olarak göze çarpmaktadır. Bu makalede de MAXQDA programının nitel araştırmalardaki yeri, önemi ve kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda tamamen temsili bir çalışma gerçekleştirilerek, bu yolla programın (MAXQDA 2020) sağladığı kullanım şekillerinden birisine dair okuyuculara yol göstermek amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçları dikkate alınmamalıdır.

Anahtar kelimeler: MAXQDA, nitel araştırma, veri görselleştirme, örnek temsili araştırma.

ABSTRACT

The MAXQDA program is becoming more and more prominent in qualitative research at every hour of the day. MAXQDA, which is widely used in almost all social and human sciences, from marketing to food, from advertising to psychology, provides many different advantages to users. These advantages are used by researchers and academicians as many different development tools. The most important features of the program are that it minimizes the possibility of researchers manipulating the data, which is one of the most fundamental problems in qualitative research, and that it helps visualize verbal data. The place, importance and use of this MAXQDA program in qualitative research are emphasized. By carrying out a purely representative study, it is aimed to guide the readers through one of the usage methods provided by the program (MAXQDA 2020). The results of the research should not be taken into account.

Keywords: MAXQDA, qualitative research, data visualization, sample representative research.

¹Dr. Bağımsız araştırmacı, cemgulcan26@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0771-3030

Giriş

Nitel araştırmalar, bilimsel araştırma faaliyetleri içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Yaygın kullanımı ve sahip olduğu pek çok özelliğin yanı sıra nitel araştırmalar, sıklıkla nicel araştırmalarla kıyaslanarak eleştiriye de uğramaktadır. Çoğunlukla doğa bilimleri akademisyenleri ve araştırmacıları tarafından yapılan eleştirilerin temelinde, nitel araştırmalar aracılığıyla gerçekleştirilen analizlerin öznelliği ve evrene genellenememe sorunları yatmaktadır (Myers, 2000; Coşkun, 2022). Objektif bir Şekilde bakıldığında, bu eleştirilerin haklı yanlarının olduğu görülmektedir. Öncelikle, nitel araştırmalarda elde edilen verilerin, geniş bir evrene genellenemediği bir gerçektir. Nicel araştırmaların aksine nitel araştırmalarla elde edilen veriler, geniş kitlelere genellenememektedir. Bu durumun en temel sebebi, nitel araştırmaların kısıtlı örneklem kitleleriyle gerçekleştirilebilmesi ve istatistiki olmayan bir yapıya sahip olmasıdır. Ayrıca, niteliksel araştırmalarda araştırmacıların bir fiil araştırmanın göbeğinde durması ve bu yolla araştırmanın sonuçlarını istemli-istemli Şekilde manipüle etme ihtimali de mevcut eleştirilerin oldukça haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu bahsedilen eleştiri ve dezavantajlara rağmen halen nitel araştırma tasarımı ve teknikleri sıklıkla kullanılmasının pek çok farklı sebebi mevcuttur. Öncelikle, belirtmek gerekmektedir ki hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri kendi içerisinde artı ve eksiler barındırmaktadır. Nitel araştırmaların bu bahsi geçen problemlerine karşın oldukça fazla avantajı da söz konusudur. Özellikle nitel araştırmalar, nicel araştırmaların aksine özgün ve derin bilgi elde edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin, yüzlerce anket veya ölçekle ulaşılamayacak bir bilgiye, herhangi bir odak grup görüşmesi veya derinlemesine görüşme ile ulaşılabilir. Bunun temel sebebi, nitel araştırmaların kendi kendini doğurmasıdır. Anket veya ölçeklere eklenen sorular, bir n çalışma ve öngörü ile oluşturulur (Büyüköztürk, 2005). Anketlere katılım gösteren bireyler, sadece kendilerine yöneltilen sorular çerçevesinde veri paylaşımında bulunurlar. Ancak, nitel görüşmelerde katılımcılar, sürpriz bir veriyi araştırmacı ile paylaşabilirler. Bununla birlikte, ifade edildiği üzere nitel araştırma verileri, nicel olanlara kıyasla çok daha derinliklidir (Baltacı, 2019). Bu kapsamda, özellikle derinlikli veriye ihtiyaç duyulan ve aralarında ortaklık bulunan grup ve topluluklara yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda nitel araştırmalar oldukça gerekli olabilmektedir.

Nicel ve nitel paradigmaların, tüm bu avantaj ve dezavantajları bir kıyaslama değil tercih eylemini doğurmalıdır. Araştırmacılar, kendi araştırmaları için hangi tasarımın daha uygun olduğuna karar vermeli ve olabildiğince bu paradigmanın kurallarına riayet ederek güvenirlik ve geçerliliği en st düzeye çıkarmalıdır.

MAXQDA programı da tam bu noktada araştırmacılar tarafından, nitel araştırmaların dezavantajlarını en aza indirmek amacıyla kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarla elde edilen verilerin yorumlanmasında araştırmacının dahiliyetini en aza indiren program, bunun yanı sıra elde edilen verileri görselleştirerek daha kolay yorumlanabilir hale gelmesini de sağlamaktadır. Bilim dünyası için yeni sayılabilecek olan program, özellikle sosyal, beşeri ve eğitim bilimlerinin geleceğinde önemli bir yer kaplayacak gibi görünmektedir. Gerçekleştirilen bu temsili çalışmayla MAXQDA kullanmayı planlayan araştırmacılara ışık tutmak hedeflenmiştir.

1. MAXQDA

MAXQDA programının kullanımı her ne kadar geçtiğimiz 5-10 yılda yaygınlaşmaya başlasa da yazılımın ilk versiyonu 1989 yılında kullanıcılara sunulmuştur (MAXQDA, 2019). Uygulama adını, ünlü sosyolog Max Weber ve Qualitative Data Analysis (Nitel Veri Analizi) kelimelerinin

birleşiminden esinlenerek almıştır (MAXQDA, 2019). İlk versiyonun piyasaya sürüldüğü 1989 yılından itibaren pek çok farklı sürüm ve güncellemeye sahip olan program, en son MAXQDA 2020 sürümüyle karşımıza çıkmıştır. Bu sürümle birlikte pek çok yenilik ve özelliğe de kavuşan program, araştırmacılara pek çok farklı imkân sağlamaktadır.

Programın araştırmacılara sağladığı en temel imkân, nitel tekniklerle elde edilen verilerin kodlanması ve görselleştirilmesinde yarattığı kolaylıklardır. Kullanıcılar, görüşmelerden elde ettikleri deşifrelerin (transkripsiyon) kodlanması ve tema oluşturulması aşamalarını bu program aracılığıyla daha kolay, anlaşılır ve estetik şekilde gerçekleştirebilmektedirler. Özellikle son güncelleme ve sürümlerle oldukça fazla sayıda imkân (Karma Yöntemler, Nicel Araştırmalar, Yapay Zekâ vb.) sunan MAXQDA'nın nitel bağlamda sağladığı en temel olanaklar şu şekilde sıralanmaktadır:

Kodlama ve Alt Kodlama: Deşifre verilerini etiketleme ve kodlama işlemi, kod oluşturmak ve düzenleyerek sıralamak.

Frekans Analizi: Nitel verilerin kaç katılımcı tarafından ve ne sıklıkla tekrar edildiğini görselleştirmek.

- **Çapraz Tablo Analizi:** İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymak.
- **Kod Haritası:** Kodlar arasındaki anlamlı ilişkileri ortaya koymak.
- **Kod Matris Tarayıcı:** Kodlar ve belgeler arasındaki ilişkilerin analizini yapmak.
- **Kod İlişkileri Tarayıcı:** Kodlar arasındaki anlamlı ilişkileri ortaya koymak ve detaylandırmak.
- **Belge Portreleri:** Belge karakteristiklerini görselleştirmek.
- **Belgeler İçin Benzerlik Analizi:** Belgeler arasındaki benzerlikleri detaylandırıp göstermek.
- **Kelime Bulutları ve Kelime Kombinasyonları:** Oluşturulan veri setleri içerisinde önemli kod ve kelimeleri öne çıkarmak, daha önemsizleri arka plana atmak.
- **Etkileşimli Kelime Ağacı:** Veri setlerindeki ifadeleri görselleştirmek.
- **Kod Modelleri ve Ağ Analizleri:** Kodlar arasındaki ilişkileri modellemek.

Tüm bu özellikler, araştırmacılara kapsamlı bir analiz ve yorum yapma olanağı sağlamaktadır. Bu şekilde nitel veriler daha kolay anlaşılabilir ve anlatılabilir hale gelmektedir. Özellikle araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bulguların, diğer okuyucularla buluşması sırasında MAXQDA'nın sağladığı görselleştirme imkanları büyük kolaylık sağlamaktadır. Uygulamanın en temel kullanım alanı metin haline getirilmiş sözel verilerin analizidir. Ayrıca son güncellemeyle beraber uygulama aracılığıyla YouTube ve Twitter gibi sosyal medya platformlarından da veri çekilebilmektedir. Bu kapsamda denilebilir ki MAXQDA programı, metinsel veya sözel her türlü veriyi analiz etmek için kullanılmaya uygundur. Öte yandan, yine son güncellemelerle birlikte program aracılığıyla nicel veriler de analiz edilebilmektedir. Ayrıca karma yöntemlerin, analizlerine de olanak sağlar hale gelmiştir. Ancak, program halen ağırlıklı olarak nitel araştırmalarda kullanılmaktadır. Özetle, MAXQDA programının kullanıldığı temel nitel analizler şu şekilde sıralanmaktadır (Kanılmaz, 2023; Çam vd., 2022; Bozkanat, 2022; Bek, 2019; Kamalak, 2023):

- Derinlemesine görüşme (Mülakat) analizleri
- Odak grup görüşme (Focus Grup) analizleri
- İçerik analizleri

- Literatür analizleri
- Söylem analizleri
- Metin analizleri
- Sözcük analizleri
- Örnek Vaka (Durum) analizleri

Yukarıda bahsedilen nitel araştırma tekniklerinden elde edilen sözel veriler, manuel veya bazı ikincil programlar aracılığıyla, metin haline getirilmektedir. Bu aşamanın ardından bahsi geçen metinler MAXQDA programına yüklenerek analizlere bu şekilde başlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında da MAXQDA programı kullanarak temsili bir derinlemesine görüşme (araştırma) kapsamında elde edilen veriler analiz edilmiştir. Nitel araştırma desenlerinde araştırmacılar çoğunlukla görüşme tekniğini kullanmaktadır (Dörnyei, 2007: 132; Çelik vd., 2020, s. 383). Bu noktada belirtmek gerekmektedir ki programın sunduğu onlarca farklı analiz ve görselleştirme seçeneği mevcuttur. Bu çalışmayla okuyucu ve araştırmacılara sadece programın genel işleyişi hakkında fikir vermek ve bir kapı açmak hedeflenmektedir.

2. MAXQDA ile gerçekleştirilen örnek temsili bir çalışma

Bu makale ile bahsedildiği üzere bahsi geçen program hakkında bir kullanım örneği göstermek ve araştırmacılara fikir vermek amaçlanmaktadır. Araştırmanın veri ve bulguları tamamen temsili (hayali) bir niteliğe sahiptir.

Mevcut araştırma kapsamında gerçekleştirilen adımlar sırasıyla şu şekildedir:

1. Araştırmanın amacının ve kapsamının belirlenmesi
2. Araştırma yöntem ve tekniğinin belirlenmesi
3. Araştırmanın evren ve örnekleminin oluşturulması
4. Araştırma (görüşme) sorularının oluşturulması
5. Araştırmanın gerçekleştirilmesi ve ses kayıtlarının alınması
6. Araştırma verilerinin (ses kayıtlarının) deşifre ve organizasyonu
7. Verilerin MAXQDA'ya aktarımı, kodlamalar, görselleştirmeler ve analiz

Bu kapsamda gerçekleştirilen nitel araştırma, yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniğini kapsamaktadır. Özetlemek gerekirse, örnek çalışmanın önemli noktaları şunlardır:

- **Araştırmanın amacı:** Katılımcıların bir ülke olarak Türkiye'ye yönelik duygusal algılarını ve Türk ürünlerine yönelik bakışlarını ortaya koymak.
- **Araştırmanın yöntemi:** Araştırma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Kvale (1983, s. 174), nitel görüşme tekniğini, araştırmacıların görüştükları kişilerin hayatlarına dair bilgileri elde ederek analiz etmelerini sağlayan bir araç olarak tanımlamıştır.
- **Araştırma sorusu ve modeli**

Araştırma Sorusu: Türkiye'ye yönelik duygusal algıların, Türk ürünlerine yönelik algılar üzerinde bir etkisi var mıdır?

Araştırma modeli:

Şekil 1. Örnek Araştırmanın Modeli

- **Araştırmanın sınırlılıkları:** Mevcut araştırma, 19 katılımcı ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, katılımcıların Türkiye'ye yönelik yalnızca duygusal algılarının ve Türk ürünlerine de genel olarak bakışlarının ele alınması da diğer bir sınırlılıktır.
- **Araştırmanın örnekleme:** Araştırma kapsamında İstanbul'daki yabancı turistler evren olarak ele alınmıştır. Bu evren içerisinde de örneklem, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 10'u kadın, 9'u erkek olmak üzere toplam 19 katılımcıyla görüşülmüştür. Bu katılımcıların kodlarını, milliyet, yaş ve cinsiyet bilgilerini içeren tablo şu şekildedir.

Tablo 1: Derinlemesine Görüşme Katılımcıları

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Millet	Yaş
K1	Kadın	Gana	30
K2	Kadın	Pakistan	18
K3	Kadın	Özbekistan	18
K4	Kadın	Endonezya	21
K5	Kadın	Çin	27
K6	Kadın	Kırgızistan	27
K7	Kadın	Etiyopya	30
K8	Kadın	Gürcistan	28
K9	Kadın	Azerbaycan	18
K10	Kadın	Senegal	33
E1	Erkek	Sırbistan	21
E2	Erkek	Kazakistan	22
E3	Erkek	Litvanya	19
E4	Erkek	Ukrayna	19
E5	Erkek	Mısır	34
E6	Erkek	Sırbistan	27
E7	Erkek	Finlandiya	30
E8	Erkek	Katar	26
E9	Erkek	Bulgaristan	22

Tüm bu noktalar belirlendikten sonra yarı yapılandırılmış görüşme sorularının belirlenmesine geçilmiştir. Bu noktada literatüre de yaslanarak araştırmanın amacı doğrultusunda görüşme soruları oluşturulmuştur. Bu aşamada araştırmacılar kendilerini, katılımcıların yerine koyarak söz konusu soruları oluşturmalıdırlar (Maxwell, 2013, s. 103). Standart bir derinlemesine görüşmede kesin bir sayı üzerinde uzlaşmamış olmasına karşın, ortalama olarak 5-10 soru kullanılmaktadır (Creswell ve Creswell, 2018). Sorular hem yeterli veriyi almaya yetecek yetkinlik ve sayıda hem de katılımcıları bunaltmayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu kapsamda, temsili çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları şunlardır:

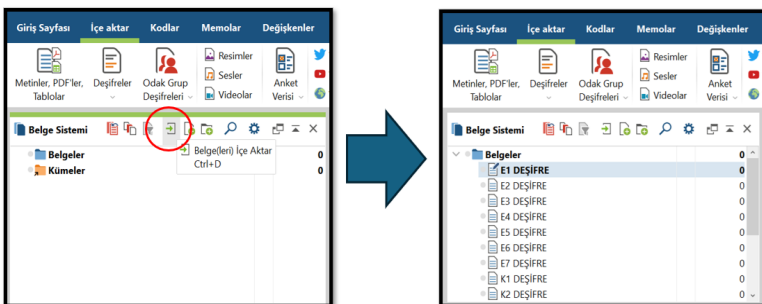
- Türkiye ve Türk vatandaşları hakkında izlenimleriniz nelerdir? Bu izlenimler nasıl oluştu?
- Türkiye Cumhuriyeti bir insan olsaydı sizce nasıl bir insan olurdu?
- Bir Türk ile aynı apartmanda komşu olmak ister miydiniz?
- “Made in Türkiye” işaretli bir ürün hakkında düşünceleriniz nelerdir?
- Hangi ürün kategorilerinde “Made in Türkiye” işaretli bir ürünü satın alır veya almazsınız?

Soruların oluşturulmasının ardından görüşmelerin gerçekleştirilmesi aşaması gelir. Görüşmeler ortalama olarak 30-60 dk. aralığında sürmektedir (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006). Görüşmeler sırasında katılımcıların da yazılı onayıyla birlikte ses kaydı alınır, ayrıca gerekli notlar da araştırmacı tarafından tutulur. Bu aşamada, en önemli noktalardan birisi araştırmacıların katılımcılar üzerinde bir etki yaratmamasıdır. Pek çok araştırmada araştırmacılar öngördükleri sonuçları elde edebilmek için katılımcıları bu yönde etki altında bırakabilmektedirler. Bu sebeple, katılımcılar sadece soru sorup mümkün olduğunca katılımcılara müdahale etmemelidirler.

Tüm görüşmelerin gerçekleştirilmesinin akabinde, ses kayıtları dijital ortamda yazıya dökülür. Bu işlem için bazı programlar kullanılmakla beraber, manuel şekilde araştırmacı tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Bu noktada görüşme sorularının her bir katılımcı için ayrı ayrı dosyalanması önerilmektedir (K1 dosyası, K2 dosyası, K3...). Yazıya dökülen yani deşifre edilen görüşme verileri MAXQDA programına yüklenmeye ve analiz edilmeye hazırdır. Bu çalışma kapsamında MAXQDA programının mevcut durumdaki son sürümü olan MAXQDA 2020 kullanılmıştır. Bu noktada öncelikle program açılmalı ve yeni proje oluşturulmalıdır.

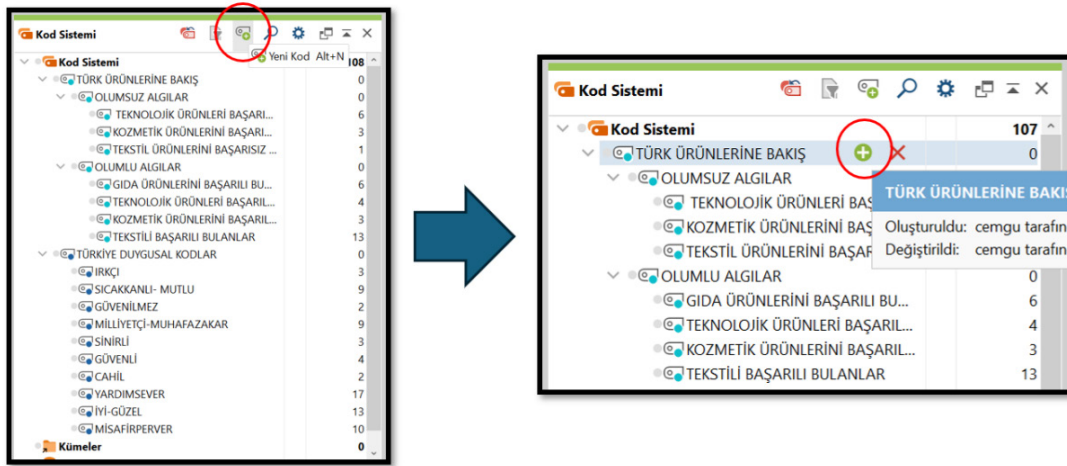
Bu noktada katılımcıların ifadelerini içeren dosyalar MAXQDA'ya aktarılmalıdır. Bunun için sol kısımdaki belgeler bölümünden, “Belgeleri İçeri Aktar” butonuna tıklanıp gerekli dosyaların seçilmesi gerekmektedir.

Görsel 1. Görüşmelerin Programa Yüklenmesi

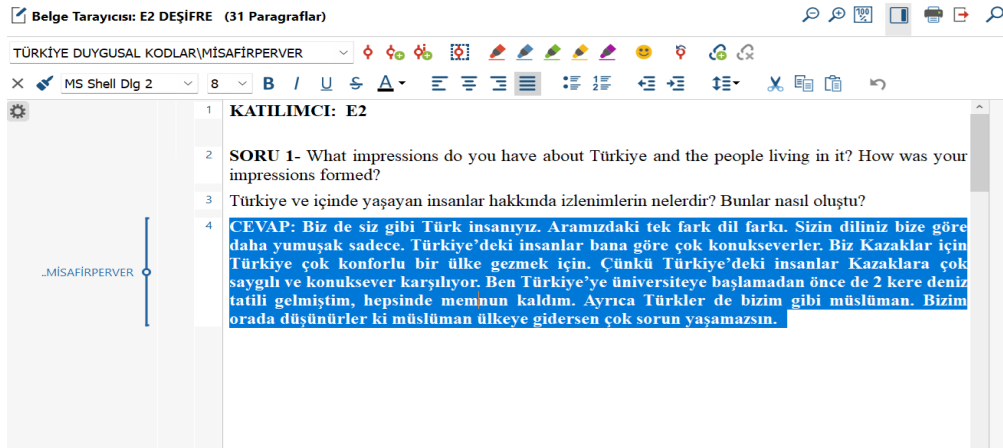
Görsel 1’de gösterilen işlem gerçekleştirildikten sonra tüm görüşme deşifreleri kodlanmaya ve analiz edilmeye hazır hale gelecektir. Kodlamalar, belge sistemi bölümünün hemen altındaki “Kod Sistemi” bölümünden gerçekleştirilmektedir. Bu işlem için bahsi geçen sekmeye gelinerek “Yeni Kod” butonuna tıklanmaktadır. Alt kod oluşturmak için ise üst kodların yanındaki yeşil artı işaretine tıklamak gerekmektedir. Bu kodların oluşturulması için tüm deşifrelerin tek tek analiz edilerek ilerlenmesi tavsiye edilmektedir. Bahsi geçen seçenekler görsel içerisinde kırmızı daire içine alınmıştır. Görüşmeler takip edilerek içerisinde metinlerin hangi kodları temsil ettiği belirlenmelidir. Bu şekilde tüm kodlar belirlenir ve gerekliyse alt kodlar da oluşturulur. Görsel 2’de mevcut temsili çalışmanın kod ve alt kodları gösterilmektedir. Bu kodlar, görüşmeler sonucunda elde edilen verilere dayanarak oluşturulmaktadır.

Görsel 2. Kodların Oluşturulması

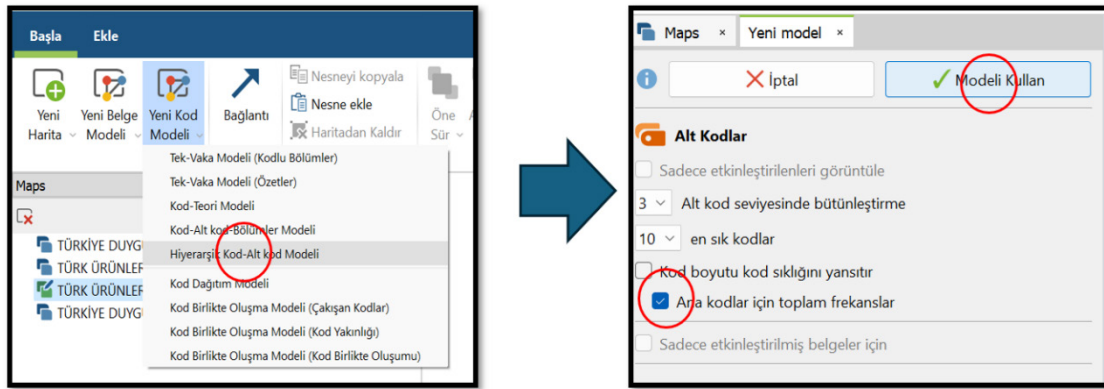
Görsel 2’de yer alan kodları oluşturma işlemlerinin, tüm görüşmeleri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesinin ardından kodlama işlemlerine geçilmelidir. Sağ tarafta yer alan “Belge Tarayıcısı” bölümünde yer alan metinlerden, belirlenen koda karşılık gelen kısmı taranır ve bu taranan bölgenin üzerine sol tarafta “Kod Tarayıcısı” bölümünde yer alan kodlardan birisi sürüklenir.

Görsel 3. Metinlerin Kodlanması

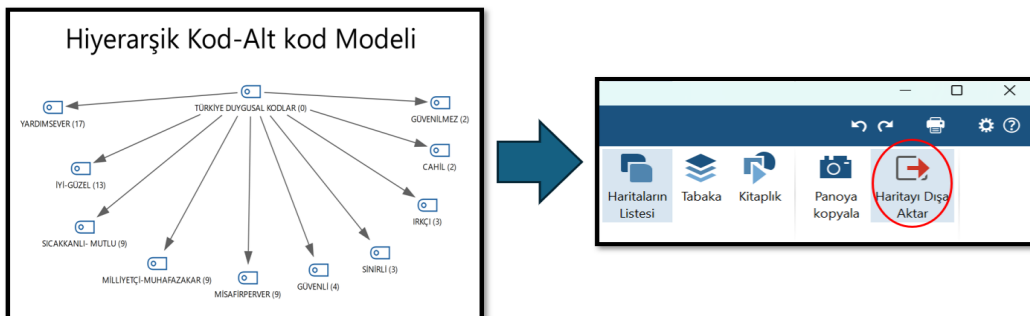
Yukarıda yer alan Görsel 3’te de görüldüğü üzere, E2 kodlu katılımcının mevcut soruya verdiği yanıt “Misafirperver” koduna karşılık gelmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bahsi geçen metin, şekildeki gibi tarandıktan sonra sol taraftaki kodlardan “Misafirperver” kodu bu taralı bölgeye sürüklenir. Bunun akabinde kodlama işlemi bu kod ve metin bağlamında tamamlanır. Bu işlem, tüm görüşme metinleri boyunca tüm kodlara uygulanır. Tüm metin taranıp her bir metinde karşılık gelecek kodlar oluşturulduktan sonra kodlama işlemi tamamlanmış olmaktadır. Kodlama işleminin tamamlanmasının ardından, araştırma bulgularının görselleştirilmesi işlemine geçilmektedir. Bunun için öncelikle, yukarıda yer alan “Görsel Araçlar” sekmesinden, “MAXMaps” seçeneğine tıklanmalıdır. Bunun ardından yeni açılan pencereden “Yeni Kod Modeli” sekmesine, bu sekmenin içinden de “Hiyerarşik Kod Alt Kod” seçeneğine tıklanmalıdır. Son olarak da solda yer alan “Kod Sistemi” penceresinde kodlardan gerekli olan kod, sağ taraftaki boş alana sürüklenir. Akabinde, Görsel 4’te de karşımıza çıkacak olan pencereden “Modeli Kullan” seçeneğine tıklanır. Bu noktada aynı pencerede yer alan “Ana Kodlar İçin Toplam Frekanslar” seçeneğinin işaretli olmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Görsel 4. Verilerin görselleştirilmesi – Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli görseli

Bu işlemlerin gerçekleştirilmesinin ardından, üzerinde çalışılan kod için “Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli” görseli karşımıza çıkacaktır. Bu noktadan sonra araştırmacı görselin üzerine tıklayarak, şekilsel açıdan değişiklikler yapabilir. Tüm değişiklikler yapıldıktan sonra son olarak, “Haritayı Dışa Aktar” seçeneğine tıklanır ve görsel artık araştırma metnine eklenmek için hazır hale gelecektir. Bu adımlar aşağıda bulunan Görsel 5’te yer almaktadır

Görsel 5. Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modelin Oluşturulması ve Çıktısının Alınması (Türkiye’ye Yönelik Duygusal Algılar)

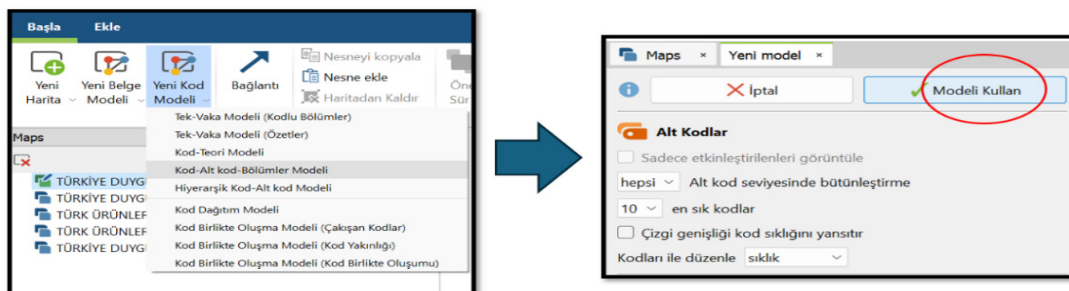
Tüm kodlar için Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli görseli oluşturulduktan sonra bu görseller araştırmacılar tarafından yorumlanabilir. Bahsi geçen görseller içerisinde kodların frekans değerleri yer almaktadır. Bu frekans değerleri, kodların kaç defa katılımcılar tarafından tekrar edildiğini işaret etmektedir. Araştırmacılar, buradan hareketle daha çok tekrar edilen kodların daha büyük öneme sahip olduğuna veya daha farklı bir rol oynadığına yönelik yorumlarda bulunabilmektedirler. Bu yorumlar, katılımcıların ifadelerinin doğrudan şekilde metin içerisinde gösterilmesiyle de desteklenebilmektedir. Örneğin mevcut araştırmada, Türkiye’ye yönelik duygusal alt kodlar içerisinde “Yardımsever” kodu 17 tekrarla oldukça öne çıkmaktadır. Bu da araştırmacılara göstermektedir ki Türkiye, duygusal bağlamda en çok yardımsever olarak algılanmaktadır. Frekansın yüksek olmasının yanında bu görüşü destekleyen bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

- E3, “Eskişehir’e ilk gittiğimde kahvaltı yapmayı planlamıştım, fakat cüzdanımda Türk lirası bulunmuyordu. Para bozdurabileceğim bir yer ararken beklenmedik bir jestle karşılaştım: Bedava simit ve çay teklif ettiler, hiçbir ücret talep etmediler. Bu nazik davranış beni oldukça şaşırttı; Türk insanların yardımseverliği gerçekten etkileyici.”
- E4, “Yurtta kalıyorum ve orada Türk arkadaşlarım var. Onlar çok iyi ve son derece yardımseverler. Aramızda dil engeli var, çünkü İngilizce bilmiyorlar, ama yine de ellerinden geleni yapıyorlar. Bir yere gitmem gerektiğinde veya ekmek almam gerektiğinde, İngilizce bilmemelerine rağmen yardım etmeye çalışıyorlar.”
- K1, “Tanıştığım insanlar gerçekten harika insanlar; yardımsever ve misafirperverler. Kaba insanlarla hiç karşılaşmadım, aklım almıyor hatta insanların bu kadar iyi olmasını. Herkesten çok yardım gördüm.”

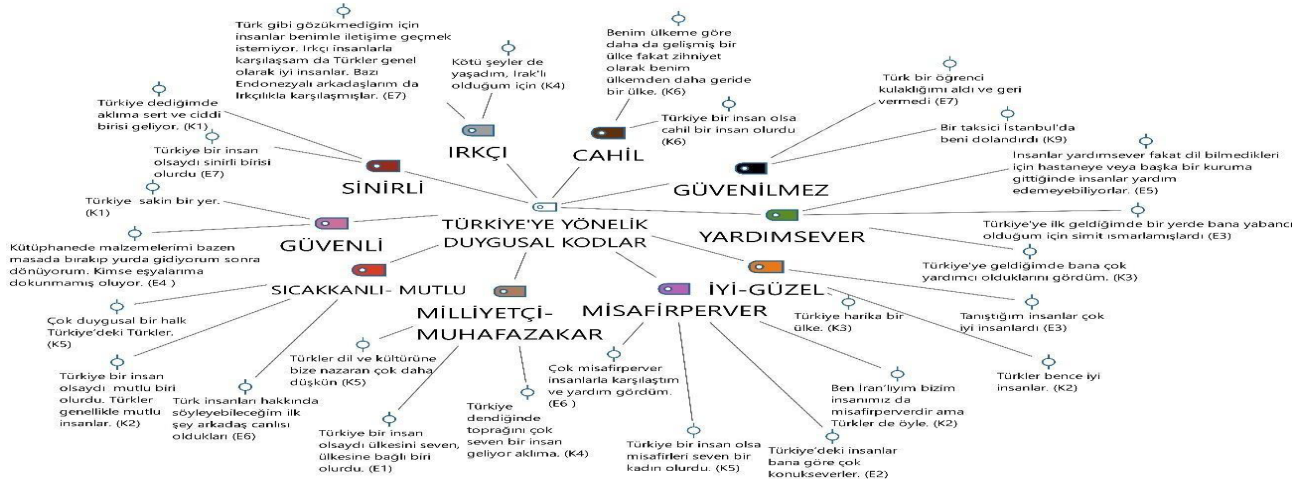
Türkiye’ye yönelik “Yardımsever” kodunun güçlü bir kod olduğunu destekleyen bazı ifadeler bu şekildedir. Aynı şekilde duygusal kodlar içerisinde olumlu olanların olumsuz olanlara nazaran çok daha fazla sayıda olduğunu yorumlamak mümkündür. Buradan hareketle Türkiye’ye yönelik duygusal kodların ağırlıklı olarak olumlu olduğu yorumu rahatlıkla yapılabilmektedir. Araştırmanın yazılması sırasında, araştırmacılar bu gibi örnek ifadelerin sayısını arttırabilmektedir.

Katılımcı ifadelerinin doğrudan bu şekilde verilmesinin yanı sıra diğer bir MAXQDA görseli olan “Kod-Alt kod bölümler” modeli de bu ifadelerin haritasını oluşturmada oldukça kullanışlıdır. Bu görselin oluşturulabilmesi için bir önceki “Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli” görselinin de oluşturulduğu pencere açılmalıdır. Tıpkı bir önceki modelin oluşturulmasındaki gibi sol tarafta yer alan kodlardan gerekli olan sağ taraftaki boş alana sürüklenmelidir. Son olarak karşımıza çıkan pencereden “Modeli Kullan” seçeneği tıklanarak metin haritası elde edilir. “Haritayı Dışa Aktar” seçeneğiyle de görsel araştırmaya eklenmeye hazır hale getirilmektedir.

Görsel 6. Kod-Alt kod bölümlerin oluşturulması

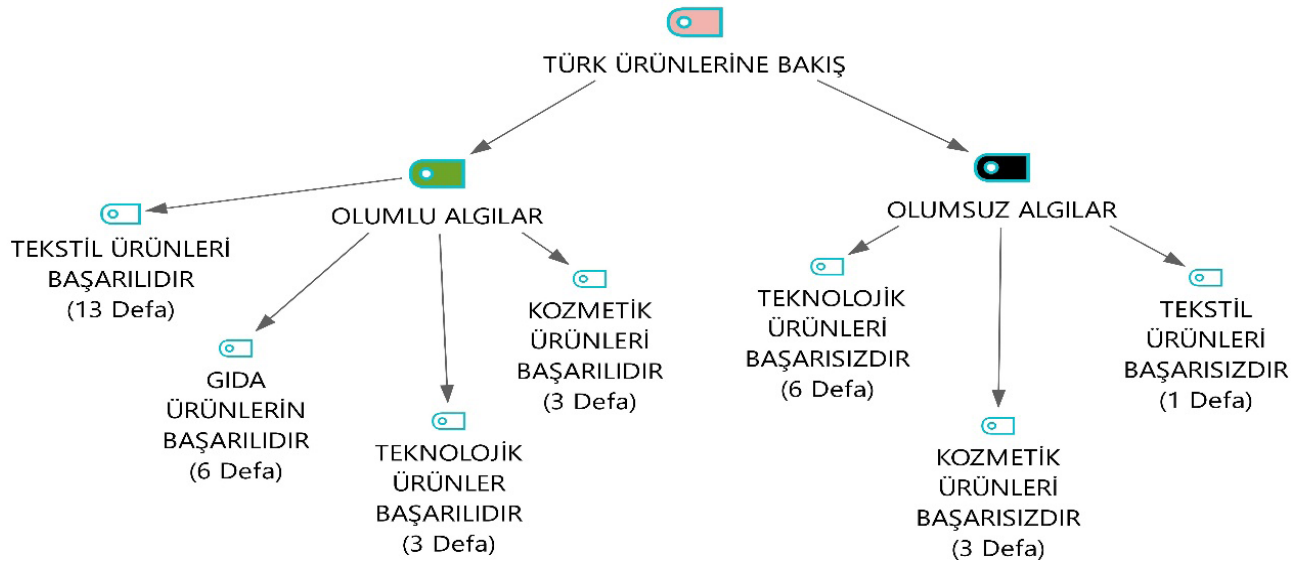

Görsel 7. Kod-Alt Kod Modeli Görseli (Türkiye'ye Yönelik Duygusal Algılar)

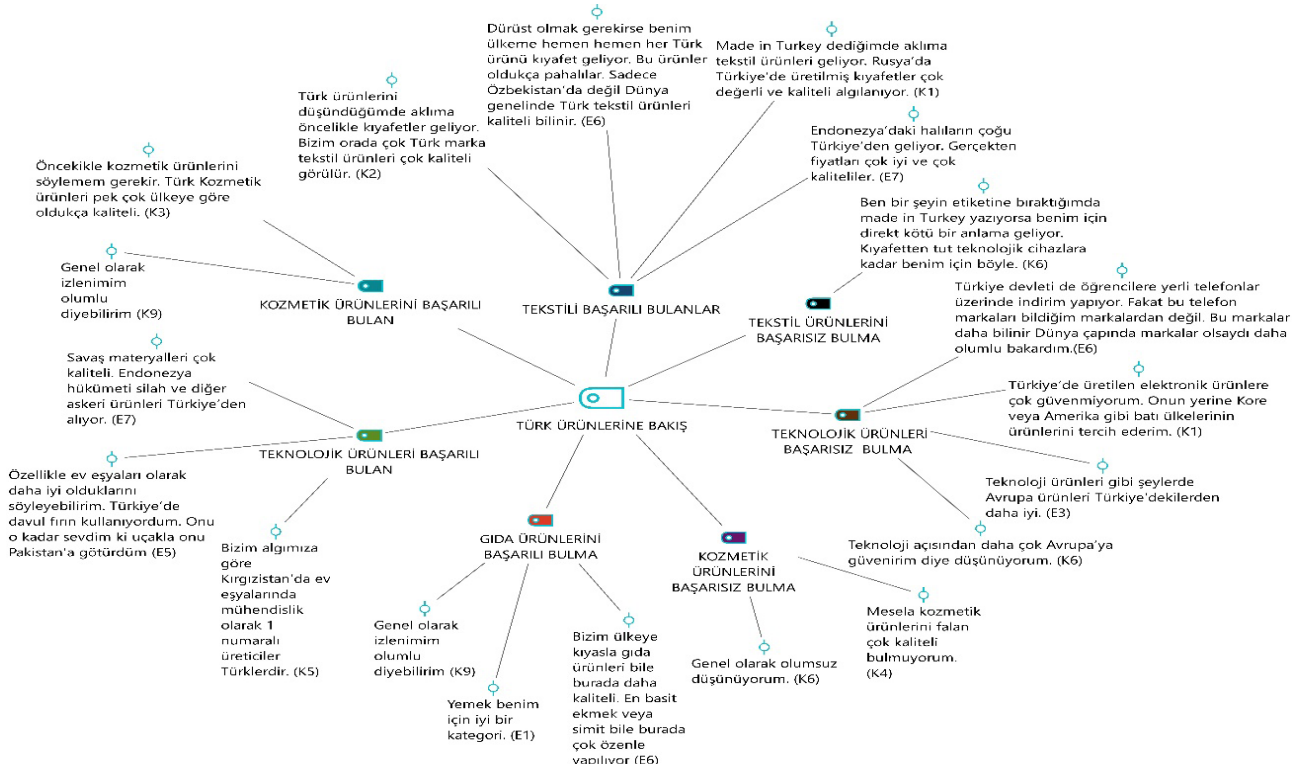
Görsel 7'de mevcut araştırma kapsamında yer alan Türkiye'ye yönelik duygusal kod ifadelerinin haritası verilmektedir. Bu görseller gerek okuyucular gerekse araştırmacılar için oldukça kolaylık sağlamaktadır. Hangi kodun hangi ifadeyle desteklendiği bu görseller aracılığıyla çok daha rahat şekilde anlaşılabilir. Metin haritaları olarak da adlandırılan Kod-Alt Kod Modeli, araştırmalar içerisinde her kod ve alt kod için ayrı ayrı oluşturulabilmektedir. Gerçekleştirilen mevcut araştırmada da diğer bir değişken olan "Türk ürünlerine yönelik algı" koduna yönelik "Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli" ve "Kod-Alt Kod Modeli", Görsel 8 ve Görsel 9'da yer almaktadır.

Görsel 8. Kod-Alt Kod Modeli (Türk Ürünlerine Yönelik Algılar)

Türk ürünlerine yönelik bulgu görsellerini yorumlamak için öncelikle Görsel 8'de yer alan Kod-Alt Kod Modeline baktığımızda, olumlu algı kodlarının olumsuzlardan fazla olduğu görülmektedir. Özellikle Türk tekstil ürünlerine yönelik oldukça yüksek bir frekansta olumlu kodlar tekrarlanmıştır. Öte yandan teknolojik ürünlere baktığımızda ise olumsuz algıların olumlu algılardan daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Buradan hareketle, Türk ürünlerine yönelik algıların, kategori bazlı değiştiği yorumu yapılabilmektedir.

Görsel 9. Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli (Türk Ürünlerine Yönelik Algılar)

Görsel 8'e bakarak yapılan çıkarımları daha da derinleştirmek için bir sonraki görsel olan Görsel 9'da yer alan Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modelinden yararlanmak gerekmektedir. Bu metin haritasına baktığımızda, Türk teknolojik ürünlerine yönelik olumsuz algıların daha çok elektronik ürünler üzerinden yorum yapıldığı ve Batı ülkelerine kıyasla daha geride görülmesinden kaynaklandığı yorumu yapılabilmektedir. Bu görüşleri destekleyen bazı katılımcı ifadeleri de şu şekilde sıralanmaktadır:

- K1, "Türkiye'de üretilen teknolojik ürünlere çok güvenmiyorum. Daha çok ABD, Kore veya Japonya gibi ülkelerin ürünlerini güvenilir buluyorum.
- E3, "Afrika'da Türkiye'den gelen kıyafetlerin ne kadar güzel olduğunu gördük. Ancak teknoloji gibi alanlarda sizin de bizim gibi olduğunuzu fark ettik. Avrupa, teknoloji konusunda Türkiye'den daha önde gibi görünüyor."

Araştırmacılar, tüm bu MAXQDA görselleri ve ifadeler ışığında bulguları analiz etmelidirler. Bu noktadan sonra araştırmaların kalitesi, toplanan verilerin çeşitliliğine ve araştırmacının bu verileri yorumlama yetisine bağlıdır. Araştırma kapsamında, kodlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı yine mevcut görseller ve ifadeler üzerinde yapılan yorumlarla ortaya çıkabilecektir.

Mevcut araştırmada Türkiye'ye yönelik duygusal ifadelerin büyük çoğunlukla olumlu olduğu aynı şekilde Türk ürünlerine yönelik algıların da olumlu sayılabileceği görülmüştür. Ancak, teknolojik ürünlere yönelik algılara baktığımızda olumsuz bir durum söz konusudur. Bu noktada mevcut araştırma sorumuz olan "Türkiye'ye yönelik duygusal algıların, Türk ürünlerine yönelik algılar üzerinde bir etkisi var mıdır?" sorusuna yanıtlar şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Türkiye'ye yönelik olumlu algıların, Türk ürünlerine yönelik olumlu bir etkisi söz konusu olmakla beraber, bu durum kategorik olarak değişmektedir. Yani, tekstil veya gıda gibi ürünlerde bu etki

mevcutken, teknolojik ürünlerde katılımcıların Türkiye'ye yönelik duygusal algılarının bir etkisi söz konusu değildir.

3. Sonuç

MAXQDA programı, sosyal bilimler başta olmak üzere pek çok farklı disiplin içerisinde kullanılmaya elverişli bir yazılımdır. Nitel araştırmalar içerisinde, oldukça çeşitli veri toplama tekniklerinin analizine imkân sağlayabilmektedir. Sağladığı pek çok avantaj sebebiyle, kullanımı her geçen gün daha da yaygınlaşmaya devam etmektedir. Nitel araştırmaların analizlerinin daha kolay yapılabilmesi ve çıktılarının okuyuculara daha kolay aktarılabilmesi MAXQDA'nın gelecekte oldukça önem teşkil eden bir yer kaplayacağını işaret etmektedir.

Bu çalışma ile MAXQDA'nın sağladığı onlarca farklı imkân içerisinde bir tanesine yönelik temsili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bu makalenin amacı MAXQDA programının kullanımını kapsamlı bir şekilde aktarmak olmadığını belirtmek gerekmektedir. Mevcut makale ile programın kullanım alanlarını göstermek, hangi imkanları sağladığını ortaya koymak ve sağladığı pek çok fonksiyon içerisinde yalnız birine dair fikir vermek amaçlanmıştır. Bu kapsamda uygulama hakkında fikir vermek için kullanılan araştırma, temsili bir araştırma niteliğindedir. Araştırmanın veri ve bulguları dikkate alınmamalıdır.

Kaynakça

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bek, N. (2019). Çevresel performans endeksi ve sürdürülebilir yönetim göstergeleri kapsamında ülke karşılaştırması: Türkiye ve İsviçre örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 36-45. <https://124.im/E1ByH>
- Bozkanat, E. (2022). Instagram Resmi Blogu Ne Söylüyor? Maxqda ile İçerik Analizi. *Yeni Medya*, 2022(13), 55-73. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1153287>
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket Geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26124/275190>
- Creswell, W. J., & Creswell, D. J. (2018). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach. *Sage Publication*
- Coşkun, R. (2022). Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 165-189. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1101565>
- Çam, M.O., Küliğ, D., Demirkol, H. Uğuryol, M. ve Kaçmaz, D. (2022). Bir Grup İntörn Hemşirenin Psikiyatri Hemşireliği Uygulamasına Yönelik Görüş ve Önerileri: Odak Grup Çalışması, <https://124.im/b3P7>
- Çelik, H., Baykal, N. B., ve Memur, H. N. K. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m>

Dörnyei, Z. (2007). *Research Methods in Applied Linguistics: Quantitative Qualitative, and Mixed Methodologies*. Oxford: Oxford University Press.

Dicicco-Bloom B, Crabtree B.F. (2006). The Qualitative Research Interview, *Medical Education*, 40(4), pp: 314–21 <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x>

Kamalak, E. (2023). Çin devlet başkanı Xi Jinping'in söylemlerinin realist, eleştirel ve konstrüktivist güvenlik yaklaşımları kapsamında analizi ve değerlendirmesi. *International Journal of Politics and Security*, 5(1), 95-113 <https://doi.org/10.53451/ijps.1205899>

Kanılmaz, A. (2023). *Türkiye'nin sivil toplum kültürü üzerine bir araştırma* (Tez No. 844274) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Kvale, S. (1983). The qualitative research interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding, *Journal of Phenomenological Psychology*, 14, pp: 171-196 <https://124.im/1Rtd0ih>

MAXQDA (2019). MAXQDA Turns 30 and Launches into a New Decade of Research Innovation with MAXQDA 2020, Erişim Adresi: <https://www.maxqda.com/blogpost/30-years-maxqda>, Erişim Tarihi: 25.05.2024.

Maxwell, J.A. (2013) *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Sage, Thousand Oaks.

Myers, M. (2000). Qualitative research and the generalizability question: standing firm with proteus. *The Qualitative Report*, 4(3) <https://core.ac.uk/reader/80035160>

Derleme Makalesi/ Review Article

Suçta Sürüklenen Çocuk Kavramı ve Uygulama Üzerine

Concept of the Child Led to Crime and its Application

Halil Selçuk KANDEMİR¹

<https://doi.org/10.1659/tjss.2025.004>

ÖZ

Toplumda bilinen adıyla “Suçta Sürüklenen Çocuk” adını taşıyan ve bu kavramı bünyesinde ihtiva eden, TBMM tarafından kabul edilerek 15 Temmuz 2005 tarihinde Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuğu Koruma Kanunu, ülkemizde suçta bulaşmış çocukların suçta bulaşmasına sebep olan nedenleri ortadan kaldırarak tekrar etmemelerini, toplum nezdinde damgalanmaktan koruyarak toplumdaki ayrışmamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun sağlanması için başvurulan çeşitli yöntemler ve koruma biçimleri mevcuttur. Bu yöntemler ışığında çocuğun yüksek faydası gözetilerek sergilenen iradenin uygulanması, takibi ve fayda çıktısı çeşitli tartışmalara sebep olmaktadır. Bu makalede; alınan önlemler, uygulamadaki yöntemler ve bunlar hakkındaki eleştiriler ile suçta sürüklenen çocuğa/topluma faydası hakkında derleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: SSC, Ailenin korunması kanunu, çocuğun korunması kanunu, 5395 sayılı kanun, sosyal hizmet

ABSTRACT

The Law on the Protection of Children, numbered 5395, which was accepted by the Grand National Assembly of Turkey and published in the Official Gazette on July 15, 2005, under the name commonly known as “juvenile delinquency,” aims to prevent children who have committed crimes from repeating their offenses by eliminating the reasons that lead them to crime and protecting them from being stigmatized by society, thereby preventing their alienation from society. Various methods and forms of protection are employed to achieve this. The implementation and monitoring of the will exhibited with regard to the child’s best interests, in light of these methods, lead to various debates. This article compiles the measures taken, the methods employed in practice, and the criticisms thereof, along with the benefits to the delinquent child/society.

Keywords: The law on the protection of children, juvenile delinquency, law no 5395

¹Bağımsız Araştırmacı, hsk.danismanlik@hotmail.com, ORCID: 0009-0007-7641-0961

1.Hukuksal Kavramda Suç ve Çocuk

Toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin bilerek ve istenerek ihlalini (kast) veya bu değerleri korumaya yönelik kurallara karşı özensizliği (taksir) ifade eden insan davranışı “suç” tur. Suç, Türk Ceza Kanunu’nda veya ceza hükmü içeren özel kanunlarda düzenlenen hukuka aykırı ve cezai yaptırıma bağlanmış eylemlerdir (Adalet Bakanlığı, 2020). Türkiye’nin 1990 yılında imzalayıp, 1995 yılında onayladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 6/1-c maddesine göre de 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur. Kanuna göre bazı hallerde gerekli şartlar sağlanarak 18 yaşından önce erginlik sağlansa da 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 3-1/a maddesine uyarınca kanunen ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur.

Yan yana gelmesi dahi büyük bir sorun olan çocuk suçluluğu, II. Dünya Savaşı’ndan beri dünya genelinde yükselen bir sorun olmuştur. Çocuklar doğal güçsüzlükleri nedeni ile hukuk kuralları tarafından korunmalıdır düşüncesinden çıkan ana fikir nedeniyle neredeyse tüm ülkeler çocuk suçluluğunun engellenmesi için kanunla çeşitli uygulamalar ve önlemler almaya başlamışlardır. Çocuk suçluluğunun önüne geçebilmek için bütün dünya ülkelerinde bu kişiler ile yetişkinler arasındaki kurallar arasında farklar oluşturulmuştur. Bunun sebebi, çocukların bedensel, zihinsel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa sahip olamayışlarıdır. Bu sebeplerden ötürü birçok Batı ülkesinde çocuklara ilişkin hükümlerin bir kısmı, yetişkinlerle farklılık arz etmektedir (Hacıoğlu, 1998, s.1).

6 Eylül 1985 tarihinde kabul edilen, yaygın bilinen ismi Beijing Kuralları olan Birleşmiş Milletler Asgari Standartları Kurallarına göre çocuklar ile ilgili hukuki uygulamalarda çocuk için yapılan pozitif ayırım şöyle ifade edilmektedir; “çocuk; hukuk sisteminde, işleyebileceği bir suçtan dolayı yetişkinlere nazaran kendisine farklı davranılması gereken kişi” (m 2.1/c).

Batı literatüründe Juvenile Delinquency terimi ile ifade edilen “suça sürüklenen çocuk” kavramı ise; Çocuğu Koruma Kanunu md.3’e göre; “kanunda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur” (Resmî Gazete, 2005).

2.Çocukları Suça Sürükleyen Etmenler ve Alınan Tedbirler

Çocukların suça sürüklenmesinde birçok etken vardır. Bunların en önemlileri sosyal çevre ve psikolojik etkenlerdir. Çocuğun etkileşimde olduğu ilk sosyal çevre ailesidir. Literatürde ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe ergenlerin suça sürüklenme oranlarının azaldığı bildirilmektedir (Akduman vd., 2007, ss. 156-61).

Ekonomik, toplumsal ve ailevi nedenlerden dolayı yaşam standartlarının altında çocukluk dönemi geçiren bireyler, ileride sorunlu bireyler olarak topluma karışmakta ve ortak değerlere uymakta zorluk yaşamakta ve suç olarak kabul gören davranışlar sergileyebilmektedirler (Gürel ve Mengilli, 2024).

Bir çocuğun suç işlemesine sebep olan durumu hangi koşulların meydana getirdiğini anlayabilmek için içinde yaşanılan toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik geçmişine yönelik bilgi sahibi olmak gerekmektedir (Altınsoy ve Kara, 2022, s. 75-108). Çocuğun doğuştan suç işlemeyi bilerek dünyaya gelmiş olması mümkün değildir. Suç sonradan öğrenilen bir şeydir. Yani aslında suç mirastır görüşü doğru bir yaklaşımdır (Giordano, 2010, ss. 3-35).

Çocukların kötü bir birey olarak yetişmesi aslında toplumsal bir sorundur. Çocuğun yetişme şartlarındaki olumsuzlukların giderilmemesi ve bunun sorumluluğunun da çocuğa yüklenerek hukuki çözümler aranması sorunu çözmeye yardımcı olmayacaktır.

İlk sosyal kriminolog olarak kabul edilen Adolphe Quetelet'e göre suçun temel sebebi kişinin çevresidir. Bir bakıma "Suçu cemiyet hazırlar, fert işler." sözü suça sürüklenen çocuklar için yapılmış en uygun tanımlardan birisidir.

Tannenbaum da "Suç ve Toplum" (Crime and Society) eserinde, suçun kişinin kendisinden kaynaklı bir durum değil tam aksine bireyin çevresi ile olan etkileşimlerinin sonucu ortaya çıktığını öne sürmüştür (Cullen vd., 2014, s. 295).

Çocuk Koruma Kanununda, çocuklar hakkında kısıtlayıcı tedbir veya hapis cezalarına, çocuğun yüksek faydası gözetilerek en son çare olarak başvurulması gerektiği belirtilerek, çocuğu koruyucu ve destekleyici tedbirler öne çıkarılmaktadır. Ancak uygulamada, kanunda yer alan bu ifadeye karşın çocuğun yüksek faydasına öncelik verilmediği durumlar sık sık görülmektedir. Suça sürüklenen çocuklara tedbir kararı yerine hapis cezasına hükmedilerek cezaevine gönderilmesi, çocuğun erken yaşta damgalanmasına neden olmaktadır. Tedbir kararı yerine cezaevine girmesine karar verilmesinin ilk ve en önemli olumsuz etkisi, çocuğun eğitim hayatından yoksun kalmasıdır. Bu bireyler cezaevinden çıktıktan sonra yaşlılarından geride kalmaktadır. Tedbir kararı alınmamasının bir diğer olumsuz yanı ise, çocuğun cezaevinden çıktıktan sonra, kendisini suça sürükleyen ortam ve koşullara yeniden dönmesidir. Bu durum bir suç işleme döngüsü oluşturmanın başlangıcıdır.

Yapılan araştırmalarda, aynı infaz kurumunda kalan çocuk hükümlülerin, birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden öğrenmeleri sonucunda, daha sonraki yaşantılarında suçlu davranışını sürdürdüğüne dair kuvvetli bulgular elde edilmiştir. Belirli bir suçu işlemiş yakın yaşlıları ile bir arada yaşayıp etkileşimde olmaları göstermiştir ki aynı suçu tekrar etme olasılığı artmaktadır.

Yapılan bir başka araştırmada, basit bir olaydan gözaltına alınan gençlerin, ilk suçlarından dolayı yargılanmaları durumunda suçu tekrar etmeleri olasılığının 2,2 kat daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Basit hırsızlık gibi suçlardan tutuklananların ise yeniden suç işleme olasılıkları 1,8 kat daha yüksek gözlemlenmiştir. İlk suçtan yargılanıp ve şiddet içermeyen suçlara karışıp tutuklanan gençlerde yeniden suç işleme olasılığı 1,4 kat daha yüksek gözlemlenmiştir. Yaralama gibi ciddi suçlara karışan çocuklarda, ilk suçtan sonra yeniden suç işleme olasılığında güçlü bir bağ gözlemlenmemiştir (Barrett ve Katsiyannis, 2017).

Ayrıca ihmal ve istismar gibi kötü muameleye uğramış çocukların, ihmal ve istismara uğramamış çocuklara göre yüzde 47 daha fazla suça sürüklendiği gözlemlenmiştir.

Farrington (1998), Londra'da yaptığı boylamsal araştırmasında 10 – 16 yaş arası, ciddi suçtan hüküm giymiş erkeklerin en az yarısının 17 – 24 yaşları arasında şiddet suçlarından tekrar hüküm giydiğini fakat hiç suça bulaşmayan aynı yaş grubunun %8'inin ileri yaşlarda suça bulaştığını gözlemlemiştir.

Türkiye'de çocuk suçluluğu alanında ilk araştırma Rıdvan Nafiz Edgüer tarafından 1927 yılında, Mücrim Çocuklar başlığı ile yapılmıştır. Türkiye'de suç istatistiklerinin tutulmaya başlandığı 1935 yılı ile 1941 yılları arasında, İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 241 numara ile yayımladığı 1935-1942 Mahkumlar İstatistiği raporunda, çocuk suçluların yıllara göre oranı paylaşılmıştır. Bu rapora göre çocuk suçlu sayısı 1935 yılında 4392 kişi, 1936 yılında 5424 kişi, 1937 yılında 6362 kişi iken 1942 yılında 12764 kişi olarak dünyanın içinde bulunduğu siyasi ve savaş ortamının da etkisi ile yıllara göre katlanarak artmıştır.

Türkiye'de yapılan güncel araştırmalarda ise; Akduman vd. (2007) Ankara ilinde 01.03.2006-31.08.2006 tarihleri arasında Cumhuriyet Savcılığı'na iletilen 114 ergen birey ile yürüttükleri

çalışmaya göre suça sürüklenen çocukların yüzde 54,4'ünün 15 yaşında olduğu, yüzde 81,6'nın erkek çocuk olduğu, suça sürüklenen çocukların yüzde 64'ünün parçalanmış aileden gelmiş olduğunu, yüzde 94,7 gibi çok yüksek bir oranın da Ankara'ya göç etmiş ailelerden gelmiş olduğunu ortaya koymuştur.

Güngör (2008) Mersin ilinde 510 çocuk ile yaptığı çalışmada, çocukların yüzde 13,8'i herhangi bir suça karışmıştır. Karışılan suçların yüzde 58'i kavga-yaralama suçu olarak belirtilmiştir.

Gümüştaş vd. (2014) Adıyaman ilinde 121 çocuk ile yaptıkları çalışmada suça sürüklenen çocukların yüzde 93,8'i erkek, yüzde 6,3'ünün kız çocukları olduğu görülmüştür. Bu çocukların yüzde 97,4'ü şehir merkezinde yaşamakta, yüzde 63,9'u eğitimine devam etmektedir. En çok işlenen suçlar ise yüzde 37,5 hırsızlık ve yüzde 35,1 ile kasten yaralama olmuştur. Araştırmaya konu çocukların yüzde 11,3'ü aynı suçu bir defadan fazla işlemişlerdir.

Altun vd. (2016) araştırmasında ise Kahramanmaraş ve Muğla illerinden 82 suça sürüklenen çocuk ile yapılan çalışmada, çocukların yüzde 19,5'inin boşanmış aile hikayesine sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Ediz ve Türe (2015) Ankara ilinde suça sürüklenen 900 çocuk ile yaptıkları çalışmada, suça sürüklenen çocukların yüzde 53,04'ünün mala karşı suç işlediği, yüzde 70'inin eğitim hayatına devam ettiği, yüzde 65'inin düşük gelir düzeyli bir aileye mensup olduğu gözlemlenmiştir.

Gelişmiş ülkelerde görülmektedir ki, suça sürüklenen çocukların problemleri ağırlıklı olarak adli sistem dışındaki diğer yöntemler ile çözülmektedir. Türk hukuk sisteminde, yetişkinler için suç olarak sayılan filler, küçükler için de suç sayılmıştır. Bu nedenle Türkiye'de yetişkin ceza sisteminden bağımsız bir çocuk adalet sistemi bulunmamaktadır (Uluğtekin, 2011). Türkiye'de çocuk ve genç ceza sisteminde yeniden bir yapılanma olsa bile bu sistem çocuğun ve gencin yararının gözetilmesinden daha çok, neo-liberalleştirici dalganın etkisi altında olduğundan çocuğun yararına odaklanmaktan ziyade suça odaklı, cezalandırıcı bir yaklaşım içindedir (İrtiş, 2015, s.93). Hukuk sistemi içerisinde olanlar tarafından, 5395 sayılı yasa, çocuk koruma kanunu olmaktan ziyade giderek artan bir yanlış anlayışla çocuk ceza infaz kanunu gibi değerlendirilmektedir. Suça sürüklenen çocuklar ile ilgili bu tutum sadece Türk hukukuna özgü olmamakla birlikte neo-liberal politikalar eşliğinde tüm ülkeleri etkilemektedir. İngiltere'de çocuk ceza infaz kurumlarındaki mahkum sayılarında görülen kayda değer artışlar, Fransız hukuk düzenlemesinde tutuklama kararı kapsamının savcılar lehine genişletilmesi, Alman hukukunda 14 olan tutuklanma yaşının yeni düzenleme ile 12 yaşa indirilmesi, Belçika hukukunda mükerrer suç işleyen genç bireylere ağır yaptırımlar uygulamasının düzenlenmesi onarıcı adalet uygulamasında global olarak bir bozulma, adli sistem dışında çözüm arayışı anlayışında bir gerileme olduğunu göstermektedir.

Dünya genelinde suça sürüklenen çocuklar ile ilgili hukuki genel çerçeveyi inceleyecek olursak;

Fransız ceza hukukunda cezai sorumluluk 13 yaşını doldurmak ile başlar. 10- 12 yaş aralığındaki suça sürüklenen çocuklar için ise ya risk altında olması durumunda ya da güvenlik tedbiri amaçlı olarak çocuk hâkimi karşısına çıkabilmektedir. 13 yaşını doldurmuş ama 17 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ise kural olarak eğitici güvenlik tedbiri kararları uygulanmaktadır. Suçun ağır cezalı olması nedeni ile dava açılması gerekiyorsa, suça sürüklenen çocuk suçlu bulunması halinde önce ıslah evine gönderilmesine veya para cezası almasına ya da istisna durumlarda hapis cezası almasına hükmedilebilir. Alman ceza hukukunda ise 14 yaşını doldurmayan çocukların cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. 14 yaşını doldurmuş çocuklar ise, işlediği fiilin sonuçlarını algılama yeteneğinden yoksun ise yine cezai sorumluluğu yoktur. 18- 24 yaş aralığındakiler ise genç yetişkin olarak kabul

edilmektedir. Alman medeni hukukuna göre ise cezai sorumluluk yaşı 7 olarak belirlenmiş, din özgürlüğü açısından 14 yaş kabul edilmiş ve tam ehliyetlilik ise 18 yaş olarak belirlenmiştir. Suça sürüklenen çocukların yakalanmaları ve fiziki kimlik tespiti işlemlerinin yapılması yasaktır. Ayrıca Alman hukukunda hukuk teşkilatlarına, suça sürüklenen çocuklar hakkında suçun işlendiği yer değil çocuğun fiilen yaşadığı yer bakımından yetki verilmiştir.

İngiliz ceza hukukunda, 10- 13 yaş aralığındaki suça sürüklenen çocuklar, yaptıkları fiilin sonuçlarının hukuka aykırılık teşkil ettiğini ayırt edebilme kapasitesine sahiplerse cezai ehliyetleri var kabul edilmektedir. 14- 17 yaş aralığındaki çocuklar ise, işledikleri fiillerin hukuki sonuçları bakımından tam sorumlu olarak kabul edilmişlerdir. 15- 20 yaş aralığındaki gençler en az 6 ay en fazla 24 ay olacak şekilde eğitim programlarına tabi tutulabilmektedirler. Mükerrer suç işleyen ve 2 yıldan daha fazla hapis cezası gerektiren suçlara sürüklenen 12- 14 yaş arasındaki çocuklar için de özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere izin verilmiştir.

İspanyol ceza hukukunda ise 2000 yılına kadar, 18 yaş altındaki bireylerin cezai sorumluluğu olmadığı kabul edilmekteydi fakat daha sonra yapılan değişiklikler ile, suça sürüklenen çocukların topluma yeniden kazandırılması ilkesi korunması şartı ile, cezai sorumluluğun 14 yaşını doldurmak ile başlaması kabul edilmiştir. Suça sürüklenen çocuklar hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporlarında, işlenen fiil ile ilgili olarak mutlaka bir eylem planı bulunması mecbur kılınmıştır. Fakat 2001 yılında yapılan bir değişiklik ile, işlenen fiilin ağırlığı oranında ceza verilmesi kabul edildi. Mükerrer suç işleyenler ile ağır ceza suçları işleyen gençler hakkında özgürlük kısıtlayıcı cezalara karar verilebilmesine dair uygulama kabul edildi.

İtalyan ceza hukukunda ise, suça sürüklenen çocuklar hakkında kamu davası açılmadan önce savcılara uzlaştırma amaçlı yetkiler verilmiştir. İtalyan ceza hukukunda, suça sürüklenen çocuklar hakkında uzlaştırma kararı uygulanması yerleşmiş bir uygulama haline gelmiştir.

Hollanda ceza hukukuna göre ise, ceza hukuku muhakemesinin her aşamasında, suça sürüklenen çocuklar hakkında sistem dışına çıkarma uygulamalarına izin verilmektedir. Örneğin, Hollanda polisi suça sürüklenen genç hakkında adli tedbir uygulayabilmekte ya da sistem dışına çıkaracak bir programa dahil edebilmektedir. Bu durumu savcılık makamına resmi rapor ile bildirmek zorundadır. Suça sürüklenen çocuk eğer tehlikeli birey statüsünde değerlendiriliyor ise azami 6 yılı geçmemek ve 18 yaşını doldurmayacak süre ile tedavi amaçlı olarak bir kuruma yerleştirilme kararı alınabilmektedir. Bunların yanı sıra Sudan, Pakistan ve Ürdün ceza hukuklarına göre, cezai sorumluluk yaşı 7 yaşın doldurulması ile başlamaktadır.

3.Mevcut Yaklaşımın Sonuçları ve İyileştirme Önerileri

Suçun önlenmesi ve azaltılmasında erken müdahalenin önemli olduğu birçok araştırma sonucunda gözlemlenmiştir (Mann ve Reynolds, 2006). Suça sürüklenen çocukların toplum içine rehabilite olup dönmeleri, toplum içine döndükten sonra yeniden suça karışmalarını engellemek için suça sürüklenen çocukları hem psikolojik olarak hem de yaşadıkları çevre içerisinde fiziksel şartlar ile desteklemek önemli bir yer teşkil etmektedir. Çocukların suça sürüklenmesinde ailenin yapısı, ailenin sunduğu imkanlar, ailenin sunduğu eğitim konularının çocuğun suça sürüklenmesinde büyük etkisi olduğu anlaşılmıştır (Işık, 2023). Çocukların yetiştirilme tarzı da bireyin bağımlı kişilik ya da bağımsız kişilik modelleri geliştirmesine sebebiyet vermektedir. Bu tür kişilik bozukluklarından kaynaklanan nedenler de suç işlemeye sebebiyet vermektedir.

Bu nedenle suça sürüklenen çocuklar ile ilgili olarak alınacak tüm önlemlerin, aile, sosyal çevre ve rehabilitasyon olarak bütüncül bir yapı ile ele alınması gereklidir. Çocukların kişiliklerinin oluştuğu ve ilk eğitimlerini aldıkları yer olan ailenin eğitimi ve okul sosyal hizmeti alanında ciddi iyileştirmelerin yapılması, çocukların suça sürüklenmesinin önüne geçilmesindeki en önemli basamak olan önleme işlevini sağlayan bir yapıya kavuşturulmalıdır. Çocuğun yaşam çevresini oluşturan ve yaşam şekli üzerinde yadsınmaz etkisi olan sosyal hayata dair ise, çocukları suça sürükleyen risk unsurlarının çok iyi tespit edilip, bu riskleri ortadan kaldıracak sosyal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılama sistemi ile ilgili mevcutta yer alan en büyük problem, mevcut hukuk sisteminin yargılama ve cezalandırma sisteminde çocuğa özgü bir bütünleştirilmiş adalet sistemi oluşturamamış olmasıdır. TÜİK verilerine göre 2023 yılı itibari ile Türkiye nüfusunun yüzde 26'lık kısmını 0-17 yaş arasında bulunan çocuklar oluşturmaktadır (TÜİK, 2024). Toplumun ¼'ini oluşturan nüfus topluluğuna karşın, hukuk fakültelerinde Çocuk Hukuku dersleri ağırlıklı olarak seçmeli ders kategorisinde değerlendirilmektedir. Çocuk hukuku derslerinin içerikleri incelendiğinde ise konu ağırlığının özel hukuk ve kamu hukuku üzerine olduğu görülmektedir. Bu konuda hukuk fakültelerinin, çocuk hukuku ders içeriklerinin, uzmanlar ile birlikte hazırlanarak, ilk olarak sahada karşılaşılan usul yönünden problem teşkil eden durumları ortadan kaldırılmasına yönelik olarak zenginleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle ülkemizde çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukat eksikliği görülmektedir. Bu nedenle kolluk ve adli sürecin en başından itibaren aksaklıklar yaşanmaktadır. Cinsel istismar mağduru çocuklar ile suça sürüklenen çocuklara uygulama bakımından farklı davranışlar görülmektedir. CMK madde 236 2. fıkrasına göre mağdur çocuk yalnızca 1 kez dinlenir denmesine karşın, olayı birkaç farklı kişiye birkaç kez anlatmak zorunda bırakılabilmektedir. Yine CMK madde 236 3. fıkrasına göre mağdur çocukların ifadeleri alınırken psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulunur diye ifade edilmesine rağmen uygulamada acele davranmak adına buna riayet edilmediği sık sık gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra adli tıp muayenesi istenen mağdur çocuk ile görüşme yapan adli tıp doktorun psikolog değil branş doktoru olması da ayrı bir mağduriyet yaratmaktadır. Bu noktada en önemli atılacak adım ise, suça sürüklenen çocuklar hakkında başvuru sosyal inceleme kararının savcılık aşamasından önce hayata geçirilmesi için yapılacak yeni bir düzenleme olacaktır.

Bu genel problemlerin ilk basamağı olan önleme fonksiyonu, ailenin eğitimini sağlayacak hizmetlerin daha ulaşılabilir olması, okulların rehberlik servislerinin güçlendirilip okul sosyal hizmeti uygulamasının hayata geçirilerek, sosyal politikaların erişilebilir ve etki alanlarını genişletme yoluna giderek yerine getirilebilir. İkinci basamak olan sosyal kontrol fonksiyonu ise, başta sivil toplum kuruluşları aracılığı ile kamuoyu oluşturarak, kamuyu bu riskleri tespit etmeye ve ortadan kaldıracak politikaları yaratmak için baskı unsuru oluşturarak yerine getirmeye zorlama ile sağlanmalıdır. Son ve önem arz eden basamak olan rehabilitasyon fonksiyonu için ise mevcut uygulamalar hakkında konunun uzmanları görüşünde şekillendirilerek, suça sürüklenen çocuklar ile ilgili ifade alma sürecinden başlayarak tahliye oldukları sürece kadar alanda çalışan profesyonellerin konu hakkında hizmet içi eğitimler almalarını sağlamak, kanunların ve yönetmeliklerin uygulanabilirliğini denetlemek, çocuk suçluların özel durumları hakkında farkındalık yaratmak, onarıcı adalet programının hayata geçirilmesini sağlamak gerekmektedir. Topluma karışan çocukların yeniden suça sürüklenmesinin önüne geçecek tedbirlerin uygulanabilirliği artırılarak etkinliği sağlanmalı, psikolojik ve fiziksel desteğin etkileşim alanı artırılarak ulaşılabilirliği sağlanmalıdır. Mevcutta bulunan bütünleşik olmayan adalet sisteminin, uzmanların görüşü ışığında çocukların psikososyal gelişimleri ve uluslararası çocuk hakları ilkeleri de gözetilerek çocuğa özgü bir adalet sistemi tahsis edilmelidir.

Kaynakça

- Akduman, G., Akduman, B., & Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi orijinal araştırma. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(4), 156-161. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpedar/issue/13198/159456>
- Altınsoy E. ve Kara, A. (2022), Suça sürüklenen çocuklar ve çocuk suçlarının kriminal açıdan incelenmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 11(1), ss 75-108, <http://dx.doi.org/10.28956/gbd.1050388>
- Altun, H., Şahin, N., Fındıklı, E. ve Sınır, H. (2016). Suça sürüklenen çocukların suç tipleri, sosyodemografik ve klinik özellikleri. *Adli Tıp Dergisi*, 30(3), 196-204. <https://hdl.handle.net/20.500.12809/7140>
- Barrett, D. E., & Katsiyannis, A. (2017). The Clemson juvenile delinquency project: Major findings from a multi-agency study. *Journal of Child and Family Studies*, 26(8), 2050–2058. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0714-8>
- Cullen, F. T., Agnew, R., & Wilcox, P. (2014). Criminological theory: Past to present: Essential readings. (No Title).
- Çocuk Koruma Kanunu. T.C Resmî Gazete (25876, 15 Temmuz 2005).
- Edgüer R. N., (1927). Mücrim çocuklar hakkında. *Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti Dergisi*, Sayı 3, Mayıs 1927, s. 211-219.
- Ediz, A. & Türe, H. (2015). Ankara İlinde Çocuk Suçluluğuna Yönelten Sebeplerin Chaid Analizi ile İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (54), s.247-250 <https://doi.org/10.17755/esosder.43188>
- Farrington, D. P. (1998). Predictors, causes, and correlates of male youth violence. *Crime and justice*, 24, 421-475. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/449284>
- Giordano P., (2010). *Legacies of Crime: A Follow-Up of the Children of Highly Delinquent Girls and Boys*. Cambridge: Cambridge Studies in Criminology. <https://124.im/6pLMH0S>
- Gümüştas, F., Yulaf Y., Gökçe S., Sağlam S.ve Kütük E. K. (2014). Adıyaman ilinde çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine yönlendirilen adli olguların bir yıllık geriye dönük incelenmesi. *Çukurova Medical Journal*, 39, 280-289. <https://doi.org/10.17826/cutf.36075>
- Gürel, B. ve Mengilli, İ. (2024). Suça Sürüklenen Çocuklarımız. BG Hukuk Bürosu www.bghukukburosusu.com.tr/9356
- Güngör, M. (2008). Evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1), 25-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adyusbd/issue/1402/16581>
- Hacıoğlu, B. C. (1998). Yeni Türk ceza kanunu tasarısının çocuk ve küçük ceza hukukuna ilişkin hükümleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-20. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebyuhfd/issue/84021/1465630>
- Işık G. (2003). *Çocuk suçluluğunda ailenin etkileri. Elazığ İslahevi örneği*. (Tez No. 137180) [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İrtiş, V. (2015). Çocuk ve Genç Ceza Adaleti Politikaları: Muğlaklaşan Sınırlar, Yetişkinleştirilen Çocuk ve Gençler. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1, Mart 2015, s. 89-110. <https://124.im/icY>

Kanunu, T. C. (2004). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. *Yayınlandığı Resmî Gazete*, (25611).

Kurumu, K. D. (1959). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi.

Mann A. ve Reynolds J. (2006). Early Intervention and Juvenile Delinquency Prevention: *Evidence from the Chicago Longitudinal Study*, *Social Work Research*, Pages 153–167, <https://doi.org/10.1093/swr/30.3.153>

T.C Adalet Bakanlığı Mağdur Bilgilendirme (2020). Erişim adresi <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/298/Suc-Nedir>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, 19 Nisan). İstatistiklerle çocuk. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679>

Uluğtekin, S. (2011). Çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporlarının yeri ve önemi. *Suçta Sürüklenen Çocuklar ve Mağdur Çocuklar*, 211-230.

Araştırma Makalesi/Research Article

Zihin Kuramı Becerisinin Çocukların Farklı İçerikteki Dedikodulara Yönelik Değerlendirmelerindeki Etkisi

The Effect of Theory of Mind Abilities on Children's Evaluations of Gossip with Different Contents

Muhammed Şükrü Aydın¹

İkra Nur Ay²

Zeynep Sena Gram³

Hülya Taş⁴

Zeynep Şevval Taş⁵

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.005>

ÖZ

Dedikodu, insan yaşamının her döneminde karşımıza çıkan sosyal-bilişsel süreçlerle ilişkili bir olgudur. Ancak özellikle çocuklarda bilişsel süreçlerin dedikoduya yönelik anlayışı nasıl etkilediği konusu çalışmalarda yeteri kadar ele alınmamıştır. Dolayısıyla şimdiki araştırmada çocukların olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikoduları değerlendirme becerilerinin zihin kuramı gelişimine bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmaya yaşları 40-45 aylık arasında değişen 45 (21 kız) çocuk katılmıştır. Yarı-deneysel desene sahip olan bu araştırmada çocuklara ilk olarak olumlu, olumsuz ve nötr dedikodu senaryoları izletilmiş ve buradaki karakterlere etiket (sticker) paylaşımları ile dedikoduyu değerlendirmelerinin ölçümü alınmıştır. Ayrıca üç farklı görev ile çocukların zihin kuramı becerileri de değerlendirilmiştir. Ön test uygulamalarının ardından çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirmeye yönelik hazırlanan eğitim programı uygulanmıştır. Eğitimden sonra ön testte uygulanan dedikodu senaryoları tekrar kullanılmış; zihin kuramı becerileri için de eş değer görevlerle değerlendirmeler yapılmıştır. Analizler sonucunda çocukların hem ön test hem son testte olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikoduları ayırt edebildikleri görülmüştür. Buna ek olarak, zihin kuramı eğitimi uygulanan çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterlere yönelik değerlendirmelerinde eğitim sonrasında anlamlı düzeyde artış olduğu bulunmuştur. Olumsuz dedikodu yapan karaktere yönelik değerlendirmelerin ise zihin kuramı eğitimi sonrasında daha olumsuz karşılanmakla birlikte bu etkinin anlamlılık düzeyinde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: dedikodu, dedikodu anlayışı, eğitim programı, zihin kuramı

¹Dr. Öğr. Üyesi, msukruaydin@hotmail.com, Selçuk Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Psikoloji Bölümü. ORCID: 0000-0003-1112-3180

²Bağımsız Araştırmacı, ayikranur414@gmail.com, ORCID: 0009-0004-3610-7624

³Bağımsız Araştırmacı, gramzeynepsema@gmail.com, ORCID: 0009-0008-4985-1531

⁴Bağımsız Araştırmacı, hulyat308@gmail.com, ORCID: 0009-0006-0264-3183

⁵Bağımsız Araştırmacı, zeynepsevaltas@gmail.com, ORCID: 0009-0009-4594-6100

Başvuru/Received: 29.08.2024; Kabul/Accepted: 20.09.2024

ABSTRACT

Gossip is a phenomenon that we encounter in all period of human life and it is related to social-cognitive processes. However, the issue of how cognitive processes affect the understanding of gossip, especially in children, has not been addressed sufficiently in literature. Therefore, the current study examined whether children's ability to evaluate positive, negative and neutral gossip differs depending on the development of theory of mind ability. A total of 45 children (21 girls) aged between 40-45 months participated in the study. In this quasi-experimental study, children were first shown positive, negative and neutral gossip scenarios and their reasoning of gossip were measured by sharing stickers with the characters in these scenarios. In addition, theory of mind abilities of children was evaluated with three different tasks. Following the pre-test, an educational program prepared to develop children's theory of mind abilities was applied. After the program, the gossip scenarios applied in the pre-test were used again; evaluations were made with equivalent tasks for theory of mind abilities. The results showed that children were able to distinguish between positive, negative and neutral gossip in both pre-test and post-test. In addition, it was also found that there was a significant increase in the evaluations of the children who received theory of mind training towards the characters who gossiped with positive and neutral content after the training. It was concluded that although the evaluations towards the character who spreads negative gossip were perceived more negatively after theory of mind training, but this effect was not at the level of significance.

Keywords: *gossip, understanding of gossip, intervention program, theory of mind*

1. Giriş

Dedikodu, bir bireyin başka bir bireye yönelik o bireyin özel hayatı, bireysel özellikleri veya kişiliğine atıfta bulunarak yapılan söylemlerdir (Gülensoy, 2007). Sosyal bir olgu olan dedikodu, ortamda bulunmayan üçüncü bir kişi hakkında değerlendirmeye yönelik bilgi paylaşımı olarak tanımlanmaktadır (Foster, 2004). Tanıma göre, bir gruptaki bireylerin dedikodu yapabilmeleri için birbirleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu bireyler çok yakın ilişki içerisinde olmasa bile dedikodu yapabilmek için aralarındaki sosyal mesafeyi azaltacak bir iletişime gereksinim duymaktadır (Osai, 2021). Dolayısıyla dedikodu eylemi çoğunlukla bireylerin fikirlerini rahatça ifade edebilecekleri samimiyete sahip oldukları kişilerle gerçekleştirilmektedir (Altman ve Taylor, 1973). Bu açıdan dedikodu; özel ve yakınlık içeren bir insan davranışı olması ve içeriği açısından arkadaşlık ve komşuluk gibi yakın ilişkileri, bireye uzak veya yakın gelen grupları, grup yapılanmalarını, uygun ve doğru davranışları işaret etmesi yönüyle psikoloji disiplininin çalışma alanına girmektedir (Gürel ve Özşenler, 2020).

Dedikodu, sosyal bir araç olarak başkalarının nasıl davrandığı hakkında bilgi sahibi olmak için kullanılabilir. Dedikodu yapma davranışı, her ne kadar negatif bir çağrışımında bulunuyor olsa da olumlu veya olumsuz değerlendirici yorumları içerebilir (Foster, 2004). Olumsuz dedikodu saldırganlık, iftira atmak gibi toplum tarafından kabul görmeyen uygunsuz davranışları belirtmek için kullanılırken; olumlu dedikodu ise yardımlaşma, bilgi paylaşımı gibi davranışlarla toplumsal iletişimi desteklemek amacıyla kullanılabilir (Baumeister vd., 2004). Gündelik hayatımızın bir parçası olan dedikodu; birlikte dedikodu yapılan kişiler arasındaki ilişkileri ve empatik bağları güçlendirmesi; ortak gerçekleştirilecek görevlerin ve deneyimlerin paylaşılmasında etkili bir faktör olması; günlük hayatın yarattığı sıkıntı ve stresten uzaklaştırması; maliyetsiz, kolay ve etkili bir iletişim yöntemi olması; bilgi paylaşımı sonucunda edinilen bilgilerin bireye kolaylık sağlaması, bir başkasının iyi özelliklerinden bahsedilmesi sayesinde bireyi motive etmesi, iyi haberlerin tartışılması ve sosyal bir davranışın övülmesi bakımından olumlu amaçlarla kullanılmaktadır (Anderson vd., 2011; Baumeister vd., 2004; Dunbar, 2004; Foster, 2004; McAndrew vd., 2007; Osai, 2021).

Dedikodunun olumlu işlevleri olduğu gibi olumsuz işlevleri de bulunabilir. Bu yönüyle genellikle sosyal ya da dolaylı saldırganlığın bir biçimi olarak ilişkilendirilir (Archer ve Coyne, 2005). Dedikodu, sosyal açıdan iletişim akışını engellemesi ve bireyleri yalnızlığa sevk etmesi, uzun süreli arkadaşlıkları zarara uğratması veya sonlandırması, bireyleri iletişim içinde bulunduğu kişilere yönelik hayal kırıklığına uğratması, bireylerin yaşam beklentilerini azaltması ve insanların güven sorunları yaşamasına neden olması, sosyal çevre ile iletişimi sekteye uğratması, kişilerarası bağların zarar görmesi gibi sorunlara yol açabilmektedir (Artaç, 2017; Crick ve Bigbee, 1998). Bunlara ek olarak kişinin “dedikoducu” olarak etiketlenmesi, dedikoduyu yapan tarafların yakalanmaları durumunda utanç ve vicdani rahatsızlık duygularının ortaya çıkması dolayısıyla saygınlıklarının zedelenmesi, karşı tarafla olan ilişkinin bitirileceği yönündeki tehditlerle dolaylı zorbalığa ve ilişkisel saldırganlığa karşılık gelmesi, olumsuz düşünce ve duyguların ortaya çıkması, bireyi davranışları hakkındaki küçük düşürücü eylemlere maruz bırakması ve bireylerin benlik saygısını düşürmesi gibi birçok faktör dedikodunun olumsuz yönüyle bağdaştırılabilir (Artaç, 2017; Cole ve Scrivener, 2013; Crick ve Bigbee, 1998; Dores-Cruz vd., 2021; Waddington, 2005).

Görüldüğü üzere dedikodu bireysel ve toplumsal ilişkiler açısından hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bunun yanı sıra, dedikodunun gelişimsel aşamalar için de gereklilik arz ettiği söylenebilir (Gürel ve Özşenler, 2020). Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bilgi alışverişinin sağlanmasında, toplumsal standartların oluşturulmasında, yakınlığı artırma ve bireyler arasındaki sosyal etkileşimi kuvvetlendirmede ve diğer insanları neşelendirmede aracılık sağlayabilir (McDonald vd., 2007; Wargo Aikins vd., 2017). Çocuklar ve ergenler dedikodu aracılığıyla başkalarıyla sosyal karşılaştırmalar yapma olanağı yakalayarak kendilerini daha iyi tanırlar (Wert ve Salovey, 2004). Dedikodunun gelişimsel zamanlamasına bakıldığında, okul öncesi dönemden itibaren dedikodunun ortaya çıktığı, küçük çocukların zihinsel ve sözel becerileri kullanmaya başladıktan kısa bir süre sonra diğer çocuklar hakkındaki olumsuz tutum ve davranışları bir yetişkine iletme davranışını sergiledikleri bilinmektedir (Cooney vd., 1996). Bu konudaki ampirik araştırmalar incelendiğinde, Engelmann vd. (2016) araştırmasında kukla paylaşımı oyununda kuklalardan hangisinin daha işbirlikçi olduğu konusunda karara varma görevinde, 3 yaşındaki çocukların bile işbirlikçileri ile faydalı bilgiler paylaştıkları görülmüştür. Fakat 5 yaşındaki çocuklara göre dedikoduları daha az değerlendirmeye aldıkları bulunmuştur. Aynı çalışmada 5 yaşındaki çocukların yaşitlarıyla birlikte oynayacağı oyundaki kuklanın seçilmesinde kendi istediği kuklanın seçilmesi için akranlarına kukla hakkında olumlu veya olumsuz yorumlarda buldukları ve bu şekilde kendi istedikleri kuklayı daha iyi gösterme eğiliminde oldukları görülmüştür (Engelmann vd., 2016). Bir kişi ya da nesnenin dedikodu aracılığıyla itibarını artırmak veya itibarına zarar vermenin dedikodunun önemli bir başka işlevi olduğu bilinmektedir (Shinohara vd., 2021a; Silver ve Shaw, 2018). Tam da bu görüşü destekler nitelikte olan bir çalışmada, çocukların kuklalar hakkındaki söylemleri ile diğer çocukların seçimlerini etkilemeye çalıştığı ve dedikodunun bu işlevini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Engelmann vd., 2016). Okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapılan bazı çalışmalarda, çocukların diğerlerinin yaptığı eylemler ile ilgili diğerlerini değerlendirme amacı olmadan konuşarak dedikodu yapma eğiliminde oldukları bulunmuştur (Fine, 1977; McDonald vd., 2007).

Orta çocukluk yıllarına gelindiğinde, çocukların bilişsel becerilerine paralel olarak dedikoduya yönelik değerlendirmelerinde de gelişmeler gözlenmektedir. Örneğin, Ruggiero vd. (2020) çalışmasında, 6-8 yaşındaki çocukların olumsuz dedikodu yapan kişileri kötü olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Benzer yaş grubuyla yürütülen bir başka çalışmada, 7 yaşındaki çocukların ortamda bulunmayan kişilerle ilgili söylemlerin basit veya karmaşık şekillerini rahatlıkla dedikodu olarak

adlandırabildikleri ve bu davranışı yanlış olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Haux vd., 2017). 8 ve 10 yaşlarındaki çocukların ise dedikoduyu diğer insanlar üzerinde saygınlık elde etme amacıyla kullanabildiklerine yönelik bulgular da mevcuttur (Hill ve Pillow, 2006). 8-16 yaş arasındaki çocuklar ile yapılan bir başka çalışmada çocukların dedikodu yapan bireyleri daha az güvenilir olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Caivano vd., 2021).

Görüldüğü üzere, çocukların dedikoduyu ve dedikodu yapan kişiyi değerlendirmelerinde yaşla birlikte niteliksel bir artış yaşanmaktadır. Hatta Shinohara ve Kobayashi (2022), çocukların olumsuz dedikodu yapan bireyin kendisi ve yapılan dedikoduyu diğerlerine yayan kişi hakkındaki düşüncelerinin kendi düşünceleri ile uyuşması halinde dedikoduyu yayan çocukla arkadaşlık kurma isteğinde bulduklarını; bunun yanında olumlu dedikodu yapan bireylerle genel olarak arkadaş olmak istediklerini fakat bu durumun ortak düşüncelere sahip olmaları koşulunda geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanında çocuklar bir dedikodunun doğruluğunu merak etmeleri durumunda bu söylemi yayan kişinin güvenilir olup olmadığını da değerlendirmekte, ön yargılı ve olayla ilgili yeterli bilgi sahibi olmayan bireylerin ifadelerini çok önemsememektedirler (Lieberman ve Shaw, 2020). Özetle, çocuklar olumlu dedikodu yapan bireylere yönelik olumlu düşüncelere sahipken olumsuz dedikodu yapan bireylere karşı olumsuz düşüncelere sahiptirler (Caivano vd., 2020; Shinohara vd., 2021b). Literatürdeki bulgular, orta çocukluk döneminde çocukların dedikoduya yönelik anlayışlarının iyi durumda olduğuna işaret etmektedir ancak erken çocukluk dönemindeki araştırmaların yetersiz olduğu da görülmektedir. Bu açıdan erken çocukluk döneminde dedikodu anlayışının ne durumda olduğu ve hangi faktörlerin dedikodu anlayışını geliştirmede etkili olduğuna yönelik araştırmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bu noktada akla gelen değişkenlerden birisi zihin kuramı olabilir.

İnsanların gündelik hayatı başkalarının amaç, düşünce, duygu ve kanıları gibi zihinsel durumlarını kavrayarak onların davranışları hakkında düşünme becerisine dayanmaktadır. Bu becerinin karşılığı da “zihin kuramı” olarak ifade edilir. Zihin kuramı dış dünya, gözlenebilen davranışlar ve zihinsel süreçler arasındaki ilişkilerin çocuklar açısından nasıl algılandığı ve bu algılayış sonucu meydana gelen değişimlerin araştırıldığı, bir başka deyişle küçük çocukların düşünce sisteminin nasıl çalıştığına dair cevapların açıklanmasını hedefleyen bir çalışma alanıdır (Wellman vd., 2001). Zihin kuramı, en genel haliyle, bir kimsenin başkalarının zihinsel durumlarını ve hissettiklerini anlayabilme becerisi şeklinde tanımlanabilir (Brüne ve Brüne-Cohrs, 2006). Zihin kuramı başkalarının eylemlerini öngörme ve algılama, başkalarının niyetlerini fark edebilme gibi becerilerin zeminini oluşturur (Rowe vd., 2001). Zihin kuramı becerisini kazanan biri, kendisinin ve başkalarının inanç, niyet, arzu gibi zihinsel durumlarını fark edebilen, zihinsel açıdan bunları temsil edebilen ve başkalarının kendisinden farklı bir zihni olduğunu anlayabilme becerilerini bulduran kimsedir (Schneider vd., 2005). Zihin kuramı becerisinin gelişimine ilişkin literatür incelendiğinde, çocukların üç ile dört yaş arasında kendilerinin ve başkalarının zihinsel durumlarını anlama konusunda önemli adım attıkları görülmektedir. Bu konuda birçok araştırmayı irdeleyen Wellman vd. (2001) meta-analiz çalışmasında, 3 yaşından küçük çocukların zihin kuramı becerilerinin ölçülmesi sonucunda elde edilen performans puanının daha çok şans etkisiyle ortaya çıktığı; 4 yaş ve sonrasındaki çocukların performansının ise şans etkisi ile açıklanamayacağı ifade edilmiştir. Buna göre, başkalarının yanlış kanılara sahip olabileceği yönündeki kavrayışın 4 yaşlarına doğru belirli bir düzeyde olduğu söylenebilir.

Dedikodunun bir iletişim biçimi olduğu düşünüldüğünde bireyin başkalarının kendi inancından farklı bir inanca sahip olabileceğini ve bu inançlara uygun davranışlarda bulunabileceğini kavrayabilmesi,

doğru sosyal aktarım ve iletişim açısından gereklidir. Bu durum zihin kuramı becerilerinin kazanımı ile mümkündür. Dolayısıyla zihin kuramı becerisinin dedikodu yapma davranışında belirleyici bir rolü olabileceği ve yaşla birlikte zihin kuramı becerisinin kazanımına bağlı olarak çocukların dedikoduyu kavrama becerilerinin artacağı düşünülebilir. Bu bilgiler doğrultusunda, zihin kuramı becerilerini artırmaya yönelik eğitsel programın çocukların olumlu, olumsuz ve nötr dedikoduları ayırt etme becerilerini etkileyip etkilemediğini incelemek literatür açısından faydalı olacaktır. Çocukların dedikodu yapabilmeleri ve anlayabilmeleri için başkalarının inanç, duygu ve niyetlerini anlaması ve diğerlerinin davranışlarını değerlendirme becerisine sahip olmaları önemlidir.

Söz konusu açıklama ve bulgulardan hareketle, mevcut araştırmada yaşları 40-45 aylık arasında olan çocukların zihin kuramı becerisini artırmaya yönelik eğitim programı düzenlenerek farklı içeriklerdeki dedikodulara yönelik değerlendirmelerinin etkilenip etkilenmediği incelenecektir. Araştırma sonucunda, çocukların olumlu dedikodu yayan karaktere yönelik değerlendirmelerinin son test ölçümünde daha pozitif olması; olumsuz dedikodu yayan karaktere yönelik değerlendirmelerinin ise son test ölçümünde daha negatif olması beklenmektedir.

2. Yöntem

2.1. Katılımcılar

Çalışmaya Konya’da bulunan üç farklı özel kreş ve gündüz bakımevinde eğitimine devam eden, normal gelişim gösteren, yaşları 40-45 aylık arasında değişen (Ortay= 41.82, Ss= 1.28), 21 kız, 24 oğlan olmak üzere toplam 45 çocuk dâhil edilmiştir. Bu araştırma tek gruplu ön test ve son test tasarımıyla oluşan yarı deneysel desende bir çalışmadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Dedikodu Senaryoları

Bu çalışmada, dedikoduyu kavrama ve türlerine göre ayırım yapabilme becerilerini değerlendirmek için kısa hikâyelerden faydalanılmıştır. Dedikodu türleri olarak olumlu, olumsuz ve nötr olmak üzere üç farklı senaryo bulunmaktadır. Senaryolar kız ve erkek çocuklar için hikâye karakterleri kendi cinsiyetlerinden olacak şekilde hazırlanmıştır. Senaryoların her biri 20 saniyeden oluşan kısa animasyonlar şeklindedir. Sıra etkisini ortadan kaldırmak için çocuklara senaryolar farklı sırayla verilmiştir.

Çocukların farklı dedikodu türlerini nasıl değerlendirdiklerini ölçmek amacıyla prososyal davranış çalışmalarından esinlenerek kaynak dağıtımı görevi kullanılmıştır. Olumlu, olumsuz ve nötr olmak üzere hazırlanan senaryolar çocuklara bireysel olarak izletilmiştir. Her senaryo sonrasında katılımcılardan kendilerine verilen 10 etiketi senaryo karakteri ve kendisine göre dağıtması istenmiştir. Çocuğun bu görevi senaryodan önce, “Şimdi sana biraz etiket vereceğim. Bu etiketler yapacağımız etkinlik boyunca yanında olacak, etkinlik bittiğinde de senin olacak. Sana bazı videolar izleteceğiz. Her videoyu izledikten sonra senin olan etiketlerden istediğin kadarını videodaki çocukla paylaşmanı istiyorum.” şeklinde bir yönerge verilmiştir. Yönerge sonrasında çocukların olumlu, olumsuz ya

da nötr senaryo karakterlerine paylaştırdıkları etiket sayısına göre protogonistin eylemini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bir çıkarım yapılması hedeflenmektedir.

2.2.2. Zihin Kuramı Becerilerini Ölçmek İçin Kullanılan Uygulamalar

Yer Değişikliği Görevi. Yer değişikliği görevi kapsamında ön testte Sally ve Ann görevi; son testte ise eş değer görev olan Max ve Çikolata görevi kullanılmıştır. Yer değişikliği görevleri “kendi ile başkasının kanılarını birbirinden ayırt etmeyi ve ikinci bir kişinin zihin durumuna atıfta bulunmayı değerlendirmek” amacıyla Wimmer-Perner (1983) ile Baron-Cohen vd. (1985) tarafından geliştirilmiştir. Örneğin, Sally ve Anne görevi, bir odada yer alan iki karakterin görünmesiyle başlar. Bu araştırmada iki oyuncak kukla tercih edilmiştir. *Kuklaların önündeki masada bir sepet, bir kutu ve bir bilye durmaktadır. Sally, bilyeyi sepete koyar ve odadan çıkar. Bu arada, odada yalnız kalan Ann bilyeyi sepette alarak, kutunun içine koyar. Ardından Sally odaya geri döner ve testi uygulayan kişi çocuğa sorar: “Bilyeyi bulmak için Sally nereye bakacak?”*. Bu görevde yer alan çocuk isimleri Türkçeye uygun olacak şekilde “Elif ve Merve” şeklinde değiştirilerek uygulanmıştır. Sonrasında çocuklara 3 adet soru sorulmuştur. Bu sorular şunlardır: “*Elif topunun nerede olduğunu biliyor mu yoksa bilmiyor mu?*”, “*Elif topunun nerede olduğunu düşünüyor?*” ve “*Elif topunu nerede arayacak?*”. Her sorunun doğru cevabı 1 (bir) puan, yanlış cevabı ise 0 (sıfır) puan olarak değerlendirilmiştir. Buna göre, yer değişikliği görevinden alınabilecek en yüksek puan 3 (üç), en düşük puan ise 0 (sıfır) olmaktadır. Son testte uygulanan Max ve çikolata görevinin uygulaması da (Wimmer ve Perner, 1983) Sally-Ann göreviyle benzerdir.

Beklenmedik İçerik Görevi. Bu görev, “çocuğun bir nesneyi temsil etmesi ve daha sonra nesnenin kendisinde gerçek bir değişim olmadığı halde bu temsili değiştirmesini değerlendirmek” amacıyla Perner vd. (1987) tarafından geliştirilmiştir. Beklenmedik içerik görevi, çocuklara kendi kanılarının doğru olmayabileceğini gösterme amacıyla tasarlanmıştır. Araştırma esnasında ön test ölçümünde görev için bir bonibon kutusunun içerisine çakıl taşı konularak kullanılmıştır. Son test ölçümünde ise aşinalık etkisini önlemek amacıyla yara bandı kutusu içerisine kâğıt parçaları konularak kullanılmıştır. Görevde çocuklardan “*kapalı olarak gösterilen kutunun içinde ne olduğunu tahmin etmeleri*” istenmiştir. *Ardından çocukların yanıldıklarını görmeleri için kutuyu açmalarına izin verilmiştir. Bu beklenmedik içeriğin çocuk tarafından keşfedilmesinin ardından “Bir başka arkadaşın bu kutuyu ilk gördüğünde içinde ne olduğunu düşünecektir?”* sorusu yöneltilmektedir (Perner vd., 1987). Yöneltilen soruya verilen yanlış cevap 0 (sıfır), doğru cevap 1 (bir) olarak puanlanmaktadır.

Görünüş-Gerçeklik Görevi. Bu görev, “kişinin bir durumla ilgili yanlış bir kaniya sahip olduğunu anladıktan sonra, bunun farkına varması ve bu kaniyi gerçekte olan duruma göre değiştirebilme becerisini” değerlendirmektedir. Bu görevde diğerlerinden farklı olarak hileli objelerden yararlanılmaktadır. Araştırmanın ön test aşamasında dondurma görünümlü ruj ve havuç görünümlü kalem kullanılmıştır. Son test aşamasında ise balık görünümlü kalem ile astronot görünümlü kalemtraş kullanılmıştır. Çocuklara nesnelere gösterildikten sonra dokunması için izin verilerek iki test sorusu yöneltilmektedir: “*Sence bu neye benziyor?*” ve “*Peki, sence bu gerçekte ne?*”. Görünüş gerçeklik görevinde bir nesnenin temsili veya gerçek kimliklerinden en az birinin bilinmediği durumda katılımcılara 0 (sıfır) puan hem temsili hem gerçek kimliğinin doğru bilinmesi durumunda ise 1 (bir) puan verilmiştir. Her nesnenin görünüm ve gerçeklik puanı ayrı olarak hesaplanmış, ardından bu puanlar toplanarak görünüş-gerçeklik toplam puanı elde edilmiştir. Bu görevden alınabilecek en yüksek puan 2 (iki), en düşük puan ise 0 (sıfır) olmaktadır.

2.2.3. Zihin Kuramı Becerisi Eğitimi

Yarı deneysel olan bu araştırmanın müdahale eğitimi kapsamında zihin kuramı becerilerini geliştirici hikâye kitaplarından ve çeşitli etkinlikler incelenmiş ve bunların seçilmesinde Yılmaz'ın (2014) çalışmasından yararlanılmıştır. Seçilen hikâye kitapları “Üç Kedi Bir Dilek”, “Tonino Keşke Görünmez Olsam”, “Uyuyan Güzel” ve “Akıllı Minik ve Obur” olarak belirlenmiştir. Her oturumda araştırmacılar katılımcı çocuklara farklı hikâyeleri etkileşimli bir şekilde okumuştur. Hikâyelere ek olarak, her oturumda çocuklarla farklı etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2004):

Eşya kimde tahmin et: “Bu oyun için katılımcı sayısı kadar orta boy kutu, kâğıt, kalem ve 15 tane civarında kutuların içine sığabilecek büyüklükte nesnelere (Örneğin, peçete, anahtarlık, kalem, biblo vb.) kullanılmaktadır. Nesnelere bir masaya konur ve listesi yapılır. Sonra malzemeler karıştırılır ve herkes kişi başına düşen sayıda malzemeyi hızla kendi kutusuna koyar. Kutu içindeki malzemeler diğer oyuncular tarafından görülmemelidir. Her oyuncu sırayla kendi kutusunda bulunan malzemelerin adını hızlıca söyler. Listedeki malzemeler bir baştan bir sondan olmak üzere okunur (örn. peçete kimde?). Sırası gelen oyuncu sorulan malzemenin kimde olduğunu söyler. Bu arada oyuncunun kendi kutusundaki malzeme de sorulabilir. Tüm malzemeler söylendiğinde oyun biter”.

Sıcak soğuk: Çocuklar ayakta bir daire şeklinde toplanır ve “sıcak-soğuk” oyununu oynamaya karar verirler. İlk olarak oyun alanı belirlenir ve bir oyuncak seçilir. Oyunun kuralları çocuklara açıklanır: “Bir çocuk ebe olarak seçilecek ve sırtını dönecek. Bu sırada seçilen oyuncak bir yere saklanacak. Ebe, saklanan oyuncak bulmaya çalışırken, diğer çocuklar ebeden oyuncakla yaklaşmış yaklaştığını belirlemek için “sıcak” veya “soğuk” diyerek onu yönlendirecekler. Ebe oyuncak bulduğunda, ya da belirli bir süre içinde bulamazsa, çocuklar tekrar ebe seçimi için bir yöntem kullanarak yeni bir ebe belirlerler. İsteyen çocuklar, yeni ebe olana kadar oyuna devam edebilirler.”

Eşli duygular: “Bu oyun eşli olarak oynanır ve önceden eşler belirlenir. Her duygu için belirli bir hareket tanımlanır. Örneğin, “mutluluk” denildiğinde eşler birbirine sarılır, “kırgınlık” denildiğinde ise sırtlarını dönerler. Oyun müzikle başlar ve eşler müzik eşliğinde dans ederler. Müzik durduğunda öğretmen bir duygu ismi söyler ve eşler, belirtilen duyguya uygun hareketi yapmaya çalışırlar.”

Yüzümden Okunan Duygular: “Müzik çaldığında oyun başlar. Öğrenciler, sınıftaki sandalyelerden bir tanesi eksik olan sandalyelerin etrafında hareket ederler. Müzik durduğunda herkes sandalyelere oturmaya çalışır; bir kişi sandalyeye oturamazsa, o öğrenci “yanmış” sayılır. Yanmış öğrenciye, uygulayıcı masasında bulunan bir yüz ifadesi (emoji) kartını gösterir ve bu ifadeyi arkadaşlarına anlatmasını ister. Diğer öğrenciler, karttaki duyguyu tahmin etmeye çalışırlar. Tahminde bulunan öğrenciler, yerden bir yüz ifadesi kağıdını kapalı olarak alırlar ve bir kâğıdı eksiltirler. Sonraki oyun sırasında, yanmış öğrenci bu yeni kâğıdı görecektir. Bu süreç oyun bitene kadar her defasında tekrarlanır.”

2.3. İşlem

Araştırmaya başlamadan önce Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulundan gerekli izinler alınmıştır. Ardından Konya ilinde belirlenen kreşler ile görüşme

sağlanarak araştırmaya başlanmıştır. Araştırmaya katılan çocukların ebeveynlerine Çocuklar İçin Bilgilendirilmiş Onam Formu, Ebeveynler İçin Bilgilendirilmiş Onam Formu ve Demografik Bilgi Formu verilmiştir.

Araştırma 4 eğitim, 2 ön test-son test oturumu olmak üzere toplam 6 oturumda yürütülmüştür. Çocukların araştırmacılara alışması için çalışmaya başlamadan önce araştırmacılar çocuklarla vakit geçirmiştir. Çalışmada ön test olarak çocukların zihin kuramı becerilerinin ve dedikoduya yönelik değerlendirmelerinin ölçümü bireysel olarak alınmıştır. Ön-testlerin uygulanmasından sonra çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programı uygulanmıştır. Uygulama, 4 hafta boyunca haftada 1 gün ve günde yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Dört oturumluk uygulamalar tamamlandıktan sonra son test ölçümü için çocukların zihin kuramı becerilerinin ve dedikoduya yönelik değerlendirmelerinin ölçümü bireysel uygulamalarla tekrar alınmıştır. Çalışmanın sonunda katılımcılara etiket ve okul öncesi çocuk dergisi hediye edilerek kendilerine teşekkür edilmiştir ve çalışma sonlandırılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizleri SPSS ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların dedikodu türlerine ilişkin değerlendirmelerinde kullanılan olumlu, olumsuz ve nötr içerikli senaryolardaki dedikoduyu yayan çocuk karakter seçimleri ile ilgili farklılıkları saptamak üzere non-parametrik Friedman ve Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Daha sonra katılımcıların zihin kuramı becerilerinin ön test ve son test ölçümlerinde farklılık gösterip göstermediğini anlamak amacıyla Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Son olarak katılımcıların dedikoduya yönelik değerlendirmelerinin ön test ve son testlerden aldıkları puana göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek üzere Wilcoxon İşaretli Sıralar testi analizi yapılmıştır.

3. Bulgular

Bu çalışmada 40-45 aylık çocukların zihin kuramı becerilerine bağlı olarak dedikodu türlerine (olumlu, olumsuz ve nötr) göre ayırım yapabilme becerilerinin nasıl değişim gösterdiği araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak katılımcıların zihin kuramı ve dedikodu senaryolarından almış oldukları puanların ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuş, ardından katılımcı çocukların dedikodu türlerini ayırt edemediklerine yönelik değerlendirmelerin analizleri gerçekleştirilmiştir. Daha sonra zihin kuramı eğitiminin etkisinin olup olmadığını incelemek üzere gerçekleştirilen analizler sunulmuştur. Son olarak araştırmanın bağımlı değişkeni olan dedikoduya yönelik değerlendirmelerin ön test ve son test ölçümlerinde farklılık gösterip göstermediğine yönelik analizler paylaşılmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların ilk ve son testlerden alınan zihin kuramı görevleri ve dedikodu türlerine yönelik değerlendirmelerinin alındığı ölçümlerin ortalama ve standart sapmaları Tablo 1'de sunulmuştur. Sonuçlar hem ön test hem de son test ölçümlerinde olumlu dedikodu yayan karakterlerin çocuklar tarafından daha olumlu değerlendirildiğini, bunu sırasıyla nötr ve olumsuz dedikoduya yönelik değerlendirmelerin takip ettiğini göstermiştir.

Tablo 1. Zihin Kuramı ve Dedikodu Senaryolarından Alınan Ortalama Puanlar ve Standart Sapmaları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Zihin kuramı / Ön test	2.33	1.58
Zihin kuramı / Son test	3.53	1.68
Olumlu Dedikodu / Ön test	3.11	1.99
Olumsuz Dedikodu / Ön test	2.73	1.78
Nötr Dedikodu / Ön test	3.07	1.80
Olumlu Dedikodu / Son test	4.78	2.39
Olumsuz Dedikodu / Son test	2.53	1.71
Nötr Dedikodu / Son test	3.82	1.70

3.1. Olumlu, Olumsuz ve Nötr Dedikodulara Yönelik Değerlendirmelere İlişkin Analizler

Olumlu, olumsuz ve nötr dedikodu türlerinin ön test ölçümlerinin karşılaştırılmasına yönelik analizler için bağımlı değişken olan dedikodu türünün sürekli değişken olması nedeniyle non-parametrik Friedman testi kullanılmıştır. Farklı içerikteki dedikodu türlerinin ikili karşılaştırmasında ise non-parametrik Wilcoxon testiyle analizler yürütülmüştür. Friedman testi sonuçları, çocukların olumlu, olumsuz ve nötr içerikteki dedikodu yapan karakterleri değerlendirmelerinde anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymuştur [$\chi^2= 16.00, p < .001$]. Wilcoxon testi ile gerçekleştirilen ikili grup karşılaştırmalarında, çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterlere olumsuz dedikodu yapan karakterlere kıyasla daha az paylaşımda buldukları görülmüştür (sırasıyla, ($z= -2.87, p= .004$; $z= -3.41, p= .001$)). Çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterleri değerlendirmeleri açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır ($z= -.57, p= .56$).

Olumlu, olumsuz ve nötr dedikodu türlerinin son test ölçümlerini karşılaştırmak amacıyla aynı analizler tekrarlandığında, benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Friedman testi analizi, çocukların olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterleri değerlendirmelerinde anlamlı fark olduğunu göstermiştir [$\chi^2= 51.77, p < .001$]. Wilcoxon testi ile gerçekleştirilen ikili karşılaştırmalarda, çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterlere olumsuz içerikli dedikodu yapan karakterlere kıyasla daha az paylaşımda buldukları görülmüştür (sırasıyla, ($z= -4.88, p < .001$; $z= -4.28, p < .001$)). Son test ölçümlerinde ön test ölçümlerine göre elde edilen farklı bulgu ise çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterleri değerlendirmeleri noktasında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, çocuklar olumlu dedikodu yapan karakterlere nötr dedikodu yapan karakterlere kıyasla daha fazla etiket paylaşımında bulunmuşlardır ($z= -3.61, p < .001$).

3.2. Çocukların Dedikodu Türlerine Yönelik Değerlendirmelerinin Ön Test ve Son Test Karşılaştırmaları

Katılımcıların farklı içerikli senaryolarda dedikodu yapan karaktere yönelik değerlendirmeleri ile ilgili ön test ve son test ölçümlerindeki farklılıkları saptamak üzere -parametrik testlerden Wilcoxon testi kullanılmıştır. İlk olarak olumlu dedikodu türüne yönelik değerlendirmelerin ön ve son testlerinden alınan ölçümlerin farklılık gösterip göstermediğini anlamak üzere gerçekleştirilen analiz sonucunda olumlu dedikoduya yönelik değerlendirmelerin ön test (M= 3.11) ve son test (M= 4.78) ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($z = -4.07, p < .001$). Fark puanlarının son test puanlarının lehine olması çocukların olumlu dedikodu son test senaryosunda ön test senaryolarına kıyasla dedikodu yapan karakteri daha olumlu değerlendirdiğini göstermektedir. İkinci olarak nötr dedikodulara yönelik değerlendirmelerin ön ve son testlerinden alınan ölçümlerin farklılık gösterip göstermediğini anlamak üzere gerçekleştirilen analizler sonucunda nötr dedikoduya yönelik değerlendirmelerin ön test (M= 3.07) ve son test (M= 3.82) ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($z = -2.79, p = .005$). Fark puanlarının son test puanlarının lehine olması çocukların nötr dedikodu son test senaryosunda ön test senaryolarına kıyasla dedikodu yapan karakteri daha olumlu değerlendirdiklerini göstermektedir. Son olarak, olumsuz dedikodulara yönelik değerlendirmelerin ön ve son testlerinden alınan ölçümlerin farklılık gösterip göstermediğini anlamak üzere gerçekleştirilen analizler sonucunda olumsuz dedikoduya yönelik değerlendirmelerin ön test (M= 2.73) ve son test (M= 2.53) ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($z = -1.49, p = .13$).

4. Tartışma

Bu araştırmanın temel amacı 40-45 aylık çocukların olumlu, olumsuz ve nötr dedikodulara yönelik değerlendirmelerinde zihin kuramı eğitiminin etkili olup olmadığını incelemektir. Analizler sonucunda, zihin kuramı eğitimi uygulanan çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterlere yönelik değerlendirmelerinin eğitim sonrasında anlamlı artış gösterdiği bulunmuştur. Olumsuz dedikodu yapan karaktere yönelik değerlendirmelerin ise zihin kuramı eğitimi sonrasında daha olumsuz karşılandığı ancak bu etkinin anlamlılık düzeyinde olmadığı görülmüştür.

Sonuçlar ilk olarak olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikoduların çocuklar tarafından nasıl algılandığı konusunda yorumlandığında, çocukların olumlu dedikodu yapan hikâye karakterlerini olumsuz ve nötr dedikodu yapan karakterlere kıyasla daha olumlu değerlendirdikleri, bir diğer ifadeyle dedikodunun içeriğine göre ayırım yapabildikleri bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar, literatürle uyumlu görünmektedir (Kim vd., 2014). Bu konuda gerçekleştirilen çalışmalardan bir diğerinde 5 ve 6 yaşındaki çocukların olumlu dedikoduyu olumsuz dedikoduya göre daha çok benimsedikleri raporlanmıştır (Tang vd., 2023). Ruggiero vd. (2020) 6-8 yaşındaki çocuklar ile yaptıkları çalışmada da çocukların olumsuz dedikodu yapanları kötü kişiler olarak değerlendirdikleri bulunmuştur. Türkiye’de erken çocukluk ve orta çocukluk dönemindeki çocuklarla yürütülen tek çalışmada ise Aydın (2024) tarafından yine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla mevcut çalışma çocukların erken yaşlardan itibaren dedikodu içeriklerine yönelik anlayışlarına yönelik temellerin atıldığı noktasında literatüre destek sunmaktadır.

Araştırmanın temel amacına yönelik bulgular, zihin kuramı eğitiminden sonra çocukların olumlu ve nötr içerikli dedikodu yapan karakterlere yönelik değerlendirmelerinin anlamlı şekilde daha

olumlu olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte olumsuz dedikodu yapan karakterlere yönelik değerlendirmelerinin ise anlamlı çıkmamakla birlikte daha olumsuz olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra şimdiki araştırmada zihin kuramı becerilerinin gelişmesinde verilen eğitimin etkili olduğu da bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar, araştırma kapsamında uygulanan zihin kuramı eğitiminin çocukların dedikoduya yönelik anlayışlarında kısmi etkisi olduğunu düşündürmektedir. Literatür incelendiğinde, bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ele alan sınırlı sayıda çalışmada çocukların dedikoduya yönelik algılarının gelişiminde zihin kuramı becerileri ile ilişkisinden söz edilmektedir. Örneğin Ingram'ın (2019) araştırmasında, zihin kuramının dedikodu türlerine göre oluşturulan senaryolarda dedikodunun farklı içeriklerini ayırt etme becerisini etkilediği raporlanmıştır. Bu sonuçlar, çocukların dedikoduyu anlamalarında başkalarının niyetlerini ve zihinsel durumlarına yönelik anlayış geliştirme'nin önemine işaret etmektedir. Dedikodunun doğası gereği en az iki kişinin bakış açısını göz önüne almayı gerektirdiği düşünülürse (Wu vd., 2016), başkalarının dedikoduyu nasıl algılayabileceklerini, ne tür tepki verebileceklerini anlama (Holland, 1996) gibi zihin kuramı becerisini içeren durumlar dedikodu yapma konusunda önem taşımaktadır. Bu durum da tam olarak zihin kuramının tanımıyla uyumlu görünmektedir.

Bununla birlikte zihin kuramı becerisinin çocukların sosyal normları anlama ve yorumlama konusunda da yardımcı olduğu bilinmektedir (Massaro vd., 2014). Ayrıca dedikodunun ilişkileri nasıl etkileyebileceğini ve sosyal etkileşimlerde stratejik olarak nasıl kullanılabileceğini anlamak da zihin kuramı becerisi gerektirir. Şimdiki araştırmada çocukların hem dedikodu türlerini ayırt edebilmeleri hem de zihin kuramı eğitiminden sonra dedikoduya yönelik anlayışlarının gelişimine yönelik elde edilen bulgular zihin kuramı ve dedikodu anlayışı arasındaki bağlantıların sosyal ilişkiler açısından önemli olduğunu düşündürmektedir.

İki değişken arasındaki ilişkilere gelişimsel perspektiften yaklaşıldığında, çocuklarda zihin kuramı becerisi ilerledikçe daha karmaşık dedikodu biçimlerini anlamaya ve dedikoduya daha fazla dâhil olmaya başladıkları düşünülebilir. Çocuklar başkalarının eylemlerinin altında yatan motivasyonlar ve niyetler gibi daha karmaşık sosyal bilgileri anladıkça bunu çevreleriyle de paylaşabilirler (Teglasi vd., 2022). Bu noktada, başkalarının zihinsel ve psikolojik durumları hakkında çıkarım yapma becerisinin gelişiminin çocukların dedikodu anlayışı ve dedikodu yapma davranışlarında önemli bir yer tuttuğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Mevcut araştırma, zihin kuramı ve dedikodu ilişkisine ışık tutarak literatürdeki eksikliği gidermesi bakımından önem taşımakla birlikte bazı sınırlılıkları barındırmaktadır. Bu sınırlılıklardan ilki, çalışmanın küçük bir katılımcı grubuyla yürütülmüş olmasıdır. Sonraki araştırmalarda daha fazla katılımcıyla çalışılarak sonuçların tekrar gözden geçirilmesi literatür açısından faydalı olacaktır. Ayrıca şimdiki araştırmada zihin kuramı becerisinin ivmelendiği üç yaşındaki çocuklarla çalışılmıştır. Benzer koşullar altında farklı yaş gruplarında ne tür sonuçlar ortaya çıkacağı da incelenmeyi bekleyen konulardan biridir. Ayrıca katılımcı grubunun Türkiye'nin tek bir ilinden seçilmiş olması sınırlılıklardan bir diğeridir. Her ne kadar küçük çocuklarda kültürel etmenlerin etkisi ilerleyen yıllarda daha belirgin olsa da üç yaş çocuklarının da toplumun norm ve değerlerini almaya, hatta bunları uygulamaya başladıkları bilinmektedir (Schmidt ve Tomasello, 2012). Dolayısıyla sonraki araştırmalarda farklı kültürel altyapılara sahip gruplarla çalışmak literatüre dedikodu değişkeni açısından önemli bilgiler sunabilir. Katılımcı grubuyla ilgili genellenebilirliği etkileyen diğer faktör ise çocukların okul öncesi eğitim alıyor olmalarıdır. Özellikle zihin kuramı becerisinin ebeveyn eğitim düzeyi, çocukların akranlarıyla etkileşime girme gibi etmenlerle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde (Pears ve Moses,

2003), eğitim almayan küçük çocuklarda dedikoduya yönelik anlayışların ne durumda olduğuna ilişkin mevcut araştırmadan çıkarım yapmak yanlış olacaktır. Bu açıdan, okul öncesi eğitim almayan çocukların dedikodu becerilerinin incelenmesi de literatür açısından gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ek olarak, şimdiki çalışmada çocukların dedikoduya ilişkin değerlendirmelerinde temsili hikayeler tercih edilmiştir. Ancak çocuğun kendisinin dedikodu nesnesi olduğu veya dedikodusu yapılan kişinin çocuğun çevresinden biri olduğunda nasıl değerlendirmeler yapacağına dair bilgilere ulaşılamamıştır. Bu nedenle, ileride yapılacak araştırmalarda katılımcıların kendilerinin dâhil olabilecekleri, kendi çevrelerinden örnek olaylar kullanılarak dedikodu değerlendirmelerinin alınması önemli görünmektedir.

5. Sonuç

Özetle bu araştırmadan elde edilen sonuçlar 40-45 aylık çocuklardaki zihin kuramı becerisinin dedikoduyu anlama ve dedikoduyu içeriğine göre değerlendirme konusunda etkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, çocukların zihin kuramı becerileri arttıkça, dedikodunun ve sosyal etkileşimlerin karmaşıklıklarını anlamada daha iyi noktada olduklarına işaret etmektedir. Zihin kuramı becerilerindeki gelişim, çocukların başkalarının eylemlerinin ardındaki niyetleri ve dedikodunun oluşturabileceği etkileri anlamayı daha üst düzeye taşımaktadır. Sonuç olarak, bu araştırma dedikoduya yönelik anlayışlarda önemli bir sosyal-bilişsel beceri olan zihin kuramının etkisini gösterme açısından önemlidir.

Yazarların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedirler.

Kaynakça

Altman, I., & Taylor, D. A. (1973). Social penetration: The development of interpersonal relationships. *Holt, Rinehart and Winston*.

Anderson, E., Siegel, E. H., Bliss-Moreau, E., & Barrett, L. F. (2011). The visual impact of gossip. *Science*, 332(6036), 1446–1448. <https://doi.org/10.1126/science.1201574>

Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 9(3), 212–230. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0903_2

Artaç, M. (2017). *Dedikodu ve söylentinin işletme verimliliğine etkisi üzerine mersin ilinde hemşireler üzerine bir uygulama* (Tez No. 471989) [Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Aydın, M. Ş. (2024). Çocuklar olumlu, olumsuz ve nötr içerikli dedikoduları ayırt edebilir mi? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 306-321. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1393226>

- Baron-Cohen S., Leslie A.M., & Frith U. (1985). Does the autistic child have a ‘theory of mind’?. *Cognition*, 21, 37-46. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(85\)90022-8](https://doi.org/10.1016/0010-0277(85)90022-8)
- Baumeister, R. F., Zhang, L., & Vohs, K. D. (2004). Gossip as cultural learning. *Review of General Psychology*, 8(2), 111–121. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.2.111>
- Brüne, M., & Brüne-Cohrs, U. (2006). Theory of mind—evolution, ontogeny, brain mechanisms and psychopathology. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 30(4), 437-455. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2005.08.001>
- Caivano, O., Işık, I., & Talwar, V. (2021). Can I trust you? Children’s perceptions of friends and classmates who gossip. *Personal Relationships*, 28, 683–702. <https://doi.org/10.1111/pere.12374>
- Caivano, O., Leduc, K., & Talwar, V. (2020). When is gossiping wrong? The influence of valence and relationships on children’s moral evaluations of gossip. *British Journal of Developmental Psychology*, 38, 219–238. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12319>
- Cole, J. M., & Scrivener, H. (2013). Short term effects of gossip behavior on self-esteem. *Current Psychology*, 32(3), 252–260. <https://doi.org/10.1007/s12144-013-9176-3>
- Cooney, M., Hutchison, L., & Costigan, V. (1996). From hitting and tattling to communication and negotiation: The young child’s stages of socialization. *Early Childhood Education Journal*, 24, 23-27. <https://doi.org/10.1007/BF02430546>
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 337–347. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.66.2.337>
- Dores-Cruz, T.D., Nieper, A. S., Testori, M., Martinescu, E., & Beersma, B., (2021). An integrative definition and framework to study gossip. *Group and Organization Management*, 46(2), 252-285. <https://doi.org/10.1177/1059601121992887>
- Dunbar, R. I. (2004). Gossip in evolutionary perspective. *Review of General Psychology*, 8, 100–110. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.2.100>
- Engelmann, J. M., Herrmann, E., & Tomasello, M. (2016). Preschoolers affect others reputations through prosocial gossip. *British Journal of Developmental Psychology*, 34(3), 447–460. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12143>
- Fine, G. (1977). Social components of children’s gossip. *Journal of Communication*, 27, 181–185. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1977.tb01815.x>
- Foster, E. K. (2004). Research on gossip: Taxonomy, methods and future directions. *Review of General Psychology*, 8(2), 78–99. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.2.78>
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gürel, E. ve Özşenler, D. (2020). Dedikodu olgusu: Atasözleri ve deyimler üzerine bir içerik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 975-992. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.767958>
- Haux, L., Engelmann, J. M., Herrmann, E., & Tomasello, M. (2017). Do young children preferentially trust gossip or firsthand observation in choosing a collaborative partner? *Social Development*, 26, 466–474. <https://doi.org/10.1111/sode.12225>

- Hill, V. & Pillow, B. H. (2006). Children's understanding of reputations. *Journal of Genetic Psychology, 167*, 137–157.
- Holland, M. G. (1996). What's wrong with telling the truth? An analysis of gossip. *American Philosophical Quarterly, 33*(2), 197-209. <https://www.jstor.org/stable/20009858>
- Ingram, G. P. D. (2019). Gossip and reputation in childhood. F. Giardini and R. Wittek (Ed.). *The oxford handbook of gossip and reputation oxford handbooks* (132-151). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190494087.013.8>
- Kim, S., Harris, P. L. & Warneken, F. (2014). Is it okay to tell? Children's judgements about information disclosure. *British Journal of Developmental Psychology, 32*, 291–304. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12040>
- Lieberman, Z., & Shaw, A. (2020). Even his friend said he's bad: Children think personal alliances bias gossip. *Cognition, 204*, 104376. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104376>
- Massaro, D., Valle, A., & Marchetti, A. (2014). Do social norms, false belief understanding, and metacognitive vocabulary influence irony comprehension? A study of five-and seven-year-old children. *European Journal of Developmental Psychology, 11*(3), 292-304. <https://doi.org/10.1080/17405629.2013.821407>
- McAndrew, F. T., Bell, E. K., & Garcia, C. M. (2007). Who do we tell and whom do we tell on? Gossip as a strategy for status enhancement. *Journal of Applied Social Psychology, 37*(7), 1562–1577. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2007.00227.x>
- McDonald, K. L., Putallaz, M., Grimes, C. L., Kupersmidt, J. B., & Coie, J. D. (2007). Girl talk: Gossip, friendship, and sociometric status. *Merrill-Palmer Quarterly, 53*(3), 381–411. <https://doi.org/10.1353/mpq.2007.0017>
- Osal, M. (2021). *İzmir ili- Urla ilçesi devlet okullarında görev yapan yöneticilerin gözünden dedikodu ve söylenti yönetimi* (Tez No. 681824) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Pears, K. C., & Moses, L. J. (2003). Demographics, parenting, and theory of mind in preschool children. *Social Development, 12*(1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00219>
- Perner, J., Leekam, S. R. ve Wimmer, H. (1987). Three-year-olds' difficulty with false belief: The case for a conceptual deficit. *British Journal of Developmental Psychology, 5*(2), 125-137. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1987.tb01048.x>
- Rowe, A.D., Bullock, P.R., Polkey, C.E., & Morris, R.G. (2001). Theory of mind impairments and their relationship to executive functioning following frontal lobe excisions. *Brain, 124*, 600-616. <https://doi.org/10.1093/brain/124.3.600>
- Ruggiero, A., Parolin, E., & Ma, L. (2020). The impact of gossip valence on children's attitudes towards gossipers. *Infant and Child Development, 29*(4), e2180. <https://doi.org/10.1002/icd.2180>
- Schmidt, M. F., & Tomasello, M. (2012). Young children enforce social norms. *Current Directions in Psychological Science, 21*(4), 232-236. <https://doi.org/10.1177/0963721412448659>
- Schneider, W., Schumann-Hengsteler, R., & Sodian, B. (2005). Young children's cognitive development: Interrelationships among executive functioning, working memory, verbal ability, and theory of mind. *Lawrence Erlbaum Associates Publishers*. <https://doi.org/10.4324/9781410612007>

- Shinohara, A., Kanakogi, Y., Okumura, Y., & Kobayashi, T. (2021a). Children manage their reputation by caring about gossip. *Social Development, 31*(2), 455-465. <https://doi.org/10.1111/sode.12548>
- Shinohara, A., Kanakogi, Y., Okumura, Y., & Kobayashi, T. (2021b). How do children evaluate the gossiper of negative gossip? *Japanese Psychological Research, 63*, 111–117. <https://doi.org/10.1111/jpr.12279>
- Shinohara, A., & Kobayashi, T. (2022). Children’s understanding of friendship formation caused by gossip. *Journal of Experimental Child Psychology, 217*, 105370. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105370>
- Silver, I. M., & Shaw, A. (2018). Pint-sized public relations: The development of reputation management. *Trends in Cognitive Sciences, 22*(4), 277–279. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2018.01.006>
- Tang, Y., Zhang, Z., & Harris, P. L. (2023). Does first hand evidence undermine young children’s initial trust in positive gossip? Evidence from 5 to 6 year old children. *British Journal of Developmental Psychology, 41*, 358-370. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12457>
- Teglasi, H., Caputo, M. H., & Scott, A. L. (2022). Explicit and implicit theory of mind and social competence: A social information processing framework. *New Ideas in Psychology, 64*, 100915. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2021.100915>
- Tuzcuoğlu, N. ve Tuzcuoğlu, S. (2004). *Dikkat geliştiren oyunlar, çocuğumun dikkatini nasıl geliştirebilirim*. Morpa Kültür Yayınları.
- Waddington, K. (2005). Behind closed doors—the role of gossip in the emotional labour of nursing work. *International Journal of Work Organisation and Emotion, 1*(1), 35-47. <https://doi.org/10.1504/IJWOE.2005.007325>
- Wargo Aikins, J., Collibee, C., & Cunningham, J. (2017). Gossiping to the top: Observed differences in popular adolescents’ gossip. *The Journal of Early Adolescence, 37*(5), 642–661. <https://doi.org/10.1177/0272431615617291>
- Wellman, H. M., Cross, D., & Watson, J. (2001). Meta-analysis of theory of mind development: The truth about false belief. *Child Development, 72*, 655-684. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00304>
- Wert, S. R., & Salovey, P. (2004). A social comparison account of gossip. *Review of General Psychology, 8*(2), 122–137. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.2.122>
- Wimmer, H., & Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children’s understanding of deception. *Cognition, 13*(1), 103-128. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(83\)90004-5](https://doi.org/10.1016/0010-0277(83)90004-5)
- Wu, J., Balliet, D., & Van Lange, P. A. (2016). Reputation, gossip, and human cooperation. *Social and Personality Psychology Compass, 10*(6), 350-364. <https://doi.org/10.1111/spc3.12255>
- Yılmaz, Ş. (2014). *Resimli öykü kitaplarının zihin kuramı açısından incelenmesi* (Tez No. 776076) [Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Olgu Makalesi/ Case Article

Uçuş Fobisinde EMDR Uygulamasının Etkinliği: İki Olgu Sunumu

Effectiveness Of EMDR In Flight Phobia: Two Case Reports

Ömer USLUSOY ¹

Ecem GÜLSOY ²

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.006>

ÖZ

Fobi durumlarında bireyler belirli bir nesne veya durum karşısında yoğun bir korku ya da kaygı yaşarlar. Fobilerin, bir travma sonucu ortaya çıkabilmesinin yanı sıra, bir fobik korku geliştikten sonra, bireyin korktuğu nesneyle karşılaşma düşüncesi ya da bu nesneden kaçınma hali travma olarak nitelendirilebilir. EMDR terapisinin çeşitli fobik durumlarda etkin olduğuna dair bilgilerden hareketle, bu yazıda uçuş fobisi odağında iki farklı olgu anlatılmıştır. Her iki olguda da EMDR terapisi uygulanmış ve danışanların korku ve kaçınmalarının ortadan kalktığı görülmüştür. Sonuç olarak, travma ile ilişkili fobi türlerinde EMDR'nin etkili olduğu çıkarımı yapılabilir.

Anahtar kelimeler: uçuş fobisi, EMDR, özgül fobi, travma

ABSTRACT

In phobias, individuals experience intense fear or anxiety in the face of a particular object or situation. In addition to the fact that phobias may arise as a result of a trauma, after a phobic fear develops, the thought of encountering or avoiding the object of fear may be considered as a trauma. Based on the information that EMDR therapy is effective in various phobic conditions, two different cases with a focus on flight phobia are described in this article. In both cases, EMDR therapy was applied and it was observed that the fear and avoidance of the clients disappeared. As a result, it can be concluded that EMDR is effective in trauma-related phobias.

Keywords: flight phobia, EMDR, specific phobia, trauma

¹Dr. Bağımsız Araştırmacı, uzm.omeruslusoy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8833-9671

²Bağımsız Araştırmacı, ecemdokuman@gmail.com, ORCID: 0009-0000-1068-4213

Başyuru/Received: 12.10.2024; Kabul/Accepted: 17.12.2024

1. Giriş

İnsanın vücut ve zihin sağlığını tehdit altında hissetmesi, korku veya kaygıya yol açar. Gerçek bir tehlike anında yaşanan duygu korku olarak adlandırılırken, somut bir tehlike olmadan kişinin içinde bulunduğu huzursuzluk ve tedirginlik hali ise kaygı olarak tanımlanır (Şahin, 2019). Kaygının kişinin yaşamında olumlu bir etkisinin olmadığı bilinirken, korkunun ise kişiyi tehlikelere karşı uyarı sistemi oluşturarak hayatta kalmayı sağladığı aktarılmaktadır.

Havayolu seyahati, zamandan tasarruf sağlayan bir ulaşım yöntemi olarak kullanılabilen olup, uçuş oranı her yıl artış göstermektedir. Ancak uçuş korkusu yaşayan bireyler için bu deneyim stresli bir hale gelirken, deneyimden uzaklaştıkça kaygıları daha da artabilir (Van Gerwen vd., 2003). Uçuş korkusu, uzun süredir psikolojik ve psikiyatrik alanyazında ve ekonomik araştırmalarda ele alınan bir konudur (Van Gerwen & Bor, 2017).

Uçuş fobisi, belirgin bir korku ya da endişe ile karakterize edilen, bireylerin uçakla seyahat etmelerini engelleyen ya da önemli ölçüde zorlaştıran bir anksiyete bozukluğudur. Bu durum, modern dünyada hem iş hem de kişisel yaşam üzerinde büyük sınırlamalar yaratmaktadır (Oakes ve Bor, 2010). Travmaya dayalı bu fobide bilişsel davranışçı terapi (BDT) gibi geleneksel yöntemler kullanılmakla birlikte, son yıllarda Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme (EMDR) terapisi, travmaya dayalı fobiler üzerinde etkinliği ile öne çıkmaktadır (Shapiro, 2001).

2. Uçuş Fobisi ve Travmatik Deneyimler

Uçuş deneyiminin, insanın doğasına aykırı bir süreç olması sebebiyle, uçuş öncesinde ve uçuş esnasında yaşanan stres garipsenemez bir durumdur. Gatwick Havalimanı'nda yapılan bir çalışmanın sonucunda, uçak içi hava basıncının 2.4 km yükseklikteki bir dağın tepesinde gibi hissettirdiği ve nem oranının ise dünyanın en kurak bölgesi kadar düşük olduğu belirtilmiştir. Basıncın düşük olması sebebiyle kandaki oksijen oranında azalmanın meydana gelmesi, yolcularda yorgunluğa yol açmaktadır. Benzer biçimde düşük basınç, algı ve reflekslerde değişim ile görme ve tat alma duyusunda olumsuz etkilere yol açar. Bir kabinde bu şekilde bir yolculuk sürdürmek ve doğal ortamdaki uzaklaşmak kişide huzursuz ve rahatsız edici hislere sebep olabilir (Gray, 2017). Uçuş hali, birçok yolcu tarafından belirsiz, bilinmeyen ve kontrolün kendilerinde olmadığı bir deneyim olarak tanımlanmaktadır. Bunun neticesinde kişilerin hissettikleri korku ve kaygı hali ise doğal bir süreçtir.

Özgül fobisi olan bireyler, fobik uyarana maruz kaldığında panik, korku, kaygı ve kaçınma hali gibi tepki ve duygulardan bir veya birkaçını yaşayabilir. Bunların şiddeti, kültürel ve toplumsal bağlamda orantısızdır. Bu durum en az altı ay boyunca devam etmelidir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Uçuş fobisi ise, DSM-5'te anksiyete bozuklukları kategorisinde sınıflandırılan bir duruma özgü fobidir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Uçuş fobisi, sıklıkla davranışsal açıdan değerlendirilmekte olup bireyin deneyimlerinden yola çıkılarak oluştuğu düşünülebilir (Özant ve Kelleci, 2021). Epidemiyolojik verilere göre, genel nüfustaki yetişkinlerin %13'ünde uçuş korkusu olduğu aktarılmıştır (Eaton vd., 2018). Ancak bu oranın %1.3'ü uçuş fobisi olarak tanımlanmıştır (Wardenaar vd., 2017).

Uçuş fobisinin kökenleri sıklıkla geçmiş travmatik deneyimlerle ilişkilidir. Bir uçuş sırasında yaşanan türbülans, ani iniş, mekanik arıza veya başka olumsuz deneyimler, bireylerde bu fobinin gelişmesine neden olabilir (Van Gerwen vd., 2003). Bu bağlamda, travmatik anıların beyinde sağlıklı bir şekilde işlenmemesi, gelecekte benzer olaylara karşı aşırı bir tepki geliştirilmesine yol açar (De Jongh vd., 1999). EMDR terapisi ise bu tür işlenmemiş anıların sağlıklı bir şekilde yeniden işlenmesine olanak tanır. Fobilerde limbik sistem, özellikle amigdala, tehdit algısında önemli bir rol oynar. Beyin, travmatik bir olay yaşandığında bu durumu işleyemeyebilir ve olay korku tepkisiyle ilişkilendirilir (De Jongh vd., 1999). Uçuş fobisi olan bireyler, uçakla seyahat ettiklerinde bilinçli ya da bilinçdışı bu travmatik anıları tekrar deneyimleyebilirler.

Uçuş fobisi yaşayan bireylerde fizyolojik, bilişsel ve davranışsal tepkiler görülebilmektedir. Fizyolojik tepkiler arasında kalp atışlarının hızlanması, kan basıncının yükselmesi, hiperventilasyon, titreme, mide rahatsızlıkları ve bu belirtilerin kombinasyonları sıklıkla yaşanabilmektedir (Oakes ve Bor, 2010).

Kişilerde travma kaynaklı, birçok fobi oluşabilmektedir. Bazı bireylerde ise korkudan korkma ve devam eden fobik deneyim nedeniyle sürekli travmatize olma hali yaşanabilmektedir. Bunun neticesinde birçok birey, hayatını korktuğu obje ya da olaydan sakınma eylemi çerçevesinde düzenlemektedir. Uçuş fobisi basit bir fobi olmasından ziyade bir süreç fobisi olarak ele alınır. Süreç fobisinde kişi, uçuş için biletin satın alınmasından uçağın içine girene dek korku hisleri yaşayabilir. Bu sebeple eğer kişi korku yaşamaya başlarsa, korkunun etkisinden korktuğu için fobiler korkudan korkmayı da içerir (Shapiro, 2016).

Fobilerin bir travmaya bağlı olarak gelişmesinin yanı sıra, fobik bir korkunun oluşmasının ardından kişinin korku nesnesi ile karşılaşma düşüncesi veya karşılaşma anında gerçekleşen durumlar da travma olarak ele alınabilmektedir (Laker, 2012). EMDR terapisinin travma sonrası stres bozukluğu olgularındaki etkinliğinin yanı sıra, özgül fobiler ile gerçekleştirilen çalışmalar mevcuttur. Özellikle, travma kaynaklı özgül fobileri olan bireylerde, EMDR terapisinin olumlu yönde etkisi olduğu belirtilmektedir (De Jongh ve Broeke, 2007).

3. EMDR Terapisinin Etki Mekanizması ve Uçuş Fobisinde Uygulanması

EMDR terapisi, Shapiro (2016) tarafından geliştirilmiş bütüncül bir terapi yöntemi olup bilişsel-davranışçı, psikodinamik ve danışan odaklı yaklaşımları birleştirmektedir. EMDR terapisi, adaptif bilgi işleme prosedürüne dayanan bir terapi protokolü ve vaka planı yapılarak yürütülmektedir (Leeds, 2015).

EMDR terapisi, bireyin travmatik bir anısını işlerken çift yönlü uyarım kullanılması esasına dayanmaktadır (Shapiro, 2001). Bu çift yönlü uyarım, genellikle göz hareketleri, dokunsal veya işitsel uyarılarla sağlanır. EMDR'nin etki mekanizması, beynin travmatik anıları yeniden işlemesine ve bu anılara bağlı rahatsız edici duygusal tepkilerin azalmasına dayanır (Maxfield vd., 2008). Bu prosedür ile, uçuş fobisi gibi travmaya dayalı fobiler üzerinde olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Nazari vd., 2011). EMDR odaklı uçuş fobisi terapileri, bireyin uçuşa dair travmatik anılarını işleyerek korku tepkisini azaltmayı hedefler. Terapist, danışanın travmatik anılarına odaklanmasını sağlayarak göz

hareketleri gibi çift yönlü uyarım teknikleri kullanır (Maxfield vd., 2008). Bu süreç, beynin travmatik bilgileri yeniden işlemesine olanak tanır ve bu anılara verilen duygusal tepkiyi azaltır.

4. Literatürde EMDR'nin Uçuş Fobisine Etkisi

EMDR'nin uçuş fobisi üzerindeki etkilerine dair spesifik çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, travmatik kökenli fobiler üzerinde genel olarak etkili olduğu yönünde güçlü kanıtlar bulunmaktadır (Horst vd., 2009). Bir çalışmada, uçuş fobisi olan bir grup bireyde EMDR terapisinin hem travma odaklı hem de fobiye yönelik müdahalelerde belirgin iyileşmeler sağladığı gözlemlenmiştir (Boeijen vd., 2016). Bu çalışmada, EMDR'nin sadece korku tepkisini değil, aynı zamanda bu fobiye eşlik eden bedensel duyuları da önemli ölçüde azalttığı rapor edilmiştir. Lapsekili ve Yelboğa'nın (2014) uçuş fobisinde EMDR'nin etkinliği üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, fobik korku deneyimleyen danışanda, gerçekleştirilen EMDR terapisi seanslarının ardından korku ve kaçınmanın ortadan kalktığı belirtilmiştir.

Diğer çalışmalar ise, EMDR'nin uçuş fobisine karşı daha geniş çapta kullanılabilmesi için daha fazla araştırma gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, EMDR'nin uçuş fobisi üzerindeki potansiyel etkinliği, özellikle bireysel travma ve anksiyete bozuklukları üzerinde sağlanan olumlu sonuçlar üzerinden değerlendirilebilir (Rothbaum vd., 2014).

Literatür incelendiğinde, EMDR ve uçuş fobisinin işlendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sebeple, çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada sunulan iki olguda, uçuş fobisinde EMDR terapisinin uygulanabilirliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Her iki olgunun da süreci, EMDR Avrupa Akredite Uygulayıcılar tarafından yürütülmüştür.

Olgu 1

43 yaşında evli erkek danışan, kendisini sakin, mükemmeliyetçi ve zaman zaman kaygılar yaşayan bir birey olarak tanımlamaktadır. Geçmiş öyküsü incelendiğinde aile öyküsünde telaşlı ve kaygılı bir anne ile zaman zaman duygusal ihmale yol açan olaylarla karşılaşma durumunun olduğu belirtilmiştir. Baba ise daha sınırlı iletişimde olan, aile yaşantısına çok dahil olmayan ve genellikle iş yaşamı ile ilgili olan biridir. Aile öyküsünde ve bireysel öyküsünde tanılanmış bir psikiyatrik rahatsızlık durumu yoktur. İş ve aile yaşantısı son dönemlerde çalkantılı süreçlerden geçmiş ve bunun nihayetinde bindiği bir uçak yolculuğunda panik atak benzeri bir atak süreci geçirdiğinden bahsetmiştir. Bu atak esnasında çarpıntı, nefes darlığı ve yoğun kaygı yaşadığını belirtmiştir. Bu olay sonrasında uçak yolculuklarından kaçındığını, eğer mümkünse diğer araçlarla seyahat etmeye çalıştığını, iş ve sosyal yaşantısında uçak kullanmadığı için zorluklar yaşadığını bu durumda kendisi için günden güne sorun oluşturduğundan bahsetmiştir. Danışan psikiyatrik değerlendirme amacıyla psikiyatri hekimine yönlendirilmiş ve yapılan değerlendirmede herhangi bir kişilik patolojisi saptanmamış olup özgül fobi ekseninde uçuş fobisi olduğu belirtilmiştir. Bu tanıdan hareketle danışanla uçuş fobisi üzerine EMDR terapi süreci başlatılmıştır.

Olgu 2

56 yaşında evli, kadın danışan, kendisini kaygı ve korkuları olan bir kişi olarak tanımlamaktadır. Danışan, uçak korkusunun yanı sıra, doktor ve hastalıklardan da korkmakta ve otobüs yolculuklarında kaygı yaşamaktadır. Geçmiş öyküsünde eleştirel ve müdahaleci bir aileye sahip olduğunu belirtmiştir.

Danışan yaygın anksiyete bozukluğu tanısı almış, aynı zamanda da sedef hastasıdır. Stres oluşturan durumların ardından, sedef hastalığının seyirinde artış olduğunu belirtmektedir. Eşinin bir dönem iş ile ilgili farklı bir şehirde yaşamasından dolayı, onu ziyaret amaçlı bindiği bir uçak yolculuğunda atak yaşadığından bahsetmiştir. Bu atak sırasında nefesinde daralma, çarpıntı, kaslarının güçsüzleşmesi ve yoğun kaygı yaşadığını belirtmiştir. Uçak seyahatinde yaşadığı bu panik halinde başını öne eğerek cenin pozisyonunda kaldığını, yanındaki yolcunun onunla iletişime geçmesinin ardından yavaş yavaş rahatladığını ve sakinleşebildiğini aktarmıştır. Bunun ardından zorunlu olmadıkça uçak yolculuklarından kaçındığını, eğer yolculuk yaparsa da ardından sedef hastalığında strese bağlı artış yaşadığını ve uçuş esnasında kaygısını yönetmekte çok zorlandığını belirtmiştir. Danışana fobilerin kaynaklanma sebepleri hakkında bilgilendirme yapılmış ve kapsamlı bir terapi planı ve EMDR çalışması yapılmasının gerekliliği aktarılmıştır. Ancak, danışanın yakın tarihli bir yolculuğu olduğundan ihtiyaç doğrultusunda sadece uçuş fobisi odaklı EMDR terapi süreci başlatılmıştır.

Terapi Planı ve Uygulama

Her iki danışanda EMDR ile ilgili bilgilendirilerek onamları alınmıştır. Danışanlarda öncelik sürecin daha sağlıklı devam edebilmesi adına stabilizasyon çalışmalarına ayrılmıştır. Bu bağlamda danışanlara, uçak yolculuğunun nasıl gerçekleşeceğine dair 6 adımdan oluşan bilgilendirme yapılmıştır.

Bunlar;

- Havaalanlarının standartlarının ve güvenliğinin nasıl sağlandığına dair bilgi,
- Pilot seçimi ve yaşantılarına dair bilgi,
- Pilotların uçak içindeki görevlerine dair bilgi,
- Kabin ekibinin seçimi ve yiyecek içecek dağıtmak dışındaki görevlerinin neler olduğu,
- Yer ekibinin seçimi ve görevleri,
- Uçuşun bedenimize olumsuz etkileri ve bunları indirmek için kullanılan sistemler

Bu bilgilendirmeye ek olarak EMDR kaynak çalışmalarına da yer verilmiştir. Olgu 1’de herhangi bir zaman kısıtlaması olmadan bir çalışma gerçekleştiğinden uçak ile ilgili kişinin ilk anısı, en kötü anısı ve en son yaşadığı olay çerçevesinde bir terapi planı oluşturulmuştur. Bu anıların çalışılmasının ardından danışanın, zihninde canlandığı en kötü senaryo ve imajların ele alındığı EMDR Flashforward protokolü uygulaması yapılmıştır. Bu protokolün tercih edilme sebebi, bireylerin zihinlerinde oluşturdukları korku ve kaygıyla ilişkilendirdikleri en kötü sahneleri ele almasıdır. Uslusoy (2023), sosyal kaygısı olan bireylerle gerçekleştirdiği çalışmada, sosyal ortamlar için fobik kaçınma gösteren bireylerde Flashforward protokolü uygulamış ve çalışılan en kötü sahneler üzerinde duyarsızlaşmanın gerçekleştiği bilgisi aktarılmıştır. Flashforward protokolü, fobi terapisinde de başarılı bir şekilde kullanılan bir yöntem olduğundan bu çalışmada da tercih edilmiştir.

Bu sürecin sonunda Olgu 1, 2 kez uzun uçuş süresi olan dış hat ve 3 kez de kısa mesafeli iç hat uçuşu gerçekleştirmiş ve herhangi bir problem yaşamamıştır. Olgu 1’in uçak fobisi dışında deneyimlediği kaygılara yönelik terapi süreci ise devam etmektedir.

Olgu 2' de ise Olgu 1' den farklı olarak bir zaman kısıtlaması ve belirli bir tarihte uçuşu olduğundan, sadece uçuş korkusu üzerine çalışma planlanmıştır. Bu planlama neticesinde danışanın deneyimlediği en kötü uçuş anısı ve zihninde canlanan en kötü senaryo ve imajların işlendiği EMDR Flashforward protokolü uygulanmıştır. Bu çalışmaların ardından danışan 2 kez orta mesafeli dış hat, 2 kez de kısa mesafeli iç hat uçuşu gerçekleştirmiş ve uçuşlarında ve sonrasında herhangi bir sorun belirtmemiştir. Bununla birlikte, uçuş sonrasında genellikle strese bağlı olarak sedef hastalığının tetiklendiğini aktaran danışan, EMDR çalışmasının ardından yaptığı uçak yolculuklarının akabinde sedef hastalığında herhangi bir tetiklenme olmadığını belirtmiştir.

Her iki olgudan çıkarılan sonuca göre, bireylerin bilmedikleri ve korku yaratan bir nesne ile karşılaşmasının onlarda oluşturduğu korku ve fobik kaçınmanın doğal bir süreç olabildiğini kabul etmelerinin ardından uçuş ve uçak prosedürü hakkında bilgi sahibi olmalarının stabilizasyonu artırdığı görülmüştür. Bununla birlikte, Olgu 2' de aktarılan sadece uçuş fobisine uygulanan sınırlı EMDR çalışmasının sonucu ile Olgu 1 olarak aktarılan uzun süreli terapi planlaması yapılarak halen süreci devam eden danışanın uçuş fobisi çalışmasının sonucundaki deneyimlerinin aynı olduğu görülmüştür. Öte yandan, Olgu 1' in kaygı üzerine oluşturulan terapi planında süreci devam etmesine rağmen, danışanın tolerans aralığının arttığı fark edilmiş ve uçuş fobisine yapılan müdahalenin işlevsel olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, her iki danışanda da EMDR uygulamasının ardından benzer sonuçlar elde edilmesi, uçuş fobisinin danışanlarda duruma özgü olarak çalışabileceğini göstermektedir.

5. Sonuç

Fobiler üzerinde EMDR terapisinin uygulandığı çalışmalar literatürde yer almaktadır. Marquis (1991) uçuş fobisi, yükseklik ve hayvan fobileri Kleinknecht (1993) kan ve enjeksiyon fobileri, Muris ve Merckelbach (1995), örümcek fobisi De Jongh ve Ten Broeke (2007) kusma fobisi ve Schurmans (2007) ve De Roos ve De Jongh (2008) boğulma fobisi üzerinde yaptıkları EMDR çalışmalarının sonuçlarına göre, EMDR terapisinin fobiler üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu görülmektedir. Faretta ve Farra (2019) yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, EMDR terapisinin özgül fobiler için etkili olabileceğini bulgusuna ulaşmışlardır.

Bu bilgidен hareketle, olgularımızın her ikisine de uçuş fobisine yönelik EMDR terapisi uygulanmış, uygulamanın ardından danışanlarla yapılan görüşmede uçuş ile ilgili kaygı ya da fobik kaçınma yaşamadıkları aktarılmıştır. Ayrıca takip eden 6 ay içerisinde de çeşitli uzunluklarda uçak yolculuğu deneyimlemiş ve artık uçaktan kaçınma reaksiyonu göstermediklerini bildirmişlerdir. Olgularımızdan edinilen sonuç literatürde bildirilen travma ile ilişkili fobi türlerinde EMDR' nin etkili olduğu sonucu ile uyum göstermektedir. Bu bağlamda, literatürle uyumlu olarak EMDR yaklaşımının uçuş fobisinde etkili olabildiği sonucuna ulaşılabilir.

EMDR literatürü incelendiğinde, bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların ve kaynakların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan olguların, EMDR alanında gerçekleştirilecek yeni çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda, literatüre katkı sağlamak amacıyla, farklı fobilere yönelik gerçekleştirilen çalışmaların kaydedilerek uzun dönemli etkinliğinin gözlenmesi ve etkinliğinin araştırması sağlanabilir. Travmaya dayalı fobilerde, travmatik anıların işlenmesindeki başarısı göz önüne alındığında, EMDR' nin uçuş fobisi üzerindeki etkinliği desteklenmektedir. Ancak, bu spesifik fobi üzerinde daha fazla deneysel çalışma yapılması, terapinin uzun vadeli etkilerinin ve uygulanabilirliğinin daha net anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Özellikle EMDR'nin çift yönlü uyarım mekanizmasının uçuş fobisinin spesifik tetikleyicileri üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı inceleyen çalışmaların yapılmasının yanı sıra, EMDR'nin diğer terapi yöntemleriyle (örneğin, BDT) karşılaştırmalı çalışmalarda yer alması, terapisinin etkinliği konusunda daha geniş bir perspektif sunabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma EMDR terapisinin uçuş fobisi üzerinde etkili bir yöntem olabileceğini öne sürmektedir. Mevcut çalışmalar ve aktarılan olgu sunumlarının sonucuna göre, EMDR'nin uçuş fobisinin neden olduğu travmatik anıları işleyerek, bireylerde fobiye karşı gelişen aşırı korku ve kaygıyı azalttığını göstermektedir. Ancak, bu konuda daha fazla randomize kontrollü çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Yazarların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedirler.

Kaynakça

- Birliği, A. P. (2013). Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı. *Beşinci baskı, E Köroğlu (Çev. Ed.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.*
- Boeijen, C. A., Spinhoven, P., Van Gerwen, L. J., & Van Dyck, R. (2016). Treating fear of flying: A randomized controlled trial of in vivo exposure vs. eye movement desensitization and reprocessing. *Behavior Research and Therapy, 74*, 61-70.
- De Jongh, A., & ten Broeke, E. (2007). Treatment of specific phobias with EMDR. *Journal of EMDR Practice and Research, 1*(1), 47. <https://124.im/BZ05>
- De Jongh, A., Van den Oord, H. J. M., & Ten Broeke, E. (1999). EMDR treatment for trauma-related complaints: A controlled study. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 30*(2), 91-102.
- De Roos, C., ve De Jongh, A. (2008). EMDR treatment of children and adolescents with a choking phobia. *Journal of EMDR Practice and Research, 2*(3), 201-211. <https://124.im/9tLN1>
- Eaton, W. W., Bienvenu, O. J., & Miloyan, B. (2018). Specific phobias. *The Lancet Psychiatry, 5*(8), 678-686. [https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(18\)30169-X/abstract](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(18)30169-X/abstract)
- Faretta, E., & Dal Farra, M. (2019). Efficacy of EMDR therapy for anxiety disorders. *Journal of EMDR Practice and Research, 13*(4), 325-332. <https://124.im/RH5I>
- Gray, R. (2017). Uçağa binmek vücudumuzu nasıl etkiliyor? Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-41918004> Erişim Tarihi: 19.07.2024.
- Horst, R., Wessel, I., & De Jongh, A. (2009). Effectiveness of EMDR in reducing fear of flying: A case report. *Journal of Anxiety Disorders, 23*(8), 1027-1032.
- Kleinknecht, R. A. (1993). Rapid treatment of blood and injection phobias with eye movement desensitization. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 24*(3), 211-217. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(93\)90023-P](https://doi.org/10.1016/0005-7916(93)90023-P)

- Laker, M. (2012). Specific phobia: flight. *Activitas Nervosa Superior*, 54, 108-117. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03379588>
- Lapsekili, N., ve Yelboğa, Z. (2014). Treatment of flight phobia (aviophobia) through the eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) method: a case report. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27(2), 168. <https://dusunenadamdergisi.org/article/307>
- Leeds, A. M. (2015). *Klinisyenler, Süpervizörler ve Danışmanlar için Standart EMDR Terapi Protokolleri Hakkında Bir Rehber*. Universal Yayıncılık, İstanbul.
- Marquis, J. N. (1991). A report on seventy-eight cases treated by eye movement desensitization. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 22(3), 187-192. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(91\)90015-W](https://doi.org/10.1016/0005-7916(91)90015-W)
- Maxfield, L., Melnyk, W. T., & Hayman, G. C. (2008). A working memory explanation of EMDR's effects. *Journal of EMDR Practice and Research*, 2(4), 247-261.
- Muris, P., ve Merckelbach, H. (1995). Treating spider phobia with eye-movement desensitization and reprocessing: Two case reports. *Journal of Anxiety Disorders*, 9(5), 439-449. [https://doi.org/10.1016/0887-6185\(95\)00023-H](https://doi.org/10.1016/0887-6185(95)00023-H)
- Nazari, H., Momeni, Z., & Tarrahi, M. J. (2011). Comparing EMDR and exposure therapy in the treatment of flight phobia: A pilot study. *Journal of Clinical Psychology*, 67(7), 742-749. [https://doi.org/10.1016/0887-6185\(95\)00023-H](https://doi.org/10.1016/0887-6185(95)00023-H)
- Oakes, M., & Bor, R. (2010). Fear of flying and its treatment. *Journal of Air Transport Management*, 16(6), 312-316.
- Özant, N., ve Kelleci, M. (2021). Uçuş korkusu üzerine nitel bir çalışma. *Journal of Aviation Research*, 3(2), 173-189. <https://doi.org/10.51785/jar.911774>
- Rothbaum, B. O., Anderson, P., Zimand, E., Hodges, L., Lang, D., & Wilson, J. (2014). Virtual reality exposure therapy and EMDR for fear of flying. *Journal of Anxiety Disorders*, 20(6), 962-980.
- Schurmans, K. (2007). A clinical vignette: EMDR treatment of choking phobia. *Journal of EMDR Practice and Research*, 1(2), 118-121. <https://124.im/Qh18>
- Shapiro, F. (2001). Eye movement desensitization and reprocessing: Basic principles, protocols, and procedures. *Guilford Press*. <https://124.im/qHwF19c>
- Shapiro, F. (2016). EMDR: Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme. Temel Prensipler, Protokoller ve Prosedürler. *İstanbul, Okuyanıs*.
- Şahin, M. (2019). Korku, kaygı ve kaygı (anksiyete) bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 117-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/50855/663245>
- Uslusoy, Ö. (2023). *Sosyal kaygısı olan bireylerde EMDR terapisinin uygulanması ve etkisinin incelenmesi*. (Tez No. 808361) [Yüksek Lisans Tezi, Topkapı Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Van Gerwen, L., & Bor, R. (2017). *Psychological perspectives on fear of flying*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315245737>

Van Gerwen, L. J., Spinhoven, P., Van Dyck, R., & Diekstra, R. F. W. (2003). Multicomponent standardized treatment programs for fear of flying: Description and effectiveness. *Cognitive and Behavioral Practice, 10*(1), 42-51. [https://doi.org/10.1016/S1077-7229\(02\)80007-4](https://doi.org/10.1016/S1077-7229(02)80007-4)

Wardenaar, K. J., Lim, C. C., Al-Hamzawi, A. O., Alonso, J., Andrade, L. H., Benjet, C. D., ... & De Jonge, P. (2017). The cross-national epidemiology of specific phobia in the World Mental Health Surveys. *Psychological medicine, 47*(10), 1744-1760. <https://doi.org/10.1017/S0033291717000174>

Araştırma Makalesi/Research Article

Hegemonya Bağlamında Youtube Yeni Nesil Kanaat Önderlerinde İdeoloji: Kafalar Kanalı Örneği

Ideology in the Context of Hegemony in Youtube's New Generation Opinion Leaders: The Case of the Kafalar Channel

Şemi Umut KARATAŞ

<https://doi.org/10.15659/tjss.2025.007>

ÖZ

Kitle iletişim araçları 15.yüzyılda baskı sanatının gelişmesi ile başlayan süreçle fiziki bağımlılık içerisinde ortaya çıkmaya başlasa da teknoloji, sanayileşme sonunda gelişerek bugünlerine gelmiştir. Sanayileşme sonucunda gerçekleşen teknolojik devrimler kişilerin bambaşka dünyalara ulaşmasını, haber alma sistemlerinin ve birçok enformasyonun gelişmesini sağlamıştır. Yıllar geçtikçe gelişen teknoloji, kitle iletişim araçlarında ses kullanımının da başlaması ile kitlesel enformasyonun yapısı değişmiştir.

Kitle iletişim aracı olarak, yayıncılığın gelişmeye başlaması, akabinde internet kullanımının başlaması ile iletişim artık kitleler arasına yayılmaya başlamıştır. Bugün gelinen noktada, sadece haberleşmek ya da bilgi almak için kullanılmayan, yaşam biçimlerinin, düşüncelerin, kültürlerin belirlendiği bir yapı oluşmuştur. Bu yapı sosyal medya uygulamalarının aracılığı ile meydana gelen kitlesel bir süreçtir. Kendi içinde birçok dala ayrılan, yayıncılık ve habercilik olarak farklı süreçlerin işlendiği sosyal medya kavramı da insan hayatının tam ortasında var olmuştur. Sadece evlerin içine girmekle kalmayıp her an ceplerde taşınan sosyal medya kavramı hayatın birçok anında enformasyon sunmaktadır. Bu enformasyonlar sosyal medyada bireylerin aracılığı ile yayılmaktadır. Uygulamaların artışı ve takipçi sayılarının çoğalması buna bir örnektir. Bu araştırma, hayatın her an içine dahil olan sosyal medya uygulamalarının ideolojik olarak nasıl rıza yaratımı gerçekleştirdiğini hegemonya bağlamı üzerinden ve yeni nesil kanaat önderlerinin nasıl oluştuğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirirken insanların birçok alanda sınırsız enformasyon ve görüntüye ulaşmak için kullandığı Youtube uygulaması üzerinden bir örnek ele alınacaktır. "Kafalar" adlı kanal üzerinden YouTube mecrasındaki videolar ile rızanın nasıl oluşturulduğunu ve bu rıza üzerinden kanal sahiplerinin nasıl yeni nesil kanaat önderleri olarak karşımıza çıktığı üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: hegemonya, kanaat önderleri, Youtube, sosyal medya

¹Arş. Gör. İstanbul Topkapı Üniversitesi/İletişim Fakültesi/Film Tasarımı ve Yönetimi Bölümü ORCID: 0009-0007-4056-1880

Başvuru/Received: 20.10.2024 Kabul/Accepted: 06.12.2024

ABSTRACT

Although the mass media started to emerge in physical dependence with the process that started with the development of the printing art in the 15th century, technology developed at the end of industrialization and has come to this day by moving. The technological revolutions that took place as a result of industrialization enabled people to reach completely different worlds, and the development of information systems and many information. The structure of mass information has changed with the developing technology over the years and the use of voice in mass media.

As a mass communication tool, with the development of broadcasting and the subsequent use of the internet, communication has now begun to spread among the masses. At the point reached today, a structure has emerged that is not only used for communication or information, but where lifestyles, thoughts and cultures are determined. This structure is a mass process that occurs through social media applications. The concept of social media, which is divided into many branches and in which different processes such as publishing and journalism are processed, has also existed in the middle of human life. The concept of social media, which not only enters the houses but is carried in the pockets at all times, provides information in many moments of life. This information is disseminated through individuals on social media. The increase in applications and the increase in the number of followers is an example of this. This research aims to reveal how social media applications, which are included in life at every moment, create ideological consent, through the context of hegemony, and how new generation opinion leaders are formed. While doing this, an example will be discussed over the Youtube application, which people use to reach unlimited information and images in many areas. It will be tried to focus on how the consent is created with the videos on Youtube through the channel called "Heads" and how the channel owners appear as the new generation opinion leaders through this consent.

Keywords: hegemony, opinion leaders, Youtube, social media

1) Giriş

Kitle iletişim araçlarının etkisinin zannedildiği kadar çok olmadığı dönemde, sınırlı etkiler döneminde ortaya atılan İki Aşamalı Akış Kuramı, Paul Felix Lazarsfeld ve Elihu Katz'ın "Personal Influence" yani "Kişisel Etki" adlı çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Sınırlı etkiler döneminden bir sonraki dönem olan güçlü etkiler dönemine kapı aralayan bu kuramda, dönemin başkanlık seçimi üzerinden bir araştırma yapılmıştır ve seçmenlerin seçim kararlarını etkileyen faktörler sorgulanmıştır. Bu araştırma davranışsal düzeyde 1940'lı yıllarda Amerika'nın Ohio eyaletinde çoğunluğunu kadınların oluşturduğu deneklerle yapılmıştır (Özçetin, 2020). Kitle iletişimin sorgulandığı, savaş döneminde sınırlı etkiler dönemi içinde yapılan bu araştırmalar birçok farklı kitle iletişim araştırmasına kapı aralamıştır.

Teknolojinin gelişmesi ile kitle iletişimi gün geçtikçe artmaktadır. Genç ve yetişkinler arasında, günün önemli bir kısmını sosyal medya platformlarında geçiren bireylerin sayısı giderek fazlalaşmaktadır. Hızlı tüketmek ve bilgiye çabuk erişme arzusu sosyal medyayı büyük bir güç haline getirmektedir. 2024 yılında Türkiye'de internet kullanımında 16-74 yaş arasındaki oranı %80,8 olurken YouTube uygulamasının tercih edilme oranı ise %71,3 olmuştur (http-1). Verilerin gösterdiği üzere ülkenin büyük çoğunluğu sosyal medyayı aktif kullanmaktadır. Gelişen teknoloji enformasyonun hızlı yayılmasını

ve geri dönüşlerin de bir o kadar hızlı olmasını sağlamaktadır. İnsanlar gelişmelerden haberdar olmak için Twitter uygulamasını, takip ettiği insanların hayatlarına dahil olmak için Instagram uygulamasını, eğlenmek için YouTube uygulamasını kullanmaktadır. Sosyal medya kavramı geliştikçe insanlar çok uzaklardan birbirlerine çok yakın olabilmektedir. Marshal McLuhan'a göre,

Kitle iletişim araçlarının geçirmiş olduğu değişimlerle beraber dünya küresel bir köy olmuştur. Dolayısıyla her şey birbirine daha yakın hale gelmiştir. Böylelikle bütün dünya mesajların ve görüntülerin esiri olmuştur. Her nasıl köylerde herkes her şeyi biliyor ve herkes birbirini tanıyorsa televizyon ve diğer kitle iletişim araçları sayesinde de dünyadaki her şeyden anında haber almak mümkün hale gelmiştir (Akt., Yaylagül, 2018).

McLuhan'ın açıklaması bu noktada bugün gelinen seviyeyi açıklamaktadır. Bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı son dönemde, herkesin sosyal medyada var olması birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Hızlı ve sınırsız erişim her türden doğruluğu ispatlanmamış enformasyonun topluma ulaşmasına sebep olmaktadır. Bu enformasyonlar Twitter, Facebook, Youtube gibi platformlar üzerinden gerçekleşebilmektedir. Bu bilgi akışını sağlayan en önemli faktör ise platformlardaki kişilerdir. Öyle ki herhangi bir enformasyonun akışını sağlayan kişinin kanaat önderliği yapıyor olmasını, iletişim konusunda belirli bir seviyede olmasından, güvenilir olmasından ve ulaştığı kitle sayısından anlayabilmekteyiz. Kanaat önderliğinin genel tanımına bakıldığında zaman, bir aracılık rolü gözükür. Mesajların kanaat önderine, kanaat önderinden de diğer insanlara yayıldığı bir yapı vardır. Youtuberlar örneğine baktığımızda üretilen içeriğin konusuna göre farklılık göstermesine rağmen benzer bir yapı görmektedir. Geleneksel kökleri ile bugünün dünyasında gelişmiş sistemler içindeki durum birbirine benzer ilerlemektedir. Bu yaş grubu bağlamında ideolojik düşünce oluşumu, kendilerine örnek aldıkları kişilerin/Youtuberların, gençler açısından yeni nesil kanaat önderleri oluşu, bu gruptaki genç insanlar üzerinde rıza üretimi gerçekleştirilmektedir.

1.1 Problem

Kitle iletişim araçları gelişen teknoloji ile tüm dünyaya ve evlere kadar yayılmıştır. Kapitalizmin ve kültür endüstrisi ürünlerinin giderek yayılması ve teknolojinin her alanda bu kadar hızlı kullanım olanakları sağlaması insanlar için bir cazibe noktası olmuştur. Yayılan bu teknoloji artık evleri aşmış, insanlara cep telefonlarıyla her mekânda ve saatte diledikleri bilgiye ve videoya ulaşma rahatlığını sağlamıştır.

Tüm bu rahatlık aynı zamanda kültür endüstrisi ürünlerinin hızla tüketilmesini ve kapitalist yönetim sisteminin işini kolaylaştırmıştır. Kültürel ve düşünsel alanın yönetimini sağlayan ve sadece ticari endüstrileşme değil kültürel endüstrileşmeyi de yayan egemen ideoloji, insanların tüm teknolojik ürünlerle olan ilişkisinde var olmaktadır. Bu var oluş, sistemli ve doğalmış gibi görünen fakat seçeneksiz ve kabul durumu yaratan içeriklerle doludur. Bu sistemli ve doğalmış gibi görünen, egemen ideolojinin zihinsel üretimi ise hegemonik bir rıza yaratımı gerçekleştirilmektedir. Bu yaratım süreci de sosyal medyada kanaat önderleri olarak sayılabilecek, takipçi sayısının fazlalığı ile var olan bireylerin insanlar üstünde ne gibi bir etkisi olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Bu yönetim şekliyle Youtuberlar, yeni nesil kanaat önderi gibi konu, içerik, montaj veyahut diğer içeriklerle takipçilerinde bir görüş, düşünce yapısı oluşturmaktadır. Sosyal medyanın kullanım profili ve YouTube içerik üreticileri, yeni nesil kanaat önderi olarak nasıl bir durum yaratabilir sorusu önem arz etmektedir. Bu çerçevede "YouTube içerik üreticileri izleyenler üstünde yeni nesil kanaat önderi olarak hegemonik bir rıza süreci oluşturur mu?" sorusu, bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2 Amaç

Çalışmanın genel amacı, Youtube içerik üreticilerini hegemonik bağlamda inceleyip, yeni nesil kanaat önderi olarak izleyenler üstünde etki yaratıp yaratmadıklarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda ise çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Hegemonya ve kanaat önderi Nedir?
 - i. Kanaat önderleri toplumu nasıl etkiler?
2. Youtube ve ideoloji arasında bağlantı var mıdır?
 - i. Youtube, Türkiye’de daha çok hangi amaçla kullanılır?
3. İçerik üreticileri ve kanaat önderleri arasında bir ilişki var mıdır?
 - i. İçerik üreticileri kanaat önderi olarak tanımlanabilir mi?
 - ii. İçerik üreticilerinin izleyen üzerinde etki bırakır mı?

1.3 Önem

Bu çalışma, Youtube kullanıcılarının tükettikleri içeriklerin hangi çerçevede gerçekleştirildiğini göstermeye çalışmaktadır. Uygulamayı kullanan bireylerin izledikleri ürünlerin nasıl bir yol ile kendilerine ulaştığını, içerik üreticilerinin bu noktada nasıl bir işlevi olduğunu anlatmaya çalışması ve hegemonik olarak rıza üretiminin Youtube içerik üreticileri aracılığıyla izleyenlere nasıl ulaştığını göstermek açısından önemlidir. Özellikle Türkiye’de Youtube içerik üreticilerinin hegemonik bağlamda ele alınıp, yeni nesil kanaat önderleri olarak nasıl bir çerçevede içerik ürettiklerini gösteren bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1.4 Varsayımlar

- Youtube videolarının izleyenleri etkilediği varsayılmaktadır.
- Youtube’daki içerik üreticilerinin Kanaat Önderleri ile aynı görevi yaptıkları varsayılmaktadır.
- Youtube platformunun hegemonik bağlamda önemli bir platform olduğu varsayılmaktadır.

1.5 Sınırlılıklar

- Çalışmada aşağıda bulunan maddeler sınırlılık olarak kabul edilmiştir.
- Çalışma, Kafalar kanalı ve kanalın 2018 yılında yayımlanmış olduğu 3 video ile sınırlıdır.
- Çalışmada bağlam sadece Hegemonya ile sınırlıdır.
- Çalışma sadece YouTube platformu ile sınırlıdır.
- Çalışmada ideolojik çerçeve Althusser’in ideolojisi ile sınırlıdır.
- Çalışma, sosyal bilimler alanındaki çalışmaların tamamında olduğu gibi insan unsuruyla sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Kanaat Önderliği: Kanaat önderi kavramı, kendi görüşleriyle toplumu etkileyebilen, yön verebilen, aileden başlayıp diğer meslek gruplarını da içine alabilen derecede geniş bir grubun oluşturduğu yapı olarak açıklanmaktadır.

Hegemonya: Hegemonya kavramı sınıflı toplumlarda egemen ideolojinin kendi varlığını devam ettirmek için toplum üzerinde baskıcılıktan ziyade rızadan kaynaklanan bir onay süreci yaratması durumudur.

YouTube: Video izleme ve paylaşım platformu.

Youtuber: Youtube’da yayınlanmak üzere video içerik üreten, paylaşan, yaptığı içerik paylaşımları sayesinde başkaları tarafından takip edilen kişilere “Youtuber” denmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi ve içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırma yöntemi, Pozitivizm etkisinde ortaya çıkmış, 1990’larda bilimin daha da gelişmesi ile ilk önce sağlık alanında sonra da sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmacısına özgürlük alanı sağlamaktadır. Öyle ki, Creswell & Creswell’e (2018) göre “süreçler nicel araştırma yöntemlerine göre aynı olsa da nitel araştırma yöntemi, data analizlerinde özgün yöntemlere, yazı, görsel verilere ve çeşitli tasarımlara dayanmaktadır.” Nitel araştırmacı, bireyle iç içe araştırma yaparken, araştırmayı yapacağı kişi neredeyse orada olabilir. Yer ve mekân açısından özgürlüğe sahiptir. İncelediği her veriyi kendi düşünce sistemine göre yorumlayabilmektedir. En önemlisi holistik yani bütüncüdür. Creswell & Creswell’e (2018) göre “Nitel araştırma verileri görsel işitsel ve dijital materyalleri içerir. Bu veriler, bir fotoğrafın, sanat eserinin, video kasetin, internet sitesinin, mailin, yazılı mesaj, sosyal medya mesajı ya da herhangi bir ses verisinin bir formu olabilir.” Nitel araştırma yöntemi tarihsel olarak Pozitivizm etkisini eleştirir ve tek bir gerçeğe dayanmaz. Bu eleştiri ise Karl Popper, Thomas Kuhn gibi bilimcilerin kuramlarına dayanmaktadır. Karl Popper, bilimin ilerleyebilmesi için yanlışlarından kurtulması ve sadece doğruların ortada kalmasını önemli bulmuştur. Böylelikle de yanlışlanabilir süreçlerin var olması gerektiğini ele alarak “yanlışlanabilirlik” söylemini geliştirmiştir. Her nasıl doğa bilimlerinde sayısal verilerin kesinliği önem arz etmiş olsa da sosyal bilimlerde bu durum aynı süreçlerle işlememektedir. İnsanı temel alan ve davranışsal düzeylerde incelemeler yapan nitel araştırmalar farklı gerçeklere ve yorumlamaları daha kabul edilebilir kılmaktadır. Nitel araştırmada gözlem, görüşme, belge, sözel açıklamalar, görüntüler kullanılmaktadır.

İçerik analizi yöntemi bir metni (yazınsal ya da görsel alanda) tasvir etmek ya da açıklama değil, metnin içeriklerinden sosyal durumlara ve gerçeklere yönelik çıkarımlar yapmaktır. Bu noktadan bakıldığı zaman ise araştırmada içerik analizi yönteminin kullanılması ve üç video ile sınırlandırılması araştırmaya pozitif yönde etki etmektedir. Bu çerçevede, araştırmada incelenecek olan Kafalar adlı YouTube kanalının da 2018 yılındaki başkanlık seçimi öncesindeki 3 videosu incelenecektir. Bu üç videonun incelenmesinin amacı, kanalın genel yapısının aksine sadece 2018 başkanlık seçimi döneminde devlet kademesinden önemli insanların konuk alınmasıdır. Ele alınan ve incelenen 3 ayrı video olması da nitel araştırma yöntemlerinde data verisi toplama açısından önemlidir. Ele alınan 3 videoda konuklarla, videonun konusu gereği yapılan görüşmelerde gerek mekânsal olarak gerek sonunda yapılan röportajlarla seçimler çerçevesinde yapılan görüşmeler dikkat çekmektedir.

Kısaca, bu çalışma üzerinde kullanılacak olan yöntem ile elde edilen verilerle doğru ve tutarlı bir sonuca ulaşmaya, birden fazla kez sınanmış yöntemlerle elde edilen veriler incelenip bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

3. Hegemonya Kavramı ve Gramsci

İtalyan Marksist düşünür Gramsci 1891 – 1937 yılları arasında yaşamış ve eserlerini üretmiştir. Felsefe, dil, sosyoloji ve kültürel alanda çalışmaları olan Gramsci, aynı zamanda İtalyan Komünist Partisi’nin de kurucusudur. Faşizmi eleştirdiği için hayatının büyük bir bölümünü hapisanede geçirmiş olan Gramsci bu süre zarfında da birçok farklı alanda 3.000 sayfa yazı ve analiz yazmıştır.

Gramsci farklı alanlarda çalışmasına rağmen asıl alanı toplumdur. Kapitalist toplumlarda üretim, tüketim ve yönetim ilişkilerinin nasıl olduğunu Marksist bağlamda ele almaktadır. Marksist bağlamda ele almasının sebebi kapitalist toplumlarda üretim ilişkilerinin sürdürülmesindeki devlet ilişkisidir. Gramsci'ye göre sınıflı toplumlarda başat sınıfın egemenliği sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda politik ve kültürel alanlarda da sınıfsal güçlenmeye hizmet etmektedir (Yaylagül, 2018). Politik ve kültürel alanlardaki sınıfsal güçlenme ideolojinin devamı için gereklidir. Devletin sivil alandaki varlığını ise Marx, küçük bir azınlık toplumun genelini nasıl yönetiyor sorusuyla sorgular (Yaylagül, 2018). Gramsci durumu açıklamak adına hegemonya kavramını ortaya atmaktadır. Hegemonya kavramı sınıflı toplumlarda egemenin kendi varlığını devam ettirmek için toplum üzerinde baskıcılıktan ziyade rızadan kaynaklanan bir onay süreci yaratması durumudur. Gramsci'ye göre azınlık grup çoğunluk grubu yönlendirmektedir. Bu durum bir dünya görüşüdür. Dünya görüşünün toplumun genelindeki kabul edilme durumudur. Bu kabul edilme durumu ise kitle iletişim araçları ile çok daha rahat bir şekilde yapılmaktadır. Alımlayıcıların iletişim kanallarıyla "farkındasız" şekilde alımladığı her veri buna sebebiyet vermektedir. Gramsci, buradaki hegemonya kavramı ve kabul ettirme durumunun nasıl olduğuna odaklanmıştır. Öyle ki Gramsci, hegemonya kavramını ele alırken sadece iktidarın üzerinden ele almanın yanı sıra kapitalist devletlerin yönettiği insanlar üzerindeki baskısına karşın bu baskı iktidarının nasıl üstü kapalı olduğuna ve yönetilenlerin bilincinde nasıl bu kadar kolay gizli kalıp, bilinçdışı şekilde kabul edildiğine odaklanmıştır (Dağdeviren, 2020).

Burada bir denetim mekanizması görülmektedir. Toplumun küçük bir grubunun çoğunluğu yönlendirmesi bir denetleme süreci de yaratmaktadır. Gramsci'nin aydınlar ve kitle iletişim araçları söylemi de bu noktada devreye girmektedir. Gramsci'ye göre bu fikirlerin yayılmasındaki organik aydınlar din öğretmenleri, kitle iletişim araçları çalışanları ve öğretmenlerdir. Tüm bu aydınlar da yaygın ideolojiyle rıza yaratmaya çalışmaktadır. Rıza yaratımı bir noktada ideolojik anlamda denetlenmeye yaklaşmaktadır. Bu denetleme durumu üzerine düşünen Gramsci, küçük azınlığın nasıl yönetildiği üzerine odaklanmaktadır.

Dönemin toplumsal durumu, teknolojik gelişmeler ve sosyolojik durumuna bakıldığı zaman Gramsci ortaya kitle iletişim araçları örneğini atmaktadır. Kitle iletişim araçları gibi araçlarla ideolojik anlamda varlığını devam ettiren azınlık grup ilk önce fikirlerin benimsenmesine odaklanmaktadır. Bunun için o yılların toplumsal durumuna bakıldığında dönemin milliyetçi ve küçük burjuvazisi görülmektedir. İşçi sınıfının gelişmesinin önünün kesilmesi için bu duygular toplumun geniş kitlelerine benimsetilmektedir. Bu benimsetilme durumu kitle iletişim araçları kullanılarak yapılmaktadır. Yaylagül'e (2018)'e göre; kitleleri yöneten azınlık grup kitle iletişim araçlarının bütün kontrolüne sahiptir. Tüm bu gücü sadece kitle iletişim araçları aracılığı ile kullanmaz. Ek olarak organik aydınlar olarak tanımladığı din adamları, öğretmenler gibi kitlelerle çalışan ve fikren söylemlerini rahatlıkla çoğunluğa ulaştırabilen kişiler, egemen azınlığın görüşlerinin yayılmasına katkı sağlamaktadır.

Gündelik anlamda yaygın kullanılan dili toplumun geneline nüfuz ettirerek ve anlaşılır kılarak görüşlerin yayılmasına ve dahi egemen kitlenin yerinin sağlamlaşmasına da neden olmaktadır. Rızanın yeniden üretilmesi ve kazanılması önemlidir. Bunun için sağduyu, toplumlara yaşam yollarını kendi sistemiyle gösterirken, benliğini değişen bütün toplumsal dinamiklere uydurarak yeniden üretir ve böylelikle egemenlik devam etmiş olur. Egemen ideoloji Gramsci'nin de söylediği gibi rızayı yeniden üreterek toplumda bir ideolojik devamlılık sağlamakta ve kendi zenginliklerini, kültürünü, kazanmış

olduklarını korumak adına birer değer olarak topluma yaymaktadır. Gramsci, Hegemonya kavramını açıklarken toplumu yöneten grubun sadece ideolojik değil aynı zamanda kültürel kontrolünü de kullanmaktaydı (Oçak, 2018).

Egemen ideoloji bu kontrolü gerçekleştirirken pek tabii sadece siyasal toplum açısından değil kültürel açıdan da sağlamak zorundadır. Egemen ideoloji varlığını korumak için zor kullanmaktan öte bir fikir birliğine de ihtiyaç duymaktadır. Topluma ulaşmadaki en büyük araçlardan biri de kültürel değerlerin artık endüstrileştiği ve hatta endüstrinin de kültürleştiği noktada kitle iletişim araçları olmaktadır. Kültürel varlıkların içerisinde yeniden üretim ve rıza teşkilatının kurulması ideolojik bağlamda dönemin yapısı içerisinde önemlidir. Hegemonya kültürel anlamda meşru olabilmek için sadece siyasal alana değil sivil ve kültürel değerlere de dahil olmaktadır. Sivil toplum hegemonya açısından rızayı anlatırken siyasal toplum ise zor kısmını anlatmaktadır. Oskay (1980), Hegemonya'nın ve ideolojinin egemen sınıfın içinde yaşanan çatışmanın ve zorlamanın bir sonucu olduğunu, ek olarak ise egemen sınıflar içindeki kesimlerin birbirleri ile yaşadıkları çelişkilerin aksine karşıt sınıfların içerdiği çelişkilerin doğurmuş olduğu bir zorlama olduğunu anlatmaktadır

Sonuç olarak Thomas (2013)'e göre iktidar sürekliliğini sadece siyasi açıdan yani partiler ya da seçim özelinde değil aynı zamanda bunu kitle iletişim araçları olan televizyon, gazete, yayınevleri, eğitim, spor gibi birçok alanda gerçekleştirmektedir Tüm bu hegemonya çarkının işleyişi ise azınlığın büyük çoğunluğu kitle iletişim araçlarını kullanıp bilinçdışı bir sürece iterek, dilediği mesajları kabul ettirmesi ile dönmektedir.

4. Kanaat Önderleri

Matematik ve psikoloji bölümlerinde okumuş olan Paul Lazarsfeld, sosyal psikoloji çalışmalarına önem veren bir akademisyendir. 1928 yılında çeşitli kurumlar aracılığı ile psikolojik merkez kuran Lazarsfeld, 1931-1932 yıllarında radyo dinleyicilerinin programları neden tercih ettikleri üzerine bir çalışma yapmıştır. 1941 yılına gelindiğinde ise Columbia Üniversitesi'nde sosyal araştırmalar bölümünü kurmuştur. Dönem içinde yaptığı birçok araştırma vardır.

Lazarsfeld, Berolson ve Gaudet, Columbia Üniversitesi'nde 1940-48 yılları arasında yapılan çalışmalarda kitle iletişim araçlarının tahmin edildiği kadar güçlü olmadığını keşfetmişlerdir. İlk araştırmalar oy verme alışkanlıkları üzerinden yapılırken, bu dönem içerisinde insanların oy vermedeki kaygısının "aracı" olarak algılanan kanaat önderleriyle değiştiği gözlemlenmiştir (Rogers ve Chaffe 2019). İlk çalışmaları olan "People Choice" ile kitle iletişimin etki ve sınırlı etkilerini gözlemlemişlerdir. Lazarsfeld ve diğer kuramcılar medyadan gelen mesajların çoğunun seçmenlere ulaşmadığını belirterek siyasal anlamda kişilerin iletişimleri arasında kanaat önderlerinin önemini vurgulamışlardır. Berolson ve Lazarsfeld, medyanın izleyiciler üzerindeki etkisi konusunda araştırmacı olarak kişilerarası iletişimin rolünün ne olduğunu incelemişlerdir (Akt., Yaylagül,2018). Yapılan araştırmalar sonucunda Lazarsfeld ve diğer araştırmacılar, insanların karar verme yetkilerinde, Hipodermik İğne ya da Sihirli Mermi modellerinin aksine kanaat önderlerinin etkisinin daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Bunların sonucunda paradigmatik değişiklik yaşanan dönem olan sınırlı etkiler dönemine geçiş yapılmıştır (Güz ve Demirtaş 2020). Kanaat önderliği kavramının birçok tanımı vardır. Öyle ki Okay ve Okay (2013), kanaat önderlerini, görüşleriyle insanları, kurumları, aileden başlayan ve genele yayılan bütün meslek ve konumdakileri de kapsayan grup olarak açıklarken, Kaymaz (2013) ise ekler ve kitle iletişimdeki güçlü mesajların topluma ileten, sözüne güvenilen ve içinde bulunduğu grupta daha üst bir konumda olanların kanaat önderi olduğunu söyler (Akt., Boran, 2022).

Buradan hareketle kavramın tanımı fazlaştırılabilir fakat kanaat önderliği kavramı ortaya çıktığı zamanda televizyon gibi medya araçları yoktu. İnsanlar daha çok gazeteleri ve radyoları kullanmaktaydı. Teknoloji geliştikçe, kitlesel iletişim ve kitlesel iletişim araçları geliştikçe insanların yaşam tarzları ve buna bağlı olarak da karar mekanizmaları değişmiştir. Değişen karar mekanizmaları özellikle kitle iletişim araçlarının en yaygınları olan sosyal medya platformları üzerinde gerçekleşmektedir. Toplumların yapısı değiştikçe ve medya platformlarının artmasıyla beraber kanaat önderi diye tanımlanan insanların da değiştiği görülmektedir (Boran, 2022). Görüldüğü üzere yeni medya platformları üzerinde değişim yaşandıkça hem yeni kavramlar tanınmakta hem de iletişim ve etki modelleri değişime uğramaktadır. Gelişen yeni medya platformlarındaki kişilerin etkileri üzerinden yapılan ilk araştırmalarda bu bireylerin oranı dönemin sanayicileri ve köşe yazarlarından daha fazla olmuştur.

Teknoloji geliştikçe, yeni iletişim araçları, Youtube, Twitter, Facebook, Instagram gibi platformlar ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya aracı olarak tanımlanan bu uygulamalarda dünyaların kesiştiği, herkesin ortak bir noktası olmaktadır. Dönem değiştikçe, hızlanma arttıkça da etki ve etki eden kişiler farklılaşmaktadır. Defy Media (2015), gençlerin, YouTuber'ları geleneksel medyacılar/ünlülere göre daha yakın bulduklarını belirtmektedir. Bu noktada sosyal medya platformlarındaki ünlülerin gelmiş oldukları nokta dikkat çekicidir. Öyle ki Kotler vd. (2017) dijitalleşmedeki ilişkiler bağıni f-faktörüne yani arkadaşlar (friends), aile (family), Facebook (fans), Twitter (follwers) şeklinde açıklamaktadır. Lazarsfeld ve Berolson'un Halkın Seçimi adlı araştırmasında yaptıkları kanaat önderleri tanımı da buna benzemektedir. Kanaat önderleri kendi dönemlerinin kitle iletişim araçlarını çok daha fazla kullanır ve bu durum da Lazarsfeld ve Berolson'un İki Aşamalı Akış Kuramı'nı ortaya atmasına sebep olmuştur. Onlara göre fikirler çoğunlukla radyodan kanaat önderlerine ve kanaat önderlerinden de daha az aktif olan insanlara ulaşan bir bilgi akışı içindedir (Lazarsfeld, 1948).

Gençlerin f-faktörüne göre oluşan davranışları da kitlesel bir özgürleşim getirmektedir. Sosyal medya bu noktada sadece bilgilendirme aracı olmaktan çıkmaktadır. Aynı zamanda insanların dinsel, sanatsal, iş, aile vb. birçok alanda özgür fikir beyan etme ve diğer bir yandan da denetimsiz şekilde kişilere olan bağımlılık durumunu ortaya çıkarmaktadır. Takipçi sayısı ile ünlünen kişilerin arka plandaki alan bilgisine, değerlendirme kıstaslarına bakılmadan, söylediklerine inanma sorunu ortaya çıkarmaktadır. Oxford Üniversitesi'nin 2016 yılında hazırlamış olduğu raporda Türkiye'de internet kullanıcılarının %73'ünün sosyal medyayı haber kaynağı olarak gördüğü belirlenmiştir (Güz ve Demirtaş, 2021). Böylelikle, öğrenme, anlama ve inanma süreçleri sosyal medya platformlarında içerik üreten insanların klavyelerine ya da görüntülerde söylediklerine doğru kayma yaşamıştır.

Sosyal medya uygulamalarının gün geçtikçe etkisinin ve kullanımının artması da kanaat önderliği çerçevesinde, takipçi sayısı çok fazla olan bireylerin konumunu daha görünür hale getirmektedir. YouTuber'lar, gençlerin boş zaman aktivitelerine entegre edilmekte ve daha çok bir genç dijital kültürünün aktörleri olarak görülmektedir (Aran-Ramspott vd., 2018). Yaygınlaşan iletişim ağlarının sonucunda, üretilen içeriklerin tercihi hem içeriğe hem de içeriği üreten bireylere göre değişmektedir. Tercih sebepleri kültürel, siyasal, içeriksel anlamda değişebilmektedir. Her kültürden içeriğe ulaşabilme, öykünme, yenilikçi içerikler üretme de bir o kadar artmaktadır.

İçeriği üreten kişilerin zevkleri, hayatları ve tercih ettiği her yöntem üreticinin içeriğini izleyen ve o bireye karşı sempatisi olanlarda haz ve özdeşleşme duygusu yaratabilmektedir. YouTube mecrasında üretilen birçok içerik belirli kurgu, renk ve ses aşamasından geçmektedir. Tercih edilen her detay izleyende bir etki yaratmaktadır. Bamakan vd (2019) sosyal medya içindeki kullanıcılar ve deneyimleri

özelinde, takipçilerini samimi, karizmatik tavırları, deneyimleri ve kişilikleriyle etkileme, yönlendirme gücüne sahipken aynı zamanda kendilerini takip edenleri yaptıkları paylaşımları ile bir kanaat önderi olarak etkileyebildikleri ve aynı zamanda etkilenme ihtimaline de sahip olduklarını açıklar (Akt., Ulaş, 2021). Tüm bu etkiler sayesinde Youtube, içerik üreticilerini, hitap ettikleri kitleler açısından yeni nesil kanaat önderleri yapmaktadır.

5. Youtube ve İdeoloji

Geleneksel iletişim araçlarının popülerliğinin artması, kitlesel iletişimin internet tabanlı mecralara kayması, kişilerin günlerinin büyük bölümünü cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik aletlerle geçirmesine sebep olmuştur. Web 2.0 ile başlayan ve bugünlere kadar gelen internet teknolojisi şu an sınırsız bilgi ve eğlence erişimine sahip, herkesin ortak noktası olma durumuna gelmiştir.

2005 yılında PayPal çalışanı tarafından kurulmuş olan Youtube, 2006 yılında Google tarafından satın alınmıştır. 2006 yılında Youtube her gün 100.000.000 görüntüleme ve günlük 65.000 yeni video yüklemesi yapıldığını duyurduğu için dijital markette yeni bir kıvılcım yaratmıştır (http-2). Video yayınlama üzerine bir platform olan Youtube, içerik özgürlüğü açısından çok önemli bir noktadadır. Zengin (2017)'ye göre yeni medya platformlarında video içeriklerinin paylaşılmasına “video blogging” yani “vlogging”, kullanıcıların sayfalarına yüklediği videolar ile de blogging yani “vlog” oluşmaktadır. Bu vloglar bir süre sonra günlüklere dönmektedir ve insanlar kendi hayatlarından çok bir başkasının hayatını izlemeye meyletmektedir.

Çok takipçili kanalların belirli düzende video içeriği üretmesi, takipçi sayısını her zaman belirli bir seviyede tutması gerekmektedir. Bunun için içerik üretmek açısından zenginleşmek ve takipçi sayısı çerçevesinde kendilerini geliştirmek adına da içeriklerini belirlemektedirler. Basitçe dijital bir kanal olan YouTube’da yayınlanmak üzere video içerik üreten, paylaşan, yaptığı içerik paylaşımları sayesinde başkaları tarafından takip edilen kişilere “Youtuber” denildiği görülmektedir (Boran, 2022).

Öncelik olarak takipçisini ve etkileşimi ele alan kanal sahipleri her ne kadar takipçisine “muhtaç” olsa da içerik üretmek ve fikir kapsamında özgürdür. Geleneksel medya sistemindeki gibi bilgilendirme yapma zorunluluğu olduğu bir kanal sahibi ya da müdürü yoktur. Etik ve ahlaki zemini sağladıkları sürece YouTuber’lar birer kanal sahibidirler ve içerik üretimi konusunda özgürdürler. Bazı Youtuber’lar kendilerine ait bir çalışma alanı belirlemektedirler ya da birçok alanda ayrı ayrı video serileri oluşturmaktadırlar Birçok farklı alanda ve temalarda yayımlanmak üzere video çekip, kanalına yükleyen kullanıcılar YouTuber olarak adlandırılmaktadır (Bostancı, 2019).

Youtube hakkında 2019 yılında yapılan bir araştırmaya göre 350 kişiye belirli sorular sorulmuştur. Sonuçlara göre Youtube platformu %31 ile en çok kullanılan platform oranını almıştır. Buna ek olarak, katılımcıların % 25,3’ü (148) bilgilenecek, % 18,9’u (111) eğlenmek için Youtube kullanmaktadır. Youtube’u katılımcıların % 18,4’ü (108) müzik dinlemek, % 15’i (88) film/sinema izlemek, % 6,5’i (38) boş zamanını değerlendirmek, % 6’sı (35) haber almak, % 4,1’i (24) eğitim amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir. % 2,9’luk (17) kısım ise Youtube’u oyun oynamak ve sosyalleşmenin bir parçası olarak görmektedir (İlhan & Aydoğdu, 2019).

Medya, mesajını kendi aracı ile verebilmektedir. Medya ekranı neye sahipse alımlayıcı da onu bilmektedir. Bu durum belirli bir yaratım süreciyle meydana gelmektedir.

Medya çerçevelemesi/karesi ve gerçeklik birbirini yaratarak dinamik şekilde geri dönüt döngüsü oluşturur; böylelikle anaakım ya da yerleşik medya Youtube'un anlam ve etkilerini kavrama ve anlamlandırma mücadelesi verirken hem toplumsal kaygıları yansıtır hem de bu kaygıların oluşmasına neden olur (Burges & Green, 2009).

Medya ve medyanın ekranı her nasıl bu kaygıları yansıtır ve aynı zamanda da bu kaygıların oluşmasına sebep oluyorsa, bir diğer yandan da bu kaygıların sonucunda izleyenlerde bir bakış açısı, fikir veyahut düşünce oluşumu gerçekleştirmektedir. Eshleman & Bullcroft'a (2009)'a göre medya, bireylerin dünya görüşü, tutumları ve algılarını etkilemekte önemli bir alandır. Bu alan izleyicilerin ses, görüntü, konuk, söylemler ve kurgu kullanımları ile etkilenmesine sebep olabilmektedir.

İdeolojinin tarihsel süreç içerisinde birçok tanımı yapılmıştır. Fransa'da 19. Yüzyılda Antonie Desttut de Tracy tarafından fikirlerin kökenini anlamak için ortaya çıkan ideoloji kavramı, değişkenlik gösteren bir kavramdır. Kısaca, ideolojinin kapsayıcılığı ve etkenliği zamana ve koşullara göre değişebilir (Ergil, 2015). İnsanın yaşamı boyunca kendi hayatını ve etrafını anlamlandırma çabası ideolojilerde de var olmuştur.

Birçok farklı tanımı olan ideoloji için Marks, gerçeği ve onun taşıdığı parçayı, insani olarak zayıf olmayı, acıyı, ölümü, güçsüzlüğü kendi içinde taşımaktadır. Aktarılan gerçekle ilişkisi olan ideoloji, insanlara kurallar koyabilir ve sınırlar çizebilir. Bu bir dünya görüşü ve yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca praksise de izin vermektedir diye belirtmektedir. Marks'ın ideoloji yaklaşımına bakıldığı zaman kendini haklı görmek ve göstermek isteyen egemen oluşum dikkat çekmektedir. Egemen oluşum, ideolojinin kendi etrafında gelişmesi ve bunun devamlılığını sağlamak için modernitenin başlangıcından itibaren çalışmaktadır.

Althusser ideolojiyi devletin ideolojik aygıtları üzerinden anlatmaktadır. Gazeteler, radyolar, televizyon, internet, sosyal medya uygulamaları ideolojilerin yaygınlaşması için en kolay ortamdır. Hızla yayılabilen ideolojileri ise bir fabrika gibi tekrar üretmek mümkündür. Althusser'e göre ideoloji, sadece kendini yeniden üretmek, bu yeniden üretimle sistemi de yeniden üretmektedir (Kazancı, 2002). Sistemi yeniden üretmek ise ideolojik aygıtlarla mümkündür. Althusser (2014), devletin iki tür baskı aygıtı vardır. Bunlar baskı ve ideolojik aygıtlardır. Bunlar keskin bir şekilde birbirinden ayrılmamış, hayatın yani yaşamın içinde de konuşlanmıştır. İdeolojik devamlılığı ve gayretini hem kullanılan aygıttan hem de eyleminden almaktadır. Yeniden üretimi ise sahip olduğu ideolojik güç ile sağlarken bu iki aracı kullanarak yaptığını açıklamaktadır.

Althusser için aygıtlar çok geniştir. Bugün kullandığımız sosyal medya aygıtları da buna girerken, okul da bu aygıtların içine girmektedir. Stevenson (2008)'e göre kitle iletişim araçları eğitim, hukuk, ahlak alanlarında da varlığını göstermektedir. Devletin ideolojik aygıtlarının önemi ise ideoloji üretmesinden kaynaklanır. Bundan sebep yeniden üretim kapitalist toplumda sınıf ilişkilerinin yenilenmesi demektir. Kısaca üretim araçlarının üretimi tekrar etmektedir.

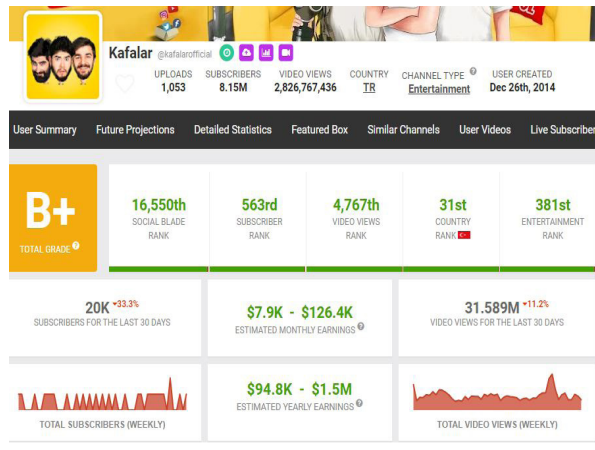
Kapitalist toplumlarda var olan sınıfsal ilişkilerin üretim biçimlerine baktığımız zaman özellikle tarihsel süreçte sinemada bu rahatlıkla görülmektedir. Nazi dönemindeki süreci belge niteliği ile anlatan İrade'nin Zaferi, egemen güçlerin kendi propagandalarını devam ettirmek için hangi süreçleri izlediğine bir örnek olmaktadır. Öyle ki, "İrade'nin Zaferi" adlı film için sinema kuramcısı Sigmund Kracauer şunları söylemektedir (Kracauer, 2011):

“Naziler kendi propaganda düşüncelerini filmlerde sunmanın etkili yöntemlerini geliştirmeyi başardılar. İncelemedikleri bir kurgu aygıtı yoktur ve alanını o güne dek bilinmeyen bir ölçüde genişlettikleri birkaç sunum aracı vardır. Onlar bunu yapmak zorundaydılar çünkü onların propagandası demokrasilerinin propagandasına uyan ve izleyicilerinin anlayışlarına cazip gelen tarzda olamazdı; tersine bütün sistemin temelini zayıflatabilecek bu anlayışın gücünü bastırmaya çalışmak zorundaydılar”

Althusser’in ideolojiye açıklarken kullanmış olduğu iki ayrı tez vardır. Bunlardan bir tanesi ideoloji kavramının maddi bir varoluşa sahip olduğu üzerinedir. Bunu anlatırken DİA ile yani devletin ideolojik aygıtları ile açıklamaya çalışır.

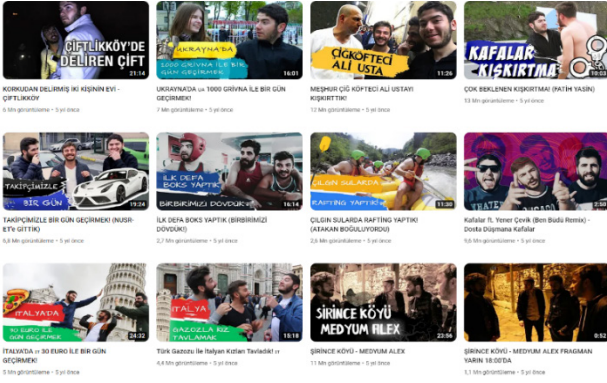
“Devletin ideolojik aygıtları ile bu aygıtların pratiklerinden söz ederken, bu aygıtların her birinin bir ideolojinin gerçekleşmesi olduğunu söylemiştik (birbirinden farklı bütün bu bölgesel ideolojilerin, yani dinsel, ahlaki, hukuki, siyasal, estetik, vb. ideolojilerin birliği ise, bu ideolojilerin egemen ideolojiye boyun eğmesiyle sağlanmaktadır). Yeniden dönüyoruz bu teze: bir ideoloji, bir aygıtta ve bu aygıtın pratiğinde ya da pratiklerinde hep var olur. Bu maddi bir varoluştur” (Althusser, 2014). Bu maddi varoluş kitle iletişim aracı olarak Youtube ve çekim için kullanılan kameranın bir özne olarak kendiliğinden ideolojik bir araç olduğunu saptamaktadır. Althusser’in ideoloji üzerinden açıklamalarında dikkat çeken bir diğer husus ise özne tanımı olmuştur. Öyle ki doğacak bir çocuğun ve ailenin doğacak çocuk için beslediği duyguları, yani bekleyen ailenin ideolojisini kenara bırakarak, çocuğun önceden bir soy ad ve kimlikle dünyaya geleceği bilinmektedir. Kısacası çocuğun doğmadan önce bile kendiliğinden bir özne olduğunu ve hamilelikten bu yana bekleyen kişiler özelinde “özel aile ideolojisinin” biçimlenişinin ideoloji içinde kararı verilmiştir diye belirtmektedir (Althusser, 2014). Buradaki bireyin “özne” oluşu ile kitle iletişim araçları olan devletin ideolojik aygıtlarındaki bir Youtube videosunun da daha fikir aşamasındayken bağımsız şekilde bir özne olduğu ve daha fikir aşamasındayken ideolojisi olduğu düşünülmelidir. Bu durum günümüzde ise sosyal medya uygulamalarındaki platformlarda gerçekleşmektedir. Böylelikle egemen ideolojinin varlığını devam ettirmek için baskı aracı olarak kullandığı devletin ideolojik aygıtlarını nasıl bir sistemle ele aldığını göstermektedir.

6. Kafalar Kanalı Örneği

Resim 1 (<https://socialblade.com/youtube/c/kafalarofficial>)

Kafalar isimli Youtube kanalı 2015 yılında Atakan Özyurt ve Fatih Yasin tarafından kurulmuştur. İlk yıllarında daha çok eğlence içerikli videolar çeken ikili bir süre sonra ortaklıklarına Bilal Hancı'yı da alarak 3 kişilik bir arkadaş grubu olarak içerik üretmeye başlamışlardır. "Vine" uygulamasında ürettikleri içeriklerle kendi kitlelerini oluşturmuş olan grup "Vine" uygulamasının kapanmasının ardından içerik üretimlerine "Youtube" platformu üzerinden devam etmişlerdir. Kanallarının ilk zamanlarında eğlenceli parodiler, "Troll mikrofon" adlı sokak röportajları, 4 bölümlük "Üçüz Kardeşler" adlı mini dizi projesi, eğlence içerikli haber videoları ve kendi dillerini oluşturdukları kışkırtma videoları çekmişlerdir. Kafalar kanalı Türkiye'nin en çok abonesi olan 13. kanalıdır. 2024 yılında Social Blade verilerine göre ise 8,15 milyon takipçi 2,826,767,436 izlenme sayısına sahiptir.

Resim 2 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

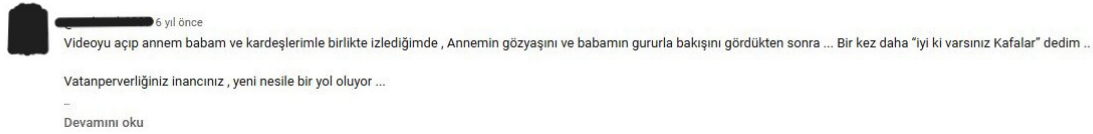
İlk dönemlerinde birçok farklı içerik üretmişlerdir. Bu dönemlerindeki kamera kullanımları, geniş açılı, özneleri takip eden, genelde tek ya da iki kameralı bir teknik ile çekilen, ses ve montaj anlamında ise daha basit olan bu kanalın içeriklerinin oturması 2016-2017 yıllarında olmuştur. Kanalları büyüdükçe takipçi isteklerini ve takipçilerin dikkatini çeken içerikler ve konuklar almaya başlamışlardır. Bu konuklar ve video içerikleri internette fenomen olan anlık olaylar ve kişiler üzerinden oluşmaktadır. Sosyal medya uygulamalarında davranışlarıyla ya da yaşadıkları bir olayla ünlenen insanların Youtuber'lar tarafından videolarına konuk alınması klasikleşmiş bir harekettir. Kazan kazan algısı ile konuk edilen insanlar üzerinden hem izlenme sayısı kazanılmakta hem de konuk edilen kişinin ününün devamlılığı pekiştirilmektedir. Bir diğer yandan izlenme sayısına ve artan abone sayısına göre kanal para kazanmaktadır. İçerik olarak, takipçilerin isteklerini ve daha çok ilgi çekmesi açısından ise yurtdışı vloglarını da kanallarına eklemektedirler. Yurtdışında az para ile bir gün geçirmek gibi içerikler de kanalların vazgeçilmez video konularından olmaktadır. Kanal içeriklerine devam ederken 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi döneminde kanalda 3 ayrı video yapılmıştır. Bunlar sırasıyla,

Resim 3 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

Videoların içeriklerine baktığımız zaman ilk önce Çevre ve Şehircilik Bakan'ı daha sonra TBMM'de ve Hakkari'de askerlerle videolar yapıldığı görülür. Videolara konuk olanlar dönemin bakanlarıdır. Seçimlerin öncesinde Youtube'da yapılan bu video içerikleriyle toplamda 17,8 milyon görüntülemeye ulaşılmıştır. Toplam 62,9 dakikalık 3 ayrı video ile 18,7 milyon görüntülemeye ulaşmak kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın gücünün bir örneğidir.

Videolar, belirli aralıklarla kanala yüklenmiş olup, ilk önce daha samimi içeriklerin, sohbetlerin olduğu bir düzenleme yapıldığı görülür. Öyle ki "Çevre ve Şehircilik Bakanı'na Grafiti Yaptırmak" adlı videoda dönemin bakanı videonun giriş kısmında değil de gelişme kısmında gözükmeye başlar. Konumu gereği normalde güvenliğini sağlamak amacıyla birçok yardımcısıyla seyahat eden bakanın yanında çok az kişi olduğu görülür. Böylelikle Youtuber gençlerle olan samimiyet kazanımı yaratılmaya çalışılır. Devamında ise video içindeki en önemli konu duvara çizilen resim olmuştur. Resmin içeriğinde elinde bir bebek tutan asker vardır. Öyle ki resmi gören bakan Youtuber'lara "böyle resimleri izin almasanız da yapın" diye belirtir. Belediyelerin bu tür eserlerin üstünü kapattığını belirttiklerinde ise bakan "onlara benim selamımı söyleyin" diye cevap verir. Videonun genel içeriğinin yerine sadece duvardaki asker resmi üzerine videoya gelen bir yorum ise resim 4 içinde gösterilmektedir.

Resim 4 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

Videonun devamında sayfa sahipleri bakana çay kahve içmek istediklerini söylerler ve sonucunda bakan kendi arabasına kanal sahiplerini davet eder. Buradan itibaren kanal sahiplerinin rahat tavırları ve bakanın güler yüzlü halleri dikkat çekmektedir. Bakanın kendi arabasının şoför koltuğuna kanal sahiplerinden biri, arka koltuklara da ikisi oturur. Normal şartlarda devlet kademesinden bir yöneticinin resmi arabasına bu şekilde rahat binebilmek pek mümkün değildir. Burada egemen ideolojinin kendi devamlılığını sağlayabilmek, ideolojisini aktarabilmek adına aracı olarak kullandığı Youtuber'lara karşı kaldırmış olduğu duvarlar görülmektedir. Koruma ekipleri ile gezen ve herkesin kolaylıkla ulaşamadığı insanların yanında olmak, bunları yaparken günlük kıyafetleri ile yapmanın da "samimiyet" çatisı altında bir karşılığı Youtuber'larda var olmaktadır. İzleyiciler "kendi gibi" birinin "kendi hali" ile oraya ulamasına bir karşılık verirler. Öyle ki videoya gelen bir diğer yorum resim 5 içinde gösterilmektedir.

Resim 5 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

Resim 6 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

Bu videonun son kısmında ise duygusal temalı bir müzik başlar ve dönemin bakanının hem duvar resmi hakkındaki fikirler hem de dönemin siyaset ve askeri başlıkları hakkındaki yorumları ön plana çıkar. Videoda duygusal temalı müzik çalarken videonun son sekansında genellikle bakan görülür. Türkiye’yi kör ve vicdansız dünyanın bir merhamet adası olarak tanımlar. Yapılan askeri operasyonlar başlığıyla başlayan bu son sekans, Türkiye’nin gariban ve mazlumların sesi olduğu ile ilgili söylemleriyle bitmektedir.

Burges & Green (2009)’a göre sosyal medya toplumsal kaygılara ışık tutar. Son dönemde en çok konuşulan sorunlardan bir tanesi samimiyet duygusunun artık bir karşılığının olmamasıdır. Bu video özelindeki en önemli argüman “samimiyet” duygusudur. Duvarsız ve özgür bir sohbet ortamının olması önemlidir. Normal şartlarda yanlarına özel izinlerle bile yaklaşma şansınız olmadığı devlet görevlilerinin yanlarında “rahat” halleri ile genç bireylerin bu şekilde olabilmesi yönetenle yönetilen arasındaki duvarların kalkmış gibi olduğunun bir göstergesidir. Bu duvarlar kalkmasa bile -miş gibi bir duygu yaratmak açısından bu biçim ve içerikte videolar önemlidir. Eraslan & Küçük-Durur (2018)’e göre medya bir araç olarak siyasal iktidar ve yönetilen grup arasında bir köprü görevi görür. Bu video ile başlayan süreç aslında üçleme videolar bütünüdür bir özetidir. Kanal daha önce böyle siyasi konukların ağırlandığı videolara sahip değildir. Çevre ve Şehircilik Bakanı ile başlayan bu video aslında temelde ele alınmak istenen sürecin başlangıcıdır.

İkinci video ise “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Bir Gün Geçirmek” adıyla yayınlanır. Bu video, kanala atılan 3 içerikli serinin ikincisidir. Burada Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin en önemli ve en mahrem yerlerinden biri olan meclis çatısı ana mekândır. Bu mekânın seçilmesi ve buraya genç bireylerin gündelik halleri ile girmesi dikkat edilmesi gereken unsurlardan biridir. Öyle ki Aziz (2014), medya aracılığıyla siyasi partilerin vatandaşlarla iletişime girdiğini ve medya aracılığı ile siyasi partilerle vatandaş arasında gerçekleşen röportajlar, yorumlar, incelemelerle ideolojik söylemlerin vatandaşlara, vatandaşlardan gelen geri bildirimlerin yani tepkilerin ise aynı yöntem ile siyasal partilere geri iletildiğini belirtir. Bu 3 video serisinde de aslında egemen ideoloji 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri öncesinde hedef kitesine uygun bir biçimde mesaj iletme çabası içindedir.

3 videoda milletvekili ve bakan olmak üzere 9 iktidar partisi görevlisi gözükmesine karşın sadece 1 muhalefet parti üyesi milletvekili gözükür. Bu oranlar videonun genel planlanma biçimine terstir. Mecliste yapılacak bir çekimin ön hazırlık aşamalarından videoda gözükme ihtimali olan parti ya da partililerin genel kabulü içinde planlanacağı yadsınamaz bir gerçektir. Bundan sebep videonun biçim ve içerik konusunda rastgele bir yapı kurulumuna izin verilmeyeceği bellidir. Bakıldığı zaman bu tür videolar egemen ideolojin kitlelere aktarmak istediği mesajları içerir. Bu da bizi propaganda sonucuna ulaştırmaktadır. Atabek (2003) propagandanın bireyleri etkileme ve davranışlarını kontrol etmeyi amaçlayan bilinçli bir manipülasyon olduğunu vurgular. Bu bilinçlilik hali videoların rastgelelik haline izin vermeyeceğini açıklamaktadır.

Propaganda ürünleri siyasal iletişim kurmak isteyen partilerin vazgeçilmez bir araçtır. Karakuş (2021)’a göre geçmiş dönemlerde geleneksel medya dönemin şartlarına göre şekillenmiş ve önceden televizyon, radyo vb. medya araçları kullanılırken günümüzde ise kitlelere ulaşma hızı oldukça hızlı olan araçlar propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu hızlı medya araçları da yeni medya araçlarıdır. Bu videoların Youtube mecrasında yayınlanmasının sebebi de bu yüzdendir. 2. video ise Kafalar kanalı sahiplerinin TBMM önünde dönemin iktidar partisinin grup başkanvekili ile fotoğraf çekilip tweet atmaları ile başlar. Kapıya kadar gelen grup başkanvekili gençlere “bu tiple sizi tabii ki

almazlar” diyerek sakallarının ve kıyafetlerinin vurgusunu yapar. Bu konuşma sonrasında ekibi içeri alan iktidar partisi üyesi ve gençler TBMM içinde yürüyüşe çıkarlar.

Buraya kadar olan sohbet ve şakalaşma aslında halk tarafından sadece televizyon, gazete vb. mecralardaki siyasal söylemleri ile görülen bu insanlar hakkındaki kalıp yargıların yıkılmasını sağlar. Siyaset ve siyasetçi algısı sert ve keskindir. Bu tür içeriklerde kalıplaşmış yargıların yıkılması ve siyasetçilerin bu yüzleri de vardır imajının yaratılması egemen ideolojiye hizmet eden bir yaklaşımdır. Öyle ki bu imajları yıkmak da bir tercih ve ilgi alanı olarak politik sahaya olan bakışı değiştirebilmektedir.

Bu şekilde propaganda içeriği üretmek birçok noktadan egemen ideolojinin kazançlarını arttırmaktadır. İnternet ve politika ilişkisi hakkında bir kuram olan Mobilizasyon Kuramı’na göre internet dünyasının var olan politik süreçlerin dışında kalmış politikadan uzak bireyleri, oy hakkını yeni alacak olan gençleri, azınlıkları veyahut marjinalleşmiş bireyleri bilgilendirmek, örgütlemek ve kendilerini ifade edebilme hakları için onlara bir alan açmak açısından önemli bir noktadadır (Yılmaz, 2008). Bu noktada yeni oy kullanma sürecinde olan gençlerin bu 3 video ile olan bağlantısı yadsınamaz bir gerçektir. 2. videoda meclis içinde grup başkanvekili ve Kafalar kanalı sahipleri gezerken birçok milletvekili ile karşılaşmış sohbet ederler. Sonrasında meclis lokantasına gelirler ve yemek yerken sohbet etmeye başlarlar. Burada Kafalar kanalının sahibi 3 arkadaştan bir tanesi grup başkanvekiline “sizinle aynı görüşte olsun olmasın tüm gençlerin sizinle anlaşmış konuşabileceğini düşünüyorum. O ılımlılığı ve sıcaklığı da veriyorsunuz çünkü” demektedir. Bu söylemin izleyenler arasındaki karşılığı ise resim 8 içinde gösterilmektedir.

Resim 7 (<https://www.youtube.com/@KafalarOfficial/videos>)

Burada duyu organlarına hitap etmenin ve kalıp yargıların dışına çıkmanın sonucu görülür. Eraslan ve Küçük Duru (2018)’ya göre kanaatlerin oluşmasını belirleyen ya da etkileyen şeyin izleyicilerin okudukları, gördükleri ve duyduklarıdır. İzleyici verilen iletiyi alımlarken inanmak üzerine, özdeşleşmek üzerine bir izleme deneyimi içine girer. Bu özdeşleşmeyi sağlamak ise ikna ile ilgili süreçtir. Bu ikna süreci dizi ya da film karakteri ile olabilirken, siyasetçi, reklam ürünü vb. ile de olabilir. Eğer ikna sağlanmazsa inanma ve onaylama süreci de gerçekleşmez. Cialdini (2023), reklamcılarının, bir ürünü satarken “sıradan” insan yöntemi kullandıklarını, bu yöntem aracılığı ile insanların o ürünleri daha rahat aldıklarını söyler ve bu yöntemin sonucunda iknanın gerçekleştiğini belirtir. Bu 3 video serisinde YouTuber’ların sıradan bir genç gibi olmaları (kıyafet, saç vb.) onları izleyenler gibi yapmak, alımlayıcılardaki algıyı şekillendirir. İmajlar güçlü oluşturulursa egemen ideoloji varlığını daha rahat devam ettirir. Budak (2018), siyasal partilerin en önemli amaçlarından bir tanesinin partinin olumlu imajı ile seçim başarısını yükseltme olasılığını arttırmaktır diye belirtir. 2. videonun sonlarına doğru TBMM’de geçirilen günün sonu gelir. Meclisin içinde gezmeye devam eden YouTuber’lar ortak bir salonda oturan milletvekillerini görürler. Yanlarına giderler ve hep birlikte fotoğraf çektirirler. Fotoğraf sırasında oluşan neşeli ortamın içinde kanal sahibi “halk vekiliyle iç içe” diyerek konuyu özetler. Castells (2013), sosyal ağların birbirine bağlı olduğunu ve bu bağları oluşturan makasların da iktidarın aygıtları olduğunu söyler. Ona göre sosyal ağların bu denli fazlalığı toplumu yönlendirir, şekillendirir ve bunların temel noktalar olduğunu vurgular.

Böylelikle ağ yapısının da toplumsal süreçlere damga vurup ve yapılar oluşturduğunu söyler.

3. ve son video olan “Hakkari’de Askerlerimizle Bir Gün Geçirmek” adlı video, serinin son içeriğidir. Video havaalanında başlar. Kanal sahipleri videoyu açarlar ve tanıtım yaparlar. Tanıtım sonrasında yanlarına korumaları ile dönemin içişleri bakanı gelir. Bakan ve kanal sahipleri özel uçağa binerler. Böylelikle içerik başlamaktadır. Burada uçak önemli bir yerdedir. Egemen ideolojinin “sıradan” gibi gözüken insanlarla yan yana aynı uçakta olması alımlayıcılar açısından kayda değer bir unsurdur. Videonun ilerleyen dakikalarında Hakkari’ye gelen ekip, bakan, korumaları, askerlerle beraber bayram namazı kılmak için camiye gider. Cami çıkışında Hakkari’nin üs bölgelerinden birine yine bakanı taşıyan helikopter ile yolculuk yaparlar. Bu süre zarfında ekip bakan ve ekibiyle beraber hareket eder.

Dönüş yolunda uçakta tekrar beraber olan bakan ve kanal sahipleri videonun sonunda uzun bir sohbet sekansına başlar. Konular, Suriyeli göçmenler ve 2018 Cumhurbaşkanlık seçimi başlıklarında ilerler. YouTuber’lardan biri bakana “önümüzde 24 Haziran seçimleri var. Eğer tekrardan kazanırsanız bugüne göre neler daha iyi olacak” diye sorar. Bakan ise “2.5 – 3 yıldır görev almaktayım ve ben de eksiklikler görüyorum. Bu eksiklikler hükümetin değil sistemin eksikliği” diyerek cevap verir. Unutulmamalıdır ki siyasal iletişim süreci toplumda belli başlı fikirleri oluşturmak, parti mesajlarını zamanında ve doğru kişilere iletmek, bireyleri partilerin politikaları, vizyon ve misyonları hakkında bilgilendirmek ve hatta etkileyip, istenen yönde eyleme geçmelerini sağlamak sürecidir (Silsüpür, 2021). Burada görülmektedir ki kanalda sadece siyasal açıdan paylaşılan 3 video ve 3 videonun aslında kendi içindeki sistematik planlamasının sonucunda konu başlığı seçimlere gelmektedir.

Konuşmanın devamında bakan “iki tane güç vardır, biri meclis, diğeri hükümet. Öyle kurgulanmış ki işler birbirine karışıyor ve buradan bir çatışma çıkıyor. Çatışma çıkmaması mümkün değil. İkinci olarak ise millet kime kabahat bulacağını bilmiyor. Not vereyim, hükümete mi meclise mi not vereyim? Bütün bunların tamamını meclis yapmak durumundadır” diye anlatmaya devam eder. Bunun üzerine kanal sahiplerinden bir tanesi ise “bazı kriz anlarında hükümetin eli kolu bağlanıyor. Hareket edemiyor bu sistemde. O yüzden krizlere çözüm bulma konusunda sıkıntılar doğuyor ve açıklar var. Bu açıkları da değerlendirmek isteyenler var. Yeni sistemde de bu açıklar kapanıyor. Kimseye aman vermiyor ve delikler kapatılıyor.” diyerek seçimler hakkında görüşünü belirtir. Bunun üzerine bakan sistemi daha da iyi anlatmaya çalışmak adına “önceki sistemde bir arabayı iki şoför kullanıyor. Cumhurbaşkanı ve başbakan” diyerek daha basit bir örnek havuzuna indirir sohbeti. Bunları dinleyen kanal sahipleri ise çok etkilendiklerinden bahseder.

Videonun son dakikalarında Youtuber’lar bakan için “medyada gördüğümüz şey yapay, buraya gelmeden önce ben sizi çok yapay olarak görüyordum. Çünkü karşılıklı konuşmam gerekiyor. Hiç ulaşamayacakmışım gibi hiç elini tutamayacakmışım gibi geliyor. Böyle bir şey ile karşı karşıya gelince aslında siyasetin gerçekleri ile yüzleşmiş oluyorum. Ben açıkçası dışardan baktığımda size ulaşmanın zor olduğunu gördüğüm için hep yapay geliyordu açıkçası.” diyerek konuyu özetler. Böylelikle, kanal sahiplerinin, takipçileri tarafından önemli bir noktaya konması ve söylemleri arasında bir ideolojik bağlantı oluşur. Videolardaki kameraların kullanımı, montaj ve müzik tercihleri tüm bu sürecin önemli bir parçasıdır. Belirli açılarla kullanılan kameralarla orada olduğunuzu hissedebilirsiniz. İlk video içeriğinden son video içeriğine kadar olan süreçte samimiyet dozu hep belirli bir seviyede artmıştır. Tüm bunların sonucunda ise videoların yayımlanma dönemindeki başkanlık seçimlerinde 49,6 milyon kişi oy kullanmıştır. Kanalların büyüdükçe ulaşabilirliğinin artması ve özellikle Z kuşağı diye adlandırılan grubun yoğun internet kullanımı bu noktada önem taşımaktadır.

“2017 yılında yapılan bir araştırmada, Z kuşağı olarak adlandırılan 14-17 yaş aralığındaki ergenlerin geleneksel medya araçlarını bıraktıkları ortaya çıkmıştır. Medya kullanım alışkanlıklarına baktığımız zaman Z kuşağı interneti en çok dizi izlemek, eğlence, sosyal medya ve oyun için kullandıkları görülmektedir. Diğer bir yandan ise her gün gazete okuma oranları ise %9 civarındadır. Bu açıdan baktığımız zaman, Z kuşağında ekran bağımlılığı artabilir” (Köktener & Algül, 2020).

Artan sosyal medya kullanımı ve sosyal medyanın erişim hızı ile Youtube kanallarının takipçi sayısı arasında doğru bir orantı vardır. Özellikle gençlerin saatlerinin çoğunu ekranda geçirmesi de herhangi bir ideolojinin yaygınlaşması için bir fırsattır. İdeolojinin yaygınlaşması da yeni oy kullanacak gençlere ulaşma açısından hem görsel hem de işitsel anlamda en kolay yöntemlerden bir tanesidir. Lazarsfeld (1948), kanaat önderleri kitle iletişim araçlarını çok daha fazla kullanır ve bu durum da Lazarsfeld ve Berelson’un İki Aşamalı Akış Kuramı’nı ortaya atmasına sebep olmuştur. Onlara göre fikirler çoğunlukla radyodan kanaat önderlerine ve kanaat önderlerinden de daha az aktif olan insanlara ulaşır. Günümüzde gerçekleşen yöntem ise YouTube üzerinden gerçekleşmektedir. Bu noktada baktığımız zaman kanal sahiplerinin sempatik halleri ve takipçileriyle olan ilişkisi önemlidir.

Youtuberların karizmatik ve sempatik halleri, büründükleri tavırlar, davranış şekilleri ya da videolarda kendilerine has mizah dilleri, kısaca imzası olmuş bütün detaylar önemlidir. Video içeriklerindeki bu ufak detaylar sayesinde etkileşim ve etkilenme gerçekleşir. Medya her zaman görsel ve işitsel açıdan kontrol edilebilir bir alan olmuştur. Bu gücün farkında olan her egemen ideoloji de bu durumun içinde olmak ister. Medya, bireylerin dünya görüşünü, tutumlarını ve algılarını etkilemekte önemli bir alandır (Köktener & Algül, 2020).

Kanaat önderliği ve ideolojinin yayılması çerçevesinden bakılırsa, kanal sahipleri, videolar aracılığı ile sempatik ilişkiler kurduğu takipçileri ile bağlantı kurar. Konuk olan bireylerin konumları ve sonradan almış oldukları sıfatlarıyla birlikte orada olmasının aksine daha sıcak, samimi ve televizyon gibi ana akım iletişim araçlarında olmadıkları gibi bir tavır halinde oldukları görülür. Bu ilişkiler bağlamında düşüncenin, tutumun ve fikirlerin değişimi beklenmektedir.

Tam da bu noktadaki yönetime sahip olan azınlık gruplar, aynı zamanda devlet organlarının ve kitle iletişim araçlarının da kontrolüne sahip olabilir. Aydınlar, öğretmenler, kitle iletişim alanında çalışanlar gibi kitlelere ulaşabilenlerin ise bu noktada fikirlerin yayılması gibi önemli bir görevi vardır. Bu görevi yapanlar ise gündelik dil denilen toplumun genelinin vakıf olduğu dili kullanarak egemen görüşlerin yayılmasına aracılık etmektedir (Yaylagül, 2019). Böylelikle, günlük dil ile herkesin anlayabileceği bir mesaj iletme sistemi üretilmektedir. Belirli araçlarla sağlanmış bu yapı, kitlelerin ideolojik süreçleri kabullenmesine katkı sağlar.

Sonuç

Rızayı üretmek için hegemonik davranışların yaşanması, rızanın üretimi her zaman egemen ideoloji açısından çok önemli bir noktada olmuştur. Rızayı üretmenin sadece aile, eğitim ve din gibi konularla değil de kitle iletişim araçları yani medya dediğimiz alanla da yapılıyor olması bir gerçektir. Günümüzde yaşanan tüm siyasi ve sosyal olayların bir noktasında bu görülmektedir. Ana akım medya, gazete, televizyon gibi kitlesel iletişim araçları ortam olarak her zaman en kolay yönetilecek alanlar olmuştur.

Rızanın üretimi açısından bakıldığı zaman televizyon ve gazete gibi ortamlar dokunulması, değiştirilmesi mümkün olmayan, alıcının sadece mesajla iletişime geçtiği bir ortamdır. Mesajı alan bireylerin hem çekim teknikleri açısından hem de içerik açısından kendilerine ne gösterilirse onu görmektedirler. Bu gereklilik rıza üretimi açısından bir gerekliliktir. Fakat tam tersi bir noktadan sosyal medyada bireylerin mesajı göndereniyle de iletişime geçebileceği bir yapı mevcuttur.

Rıza üretimini sağlamak adına, sosyal medya uygulamalarından YouTube uygulamasının kullanılması etkili bir yöntemdir. Kendi yaşlılarının hayatlarını izleyen, etkilenen genç bireylerin kanal sahiplerini benimsemeleri ve fanları olmaları da buna bir örnektir. Çok fazla takipçiye sahip, milyonları bulan izlenme ve görüntüleme alan kanal sahipleri de ellerindeki gücün farkındadırlar. Takipçisi ile arasındaki samimiyet ilişkisinin takipçinin izlemesine dayanan kanal sahipleri açısından her söylem önemli bir yer tutmaktadır. Kanal sahiplerini kendi hayatlarında bir noktaya koyan genç bireylerin düşüncelerini değiştirmek için ise yeni nesil kanaat önderleri olarak Youtuber'lar önem arz etmektedir.

Yeni nesil kanaat önderi olarak samimi tavırları, mesafesiz ilişkileri ve etkileşimli ilişkileri sayesinde Youtuber'ların aracılık yaptığı ideolojik durumlarda ise kanalın takipçileri olan bireyler dikkatle değerlendirme yapmaktadırlar. Youtube'ları hayatlarının merkezine koyan bireyler açısından ise Youtuber'ların kimlerle iletişime girdiği, neyi savunduğu, teknik anlamda nasıl bir kurgu, nasıl bir görüntü düzenlemesi yapmış oldukları çok önemlidir. Medya, bireylerin dünya görüşünü, tutumlarını ve algılarını etkilemekte önemli bir alandır (Köktener & Algül, 2020). Kafalar kanalı adlı Youtube kanalındaki üç videoda görüldüğü üzere 2018 seçimleri için ilk defa oy kullanacak bireylere ulaşmak için Youtube videolarında yer almak ideolojik bir yöntemdir. Bu ideolojik yöntemi oluşturmak ise egemen ideolojinin kendi devamlılığını sağlaması adına hayatidir. Medya buna çok müsait bir ortamdır. Castells (2013), sosyal ağların birbirine bağlı olduğunu ve bu bağları oluşturan makasların da iktidarın aygıtları olduğunu söyler. Ona göre sosyal ağların bu denli fazlalığı toplumu yönlendirir, şekillendirir ve bunların temel noktalar olduğunu vurgular. Böylelikle ağ yapısının da toplumsal süreçlere damga vurup ve yapılar oluşturduğunu söyler.

Kitlelerle iletişimi rızaya dayanan ve araya yeni nesil kanaat önderi olarak takipçileriyle akran olan bireylerin konması da önemli bir örnektir. Eraslan ve Küçük Duru (2018)'e göre kanaatlerin oluşmasını belirleyen ya da etkileyen şeyin izleyicilerin okudukları, gördükleri ve duyduklarıdır. Videonun içeriklerine bakıldığı zaman seçimlerin öncesindeki sorunlar ve sonrasında olmaması varsayılan sorunlar hakkında anlatım yapılması da samimi bir ortam yaratma çabasıdır. Bu üç video içeriği kanalın önceden böyle içerikler üretmemesi ve sonrasında da böyle içerikler paylaşmaması adına dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Hegemonya kavramı incelendiği zaman rıza üretiminin kitle iletişim araçları aracılığıyla yapıldığı görülmüştür. Bu noktada rızanın yeni nesil kanaat önderleri çerçevesinde yapılıyor olması da ideolojiktir.

Baskısız ve kontrolü elde bırakmadan, egemen ideolojinin devamı açısından yapılmış olan bu hareket, hegemonya kavramının rıza üretiminin en yakın örneklerinden bir tanesidir. Yapılan araştırmalarda genç bireylerin büyük bir çoğunluğunun Youtube uygulamasını kullanıyor oluşu da bu hareketin nedenini göstermektedir. Genç bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonlarına bakıldığı zaman sadece eğlence değil bilgilenmek için de kullanıldığı görülmüştür. Medyanın tutum ve davranışları değiştirme gücü ile birleşen bu bilgi de sadece işitsel anlamda değil görsel anlamda da ana akımdan farklı olarak mesafeleri kaldırması açısından Youtube uygulamasının neden seçildiğini göstermektedir. Video içeriklerine gelen yorumlardan görülmektedir ki devletin yani ideolojinin bu seviyesinde çalışan insanlara sıradan insanlar olarak ulaşmak, günlük söylemler ve tavırlarla yanlarında bulunmak

izleyenler açısından önemli bir kıstas olmuştur. Aydınlar, öğretmenler, kitle iletişim alanında çalışanlar gibi kitlelere ulaşabilenlerin ise bu noktada fikirlerin yayılması gibi önemli bir görevi vardır. Bu görevi yapanlar ise gündelik dil denilen toplumun genelinin vakıf olduğu dili kullanarak egemen görüşlerin yayılmasına aracılık etmektedir (Yaylagül, 2019). Böylelikle bu dil, tutum ve tavırlar ideolojinin aktarılma yöntemi olarak araçsallaşmaktadır ve ideoloji bu şekilde aktarılmaktadır.

Mesafelerin aradan kalktığı, samimi tavır ve tutumlarla, normal hayat şartları içerisinde ulaşılması zor olan devlet insanların uçaklarında yolculuk yapabilmek, yemek masalarında yemek yiyebilmek ve videolarını çekebilmek ise kitle iletişim araçlarının tutumları nasıl etkileyebildiğinin bir aracı olduğunu göstermektedir. Genç bireyler açısından normal hayatın içinde büyük koruma ve kitle arasında görmekte zorlandığı kişilerin bir soru kadar yakın ve samimi oluşlarının gösterilmesi ne kadar önemli bir yer tutuyorsa da aynı zamanda bu gösterimlere aracılık eden insanlarla kurduğu bağlar çerçevesinde kitle iletişim aracı olarak YouTube'un kanal takipçilerinin davranışlarına etki etme gücünü göstermektedir. Böylelikle ideoloji, hedef kitlesine doğru bir şekilde ulaşmakta ve Youtuber'ları bu konuda kanaat önderi haline getirmektedir. Bu noktada Youtuber'ların konuşulan siyasi konulara tarafsız kalmamaları ve taraf beyan edici söylemleri de bu durumu kanıtlamaktadır.

Kitle iletişim araçları ideolojik söylemleri her türlü biçimde ve ikna edici bir yapıda aktarmaya müsait bir sisteme sahiptir. Görme ve duyma gibi temel ve önemli duyu organlarını etkileme gücü ve yöntemi bu kadar geniş olan kitle iletişim araçlarının egemen ideolojinin en önemli silahı olması da bu yüzdendir. Öyle ki 3 video yapılış ve yayımlanış şekliyle bir biçim taşımaktadır. Bu biçim ve içerik yapısı ilk video ile ve tek bakan ile başlayan daha çok samimiyetin ön planda olduğu, giriş anlamı taşıyan içeriğe sahiptir. Devamında gördüğümüz videoda ise video içinde görülen bakan ve milletvekili sayısı artmakta ve bu samimiyet, halk ile iç içe olma vurgusunu arttırmaktadır. Bu videolarda siyasetin belirli taraflarını görüyor olmak ise bunu desteklemektedir. Son video içeriğinde aslında temelde konuşulmak istenen konu başlıklarına gelinmektedir. 2. video içeriği gelişmeyi, 3. video içeriği ise sonucu tayin etmektedir. Son video özelinde konuşulan konular, tartışılan başlıklar bu 3 videonun yapılış amacının sebebidir. Böylelikle egemen ideoloji, 3 ayrı video ile giriş, gelişme ve sonuç ile kendi hedefine ulaşmaya çalışmıştır.

Böylelikle Youtuber'ların hedef kitlesi özelinde egemen ideolojinin yeni nesil kanaat önderi olarak aracılık yaptıkları görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının iletileri aktarma, ikna etme gücü her zaman egemen ideolojinin birinci önceliği olmuştur. Bu sonsuz içerik gönderme ve ileti aktarma yapısı, kitle iletişim araçlarını insanlara bağlamakta ve onları yönetme gücünü her gün daha da arttırmaktadır.

Kaynakça

- Althusser, L. (2014). Devletin ideolojik aygıtları. (çev. Alp Tümertekin). İthaki Yayınları.
- Aran-Ramspott, S., Fedele, M., Tarragó, A. (2018). Youtubers' social functions and their influence on pre- adolescence. *Comunicar Journal*. 26(57), 71-79. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1192384>
- Atabek, N. (2003). Propaganda ve toplumsal kontrol. *Selçuk İletişim Dergisi*, 2(4), 4-12 <https://doi.org/10.18094/si.24675>
- Aziz, A. (2014). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları

- Bamakan, S. M., Nurgaliev, I., & Qu, Q. (2019). Opinion leader detection: A methodological review. *Expert Systems with Applications* (115), 200-222. doi:10.1016/j.eswa.2018.07.069.
- Basmacı, P. (2021). Sistem eleştirisi ve hegemonik söylem üretimi arasındaki dizi: “la casa de papel”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (2), 1155-1184. https://doi.org/10.19145/e-gifder.826643
- Boran, T. (2022). Dijital kanal youtube’un ünlüleri ve youtuber’ların takip edilme gerekçelerini anlamaya yönelik bir araştırma, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (17), 48-65. https://doi.org/10.56118/euifdyhed.1110133
- Bostancı, M. (2019). *Dün bugün yarın sosyal medya*, Palet Yayınları: Konya.
- Budak, E. (2018). Sosyal medyada propaganda süreçleri: 2017 referandum örneği. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*. 26 (2).
- Burgess, J., & Green, J. (2009). *YouTube: online video and participatory culture*. UK: Polity Press.
- Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cialdini, B., R. (2023). *İknanın psikolojisi*. Mediacat Yayınları.
- Creswell, W, J. & Creswell, J, D. (2018). *Research desing qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, Sage Publication
- Dağdeviren, T. (2020). Gramsci’nin sivil toplum kavramına bakışı. *İş ve Hayat*, 6(11), 156-167.
- Defy Media (2015). Acumen report: Youth Video Diet
- Eraslan, M. C., & Küçük-Durur, E. (2018). Siyasal iletişim ve medya bağlamında siyasal reklam aracı olarak propaganda. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 193-204. https://doi.org/10.31463/aicusbed.445100
- Ergil, D. (2015). İdeoloji üzerine düşünceler, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 38(1).
- Eshleman, J.R. & Bullcroft, R. (2009). *The family*. 12th edition, NJ: Prentice Hall.
- Güz, N. & Demirtaş, Z. G. (2020). Yeni medya çağında siyasi konuşma ve kanaat önderliği: 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği, *Yeni Medya*, 2019 (7), 1-19.
- Güz, N. & Demirtaş, Z. G. (2021). Yeni medyada kaynağa güven ve kanaat önderleri, *Selçuk İletişim*, 14(1), 189-215. https://doi.org/10.18094/josc.817659
- İlhan, E. & Görgülü Aydoğdu, A. (2019). Youtube kullanıcılarının kullanım motivasyonlarının incelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 1130-1153. https://doi.org/10.19145/e-gifder.570677
- Karakuş, M. (2021). Gelenekselden dijitale propaganda ve araçlarının dönüşümü. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(1), 462-491.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, ideoloji ve iletişimin dayanılmaz ağırlığı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001698
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2017), *Pazarlama 4.0*, (N. Özata, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları

- Köktener, A. & Algül, A. (2020). YouTube use motivations of generation z, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(4), 417-434. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.679505>
- Kracauer, S. (2011). *Caligari'den Hitler'e De Ki Yayınları*.
- Lazersfeld, P. (1948). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign..* New York: Columbia University Press.
- Lefebvre, H. (1996). *Marx'ın sosyolojisi. (çev. Selahattin Hilav)*. Sorun Yayınları.
- Oçak, Z. (2018). İdeoloji kavramına marksist ve post marksist yaklaşımlar: Karl Marks, Antonio Gramsci ve Louis Althusser, *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(2), 56-74. <https://doi.org/10.33464/dorduncukuvvet.480148>
- Oskay, Ü. (1980). Popüler Kültür Açısından "İdeoloji" Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001405
- Özçetin, B. (2020). *Kitle iletişim kuramları, kavramlar, okullar, modeller*. İletişim Yayınları.
- Rogers, Everette M. & Steven H. Chaffe (1983). Communication as an Academic Discipline: A Dialogue. *Journal of Communication*. Summer. Pp 18-30
- Silsüpür, Ö. (2021). Siyasal katılım, siyasal iletişim ve medya. *Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey*. 3 (6).
- Stevenson, N. (2008). *Medya kültürleri*. (Çev. G. Orhon ve B. E. Aksoy). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Thomas, P. D. (2013). Gramsci'de Diyalektik Hegemonya. *Gramsci-II, Felfeselogos*, 48.
- Ulaş, T. (2021). Kanaat önderleri olarak köşe yazarlarının twitter kullanımları, *Selçuk İletişim*, 14(3), 1433-1463. <https://doi.org/10.18094/josc.928358>
- Yaylagül, L. (2018). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot Yayınlar, İstanbul.
- Yılmaz, M. (2008). Politik iletişim sürecinin dijital iletişim teknolojisi olarak internet dolayımında kurgulanması: Yeni olanaklar, stratejiler ve beklentiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zengin, M. (2017). *Sosyal medyada marka iletişimi*. Literatürk Yayıncılık: Konya.